

naše planine

5-6

1977

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

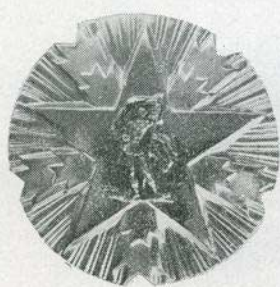
Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr. Željko Poljak
41000 Zagreb, Cestarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 100 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 20 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz financijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 69 (29) Svibanj—Lipanj 1977. Broj 5—3
Volumen 69 (29) Maj—Juni 1977. No 5—6
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Prof. dr. Vladimir Blašković: Korab i nedoumice oko njega	145
Ante Rukavina: Sam na Crnopcu	151
In memoriam	154
Prof. Božo Kirigin: 90 godina opservatorija na Sonnblicku	155
Zoran Jerin: Informiranje javnosti o alpinističkim ekspedicijama	158
Božidar Veljković: Korzo na Makaluu	161
Trajko Ribarov: 75. obljetnica prvog organiziranog planinarskog izleta u Makedoniji	165
Mirko Vidulić: I slijepi se vraćaju prirodi	168
Trajko Ribarov: Planinar Boris Petrov sahranjen na vrhu Mumdzice	169
Vladimir Dumbović: Bahami	171
Vilim Ferlin: Snijeg, bol i vlašički pastiri	173
Pismo uredništvu	174
Dr. Željko Poljak: Test iz planinske medicine	175
Odlazi Jež	180
Ing. Oskar Piškorić: Zar šumari doista uništavaju naše šume?	181
Iz Bosne i Hercegovine	182
Petar Simonetti: Asim Viđen	183
Dragutin Rodman: Dražen Zupanc	184
Jakša Kopic: Iz predratnih kronika	184
Novi filmovi »Fotokemike«	186
Književnost	187
Speleologija	188
Prvenstveni usponi	189
Vijesti	191

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

»Penitentes« u glečeru pod Aconcaguom (Ande)

Foto: M. Čepelak

Korab i nedoumice oko njega

VLADIMIR BLAŠKOVIC

ZAGREB

Neposredno povod da se nakon malone trogodišnje šutnje ponovno javljam u »Našim planinama«, kojima sam prije dvadesetosam godina bio inicijator i četvrt stoljeća član uredništva, članak je Teodora Andrejevića »Konfuzija oko korabskih vrhova«, objavljen u broju 7-8, str. 173-175, Zagreb, srpanj-kolovoz 1976. Smatram, da ovaj moj informativno-instruktivni planinarsko-književni prilog opravdava nepisana moralna obveza geografskog znanstvenika, prirodoslovnog stručnjaka i, u ovom slučaju prvenstveno, dobrohotna želja starog planinarskog radnika da objasni nedoumice što su se javile i koje postoje u nekih planinara o jednom od najljepših naših planinskih područja i njegovu najvišem vrhu. Dakle, riječ je o Korabu.

Pored uvodno točno i dobro istaknutih teškoća u »sistematskom proučavanju i posjećivanju Koraba«, Andrejević svoju naslovnu »konfuziju oko korabskih vrhova« temelji uglavnom na pisanju uvaženog beogradskoga profesora Riste Nikolića i planinarskoga publiciste Dušana Krivokapića. Manje-više usputno Andrejević spominje još članak Miše Dimitrijevića »Iskačivanje na Korab« (objavljen u »Planinarskom informatoru« PS Makedonije, br. 4-6, god. 1973), zatim jedan članak Božidara Kovačevića u »Politici« (19. XII 1969) i, kao svojevrsni dodatak, godine 1937. objavljenu knjigu sveučilišnog profesora dra Borivoja Milojevića »Visoke planine u našoj kraljivini«. Autori »mišljenja makedonskih geografa iz Geografskog društva Makedonije i Geografskog instituta iz Skoplja« ostali su u Andrejevićevu članku anonimni, a meritorno javno objašnjene Vojno-geografskog instituta o najvišem vrhu planine Korab (»Politika«, Beograd, 10 VIII 1973) citirano je formalno ispravno, ali tako stilizirano, da u kontekstu članka povećava zbrku i dovodi u sumnju točnost podataka o planinskom području Koraba. Jer, kako inače shvatiti i razumjeti članak Andrejevića, koji zaključak svoga pisanja i svojih nedoumica sažima u završnoj rečenici ovako: »Šta je od svega navedenoga točno i da li su imena i lokacije korabskih vrhova točno definirani, ostaje da najpozvaniji o tome daju svoju riječ.« Misao i riječ dovoljno jasna.

Cijeneci pohvalnu težnju autora toga članka da pripomogne dobromamjerno pisanje o znanstveno i planinarski veoma zanimljivoj visokogorskoj mikroregiji i morfološkoj zamršenosti planinskoga spleta što ga presijeca jugoslavensko-albanska državna granica, valja ipak reći, da se Andrejeviću omaklo nekoliko grešaka i omaška na koje treba ukazati, e da se u neupućenih ne bi stvarale krive predodžbe ni donosili pogrešni sudovi i zaključci o teritorijalnoj pripadnosti osobi-

to važnog pograničnog planinskog masiva Korab i najvišeg vrha Golemi Korab.

Ponajprije treba istaći, da Korab nije »ostao do danas geografski nedovoljno ispitan i proučen«, kako to Andrejević tvrdi već u prvoj rečenici svoga članka. Doduše, o toj planini ne postoji opsežna znanstvena i putopisna literatura kao npr. o Alpama ili nekim drugim evropskim planinama i planinskim spletovima (Karpati, Sudeti, Schwarzwald, Pireneji, Apenini, Ardeni, Harz itd.), ali to ne znači, da usprkos svom višestoljetnom i zlehudom »pustom turskom zemanu« Korab nisu zapazili radoznali istraživači, putničke litalice i samozatjni znanstvenici već prije stotinu i mnogo više godina. I ne samo zapazili nego svojim pionirskim zabilješkama i dragocjenim informacijama dobrano rastvorili vrata i putokaze kasnijim i današnjim znanstvenicima za solidnu istraživačku dielatnost. Pritom zaista ne mislim na maštovito svaštarenje putopisnog sveznada Evlije Čelebi, koji u svom prikazu putovanja iz Beograda u Albaniju godine 1662. spominje, da je za devet sati prešao gorsku visoravan Kraba, što je zapravo naš Korab.

U okviru ovog informativnog prikaza neka bude dovoljno spomenuti dvojicu najeminentnijih istraživača i putnika bivšim turskim teritorijem u području današnje Jugoslavije i Albanije prije (kako je već rečeno) stotinu i više godina. Tu je prije svega francuski geognostičar (geolog i pedolog) i član Akademije znanosti u Beču Ami Boué (1794-1881), koji je pored ostalih svojih znanstvenih radova objavio posebno zanimljivo i opsežno dielo »La Turquie d'Europe« (4 sveska, Paris 1840). Drugi je njemački orijentalist i diplomat Johann Georg Hahn (1811-1869), autor više znanstvenih djela, od kojih je za nas osobito vrijedan putopis »Reise durch die Gebiete des Drin und Vardar« (objavljeno posmrtno, Wien 1870). U oba spomenuta književna djela ima dragocjenih zrnaca i o području Koraba.

Ako i nije suviše velik, ali nije ni nezantan broj i naših i stranih znanstvenika i stručnjaka, koji su se u ovom stoljeću bavili planinskim područjem Koraba upoznavajući nas s njegovim prirodnim i društvenim oznakama. Apstrahirajući članke izrazito planinarskog značaja, u kojima je pored pretežno opisnih i emotivnih elemenata, uvelike protkanih taštlim proizvoljnostima, moguće naći i poneki znanstveno vrijedan podatak, od znanstvenika i stručnih istraživača u području Koraba na prvome mjestu treba istaći najistaknutijeg srpskog geografa i akademika dra Jovana Cvijića, a od njegovih za nas ovdje interesantnih djela, spomenimo samo nekoliko: Struktura i podela planina Balk-

anskoga Poluostrva (god. 1900); Die dinarisch-albanesische Scharung (Wien 1901); Die Tektonik d. Balkanhalbinsel (izrađeno za IX. internacionalni kongres geologa u Beču, 1903); Osnove za Geografiju i Geologiju Makedonije i Stare Srbije (knj. I-III, god. 1906); Geomorfologija (knj. prva, Beograd 1924) itd. U Geomorfologiji, kapitalnom svom djelu, Cvijić pobrojava relevantnu bibliografiju, odakle za potrebe ovoga članka citiramo: R. T. Nikolić, Glacijacija Sar Planine i Koraba (Beograd 1912); J. Dedijer, Nova Srbija (Beograd 1913); J. Dedijer i V. Grdić, Traces glaciaires en Albanie et en Nouvelle Serbie (La Geographie, god. 1916-17). Od inozemnih autora geomorfoloških radova relevantnih za geomorfologiju Koraba dovoljno je spomenuti (prema Cvijiću) samo trojicu: J. Bourcart, La glaciation quaternaire de l'Albanie moyenne (Paris 1920); A. Penck, Die Eiszeit auf de Balkanhalbinsel (Globus, 1900); F. Toula, Übersicht über die Literatur der Balkanhalbinsel (Wien 1903)

Zanimanje istraživača za Korab nije bilo maleno ni beznačajno ni u međuratnom razdoblju, a prošireno je i pojačano nastavljeno poslije drugog svjetskog rata. Od istraživača i znanstvenika, koji su se u tom razdoblju penjali po Korabu, preznajavali se na njegovu stijenu i uspjeli se navrh Golemoga Koraba, zasad i ovdje bit će dovoljno spomenuti samo jednoga: sveučilišnoga profesora i direktora Mineraloško-petrografskoga muzeja u Zagrebu dra Ljudevita Barića, istaknutoga i svjetski znamenitoga mineraloga, po kome je i jedan mineral ušao u međunarodnu mineralošku terminologiju kao baričit.

Profesor dr Barić odličan je poznavalac Koraba. Prošao je njime više puta, pješao njegovim stazama, bespućem i bogazima, pentrao se na bezimene hridi i označene visove, kuckajući mineraloškim čekićem po korapskome kamenju tražio i otkrivao nepoznato, mrznuo na goleme stijenu i noćio u bačilima, nekad sam, nekad u društvu pasioniranih planinara i znanstvenih radoznalaca. Našao se tako na Korabu i s popularnim alpinistom Mihajlom Jovanovićem-Bradom te su mu susreti s tim vještim zmijolovcem ostali u veoma ugodnu sjećanju. O svojim istraživačkim boravcima i plodonosnim korapskim šetnjama nije pisao u planinarskim časopisima ali ih se rado sjeća. Našu znanost obogatio je vrijednim radom: Arsenske rude na području Jugoslavije. U osmoj glavi te rasprave sadržani su dragocjeni podaci o ranije nepoznatim, dakle o novopronađenim arsenkim mineralima u području Koraba. Iznošenje pojedinosti o tim važnim rudnim pronalascima bilo bi u ovome prikazu ne samo neumjesno nego iz opravdanih razloga i neoprezno i suvišno. Taj Barićev istraživačko-znanstveni rad (koji je u međuvremenu preveden na makedonski jezik) pristupačan je znanstvenicima i stručnjacima, a čuvan je i deponiran u Fondu dokumenta nadležne geološke ustanove u Beogradu.

Dakle, Andrejevićeva tvrdnja, da su »Korab u stvari geološki i geografski ozbiljnije proučavala samo dva istraživača« i da je »prva i do danas najiscrpnija istraživanja Koraba obavio profesor Rista Nikolić« (Naše planine, o.c. str. 137), na žalost nije točna. Naprotiv, u području Koraba znanstveno je djelovao veći broj istraživača i njihova nastojanja nisu ostala bezuspješna. Andrejevićeve nedoumice o Korabu uvelike su uvjetovane nedovoljnim poznavanjem istraživačke stvarnosti i toj stvarnosti adekvatne znanstvene, stručne, pa i seriozne planinarsko-pu-topisne literature. Slobodno je pretpostaviti, da njemu pored ostalog npr. nije poznat ni dobro koncipiran »planinarsko-geografski prilog poznavanju Koraba«, što ga je pod naslovom »Korab planina sa Dešatom i Krčinom« objavio Mirko Marković u »Našim planinama« (god. VIII, br. 1, str. 19-20, Zagreb 1956). Taj članak sadržava i dobrodošlu informaciju o jednome dijelu stručne i planinarske literature o Korabu. Marković navodi 16 naslova i 11 autora, među njima također prof. Ristu Nikolića i Dušana Krivokapića.

Posebno pak treba istaći veoma instruktivan članak, što ga je o planinskom masivu Koraba i državnoj granici u području Koraba objavio jedan od najeminentnijih kartografskih stručnjaka i mjerodavni poznavalac naših državnih granica, geodetski pukovnik JNA Janko Senderdi. Esencijalan prikaz Janka Senderdija o Korabu, prvenstveno namijenjen baš planinarskoj javnosti i upotpunjen odličnom primijenjenom geografskom skicom o našoj granici u tom području, objavljen je pod naslovom »Planinska oblast Koraba« u »Našim planinama« (god. IX, br. 1-2, str. 29-43, Zagreb 1957). Taj vrijedan informativan prilog Andrejeviću (ne vjerojatno nego sigurno) nije poznat, jer ga u dobrana mjernoj i ozbiljnijoj publicistici naprosto nije moguće mimoći i prešutjeti.

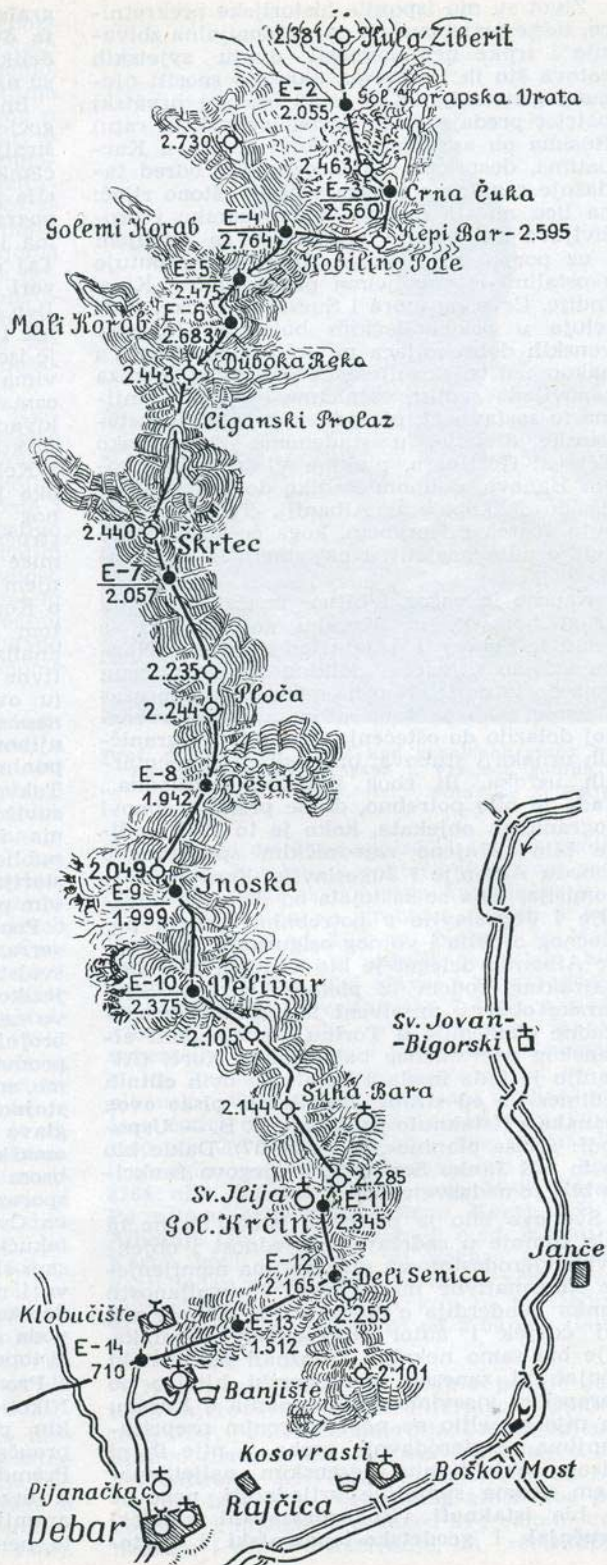
Zbog svega toga nije dovoljno samo dobrohotno i nekako stidljivo (ili suzdržljivo) reći nego treba jasno i glasno ustvrditi, da masiv Koraba, promatrano u cjelini i ocjenjivano znalački, danas više nije nikakva nepoznanica, zagonetka, pa ni neka naročita tajna. To vrijedi podjednako za prirodu, napose orografske, i za društvene, napose pogranične oznake. Osobito nema, ne može ni ne smije biti nikakvih dilema u vezi s bilo kojim bitnim pograničnim elementom, s onim što se odnosi na međunarodno priznati državopravni prostor i na naš jasno označeni državni teritorij. Tu je sve čisto i jasno. U tom pogledu (uostalom, kao i duž jugoslavenske državne granice) nema neriješenih ili otvorenih problema.

Potrebno je znati još i ovo. Svaka pogranična oznaka, svaki tzv. reper (prema francuskome: repérage = označavati), svaki granični kamen (ili temeljni granični biljeg) ima svoju dokumentarnu očitost ili evidenciju, u kojoj su sadržane točno izmjerene i registrirane relevantne granične vrijednosti.

Pored oficijelne granične oznake (u Korabu je ona označena npr. E-1, E-2... itd. do E-14) tu je pribilježena nadmorska visina, izmjerena preciznim suvremenim geodetskim metodama, a evidentiran je i toponim (geografsko ime) ako ga dotična kota ili točka (vrh, vis, mjesto) ima. Ako granična kota ili vis nema posebnoga geografskog imena ili toponima, tada — dabome — takav anonimni vis (ili mjesto, točka) nosi samo opću pograničnu oznaku. Takvih slučajeva ima i na Korabu, jer u tom visokom gorju ima mnogo bezimernih šiljaka, zubaca, vrhova, grebena, planinarski zanimljivih visova pa i alpinistički još nesavladanih stijena. Ali najviši vrh čitavog toga planinskog masiva nije bezimen. To je Golemi Korab, prvobitno izmjere 2.764 m nadmorske visine (tako je to zabilježeno u svim starijim geografskim kartama i udžbenicima), a nedavno, poslijeratnom, reambulacijom utvrđene visine 2.753,35 m. Taj vrh nije u Albaniji, nego je to — da ponovimo — granična kota s reperom E-4. Takve podatke sadržava i javno objašnjenje nadležnog i mjerodavnog Geografskog instituta JNA, što ga u svome članku spominje i Andrejević. Zbog toga je svaka dubioznost o lokaciji, visini i ostalim bitnostima Golemo-goraba zaista suvišna.

Budući da geodetsko-topografski stručnjak pukovnik Janko Senderdi većini sadašnjih čitalaca »Naših planina« nije dovoljno poznat, vrlo vjerojatno je i posve nepoznat (usprkos dobroj i sažetoj njegovoj biografiji u pregledu hrvatskih planinara, koju je objavio prof. dr. Željko Poljak u jubilarnom zborniku »Hrvatsko planinarstvo«, str. 306, Zagreb 1975), a njegovo mišljenje i pisanje o Korabu od osobitoga je značaja i temeljnoga značenja, potrebno je osim naprijed već spomenute njegove osnovne osobne značajke posebno još istaći nekoliko njegovih biografskih podataka.

Rođeni Samoborac (rod. 1894), odrastao i odgojen u Zagrebu, solidno školovan vojnik po užoj struci i životnom pozivu, visoko obrazovan geodet, topograf i kartograf po specijalističkoj opredijeljenosti, Janko Senderdi bio je nadasve čestit čovjek, koga su resile odlike veoma savjesnog i akribijskome radu (grč. akribeia = temeljitost, pomnost, brižljivost) višnog poslenika. Temelje njegovim osobinama izrazitog intelektualca postavilo je prvobitno mu obrazovanje u klasičnoj gimnaziji. Bio je primjerni poliglota. Pored svoga materinskog jezika (hrvatskog ili srpskog) odlično je poznao sve slavenske jezike i savršeno govorio većinu svjetskih jezika (njemački, francuski, engleski, talijanski), što je uvjetovalo da su mu bili povjereni važni zadaci međunarodnog značaja. Imao je smisla za umjetnost i lijepu književnost, čitao je mnogo i bio je, kako se kaže, vješt peru. Povrh svega volio je prirodu. Posebno zaljubljen u planine bio je i pasionirani planinar.

Život su mu ispunile historijske prekretnice, teške prijelomnice, pandemonijalna zbivanja i trpke neminovnosti dvaju svjetskih ratova što ih je morala naročito snositi njegova generacija. Kao mlad oficir i hrvatski patriot predaje se (u prvom svjetskom ratu) Rusima na austrijsko-ruskom frontu u Karpatima, dospijeva u dobrovoljački odred tadašnje regularne srpske vojske, štono riječ: na licu mjesta doživljava februarsku i proživljava oktobarsku revoluciju, sa znanjem i uz pomoć sovjetskoga rukovodstva putuje s ostalim dobrovoljcima preko Sibira, Kine, Indije, Crvenog mora i Sueza do Grčke, sudjeluje u oslobodilačkim borbama jugoslavenskih dobrovoljaca na solunskom frontu i nakon austrijsko-njemačkog ratnog poraza zapovijeda svojim vojnicima i pješaci s njima (u sastavu 22. pješačkog puka Jugoslavenske divizije) u studenome 1918. preko Tetova, Gostivara, planine Vlačice, Mavrovih Hanova, dolinom Radike do Debra i dalje do Piškopeje u Albaniji. Tada se prvi puta susreo s Korabom, koga će kasnije nekoliko puta posjetiti i najtemeljiteje upoznati.

Napose je važan i bitno značajan njegov drugi boravak na Korabu godine 1932, o čemu je Senderdi u naprijed citiranom članku ostavio slijedeću solidno dokumentiranu vjerodostojnost: »Kao na svim državnim granicama, tako je i na albansko-jugoslavenskoj dolazilo do oštećenja i nestajanja graničnih oznaka i stubova, bilo uslijed elementarnih uzroka, ili zbog ljudskih postupaka... Tada je bilo potrebno, da se pristupi obnovi pograničnih objekata, kako je to 1932. godine bilo učinjeno zajedničkim sporazumom između Albanije i Jugoslavije. Formirana je komisija, koja se sastojala od delegata Albanije i Jugoslavije s potrebnim brojem pomoćnog osoblja i vojnog osiguranja. Od strane Albanije delegat je bio kapetan Mul Deli Bajraktar, rodom iz plemena Grude, Skadarske oblasti, apsolvent talijanske generalštabne akademije u Torinu i komandant albanskog pograničnog bataljona u Korči (Albanija je tada imala 4 bataljona ovih elitnih jedinica), a od strane Jugoslavije pisac ovog članka.« (Istaknuto podvukao V. B. — Usporedi: »Naše planine«, o.c.p. 36-37). Dakle bio je to naš Janko Senderdi, a njegova funkcija bila je nadasve važna.

Sve ovo bilo je potrebno istaći, da ne bi bilo sumnje u sadržajnu vrijednost i objektivnu vjerodostojnost planinarima namijenjene informativne meritornosti (= valjanosti) Janka Senderdija o Korabu. Ne zaboravimo, taj čovjek i autor dragocjenih podataka, nije bio samo nekakvi radoznali planinarski penjač ili zanesen visokogorski lutalac po korapskim visovima. Svoja znanja o Korabu on nije temeljio na neprovjerenim pričama, već na prvenstveno glacialne pojave. Premda vrstan stručnjak, ipak je neoprezno (i brzopletu) napisao, da je Korab »pusta aramijska planina«, da na njemu »nema života, nema stočarenja... nigde stada, nigde bači-

grafski znalac, kome je bila povjerena osobita dužnost najodgovornijeg izvršioca veoma delikatnih pograničnih zadataka. Zbog toga su njegovi podaci najmjerodavniji.

Imajući u vidu i poštujući ograničen i dragocjeni prostor »Naših planina«, umjesto opširnijih ulomaka iz citiranoga Senderdijeva članka, neka bude dovoljna samo **reprodukcija njegovog originalnog geografskog crteža pograničnog prostora Koraba** sa svim reperima i po planinare bitno važnim oznakama. **Taj crtež je odličan, jasan, razumljiv i govori sve.** Reproducirajući taj crtež (objavljen u NP IX, 1-2, 35) odajmo ujedno priznanje i njegovu autoru, Janku Senderdiju, koji je iscrpljen veoma napornim terenskim radovima na planinskim našim državnim granicama prema Italiji, Grčkoj i Albaniji neočekivano brzo, baš iznenada preminuo (od infarkta) u Zagrebu, 26. veljače 1959. godine.

Koliko su god Andrejevićeve »konfuzije oko korabskih vrhova« posljedica nedovoljnog poznavanja relevantne znanstvene i stručne literature, toliko su i njegove nedoumice uvjetovane olako izraženim povjerenjem prema onome što je našao zabilježeno o Korabu u njemu poznatoj publicistici. Pritom je zaboravljena neophodnost kritičke analize objavljenoga teksta i potreba objektivne opreznosti u prihvaćanju prezentiranih (u ovom slučaju planinarskih) zapažanja, napose raznih taštih i sebeljubivih pisaca i njihovih iskonstruiranih pretpostavaka s punim pregrštima proizvoljnih informacija. Takve metode rada nužno moraju rezultirati suvišnim dilemama, neugodnim nedoumicama i pogrešnim zaključcima. Planinarska publicistika, napose putopisna informatika, starija i novija, na žalost ne oskudijeva takvim pogreškama i slabostima.

Poodavno je već poznata stara istina, da »errare humanum est« (lat. = griješiti je svojstvo ljudi), ili običnim našim govornim jezikom rečeno: nepogrešiva čovjeka zapravo nema. Dobro je znano i to, da su malobrojni znanstvenici, kojima se kad-tad nije promakla poneka omaška ili greška. Dodajmo, nije grijeh pogriješiti. Zlo je i nije dostojno umnika, nakon ukazane greške, **tvrdoglavu i uobraženo insistirati na počinjenoj omaški ili greški.** Prisjetimo se ovdje (u dobrom i pozitivnom smislu) razgovornog nespazuma i zapravo komične omaške Jovana Cvijića s istarskim seljakom i nekakvom tekućicom »grevankom« o čemu je kasnije sam slavni veliki učenjak pričao nesuzdržljivo i nasmijano. (Cvijić htio saznati ime vodotoka, seljak mislio na izvor i rekao da tu voda »gre vanka«, a Cvijić zapisao nepostojeći toponim — Grevanka.)

Promakla se tako omaška i geografu Risti Nikoliću (1877-1917), koji je planinario korapskim područjem još prije balkanskih ratova proučavajući prvenstveno glacialne pojave. Premda vrstan stručnjak, ipak je neoprezno (i brzopletu) napisao, da je Korab »pusta aramijska planina«, da na njemu »nema života, nema stočarenja... nigde stada, nigde bači-

je«, pa je »zato Korab nepristupačan i nepoznat« (citira tako i Andrejević; vidi: »Naše planine«, XXVIII, 7-8, 174). Međutim znamo, da je Korab stočarska planina s naseljima još prije dolaska Turaka i prodora islama u to područje. Što se pak tiče »aramlija« (tur. = pljačkaša, razbojnika), njih je moguće mnogo više naći u tzv. civiliziranim i urbaniziranim sredinama, negoli među čestitim stočarskim gorštacima, koji teško i mučno životare u svojim siromašnim planinskim bačijama ili bačilima. Nikolićeve netočnosti danas donekle opravdava činjenica, da je on tu planinu (djelomično) upoznao još u tursko doba i »samo« šezdesetpet godina prije sadašnjeg citiranja njegovih radova i omašaka.

Nešto posve drugo je pisanje Dušana Krivokapića kome Andrejević pridaje osobitu pažnju i visoku ocjenu. Svatko ima pravo i može prema svom znanju i prema svojim mjerilima stvarati vlastiti sud o nekome i nečemu, ali nije uputno, a nije ni dopustivo svoje mišljenje nametati drugome ni svojim pogrešnim mišljenjima obmanjivati javnost. Čini se, da se tako nešto desilo i sa »slučajem Krivokapić«. Ne osporavajući njegovu realnu valjanost i vrijednost, ipak nije opravdano preuveličano ga isticati. Time je samome Krivokapiću učinjena medvjeda usluga.

Dušan S. Krivokapić nije nepoznat planinarima. Planinarski je entuzijast i pisac, a poodavno se već predstavio i kao veoma oštar i sitničav ocjenjivač objavljenih planinarskih članaka. Sjetimo se samo njegovih zajedljivih zamjeraka planinarskom pisanju dra Josipa Pretnara »Po planinah Južne Srbije«, objavljenome u »Planinskom vestniku«, br. 1-4, Ljubljana 1934. Krivokapić zamjera autoru ne samo što je dobronamjerno slovenizirajući napisao Kraljević Marko, Černega Drima mjesto Crnoga Drima, Arnaut mjesto Arnaut, nego se spoticao i na očite tiskarske greške (vidi o tome: »Hrv. planinar«, god. XXX, br. 9, str. 322, Zagreb 1934). Premda autor nekih članaka i u stručnim časopisima, on ipak nije znanstvenik. Sveučilišni profesor dr Mihajlo Pražić dobro je zapazio njegovu ambiciju i napisao, da je on »po afektivnom ugodaju planinar, a po profesiji i izobrazbi... nije ni geograf, ni historičar, ni lingvista, ni etnograf, nego samo i jedino amater i diletant u svim naučnim disciplinama« (»Naše planine«, god XXII., br. 5-6, str. 151, Zagreb 1970). I to je tačno. Potvrđuju to i Krivokapićevi predratni i poslijeratni članci o Korabu, čime je uvelike pridonio sadašnjim nedoumicama i zbnjenosti oko imena i lokacije Golemoga i Maloga Koraba. (Pisanje ostalih autora manje je važno i ne treba ga citirati.)

Koliko su Krivokapićeve istraživačke metode pogrešne, a njegovo pisanje sadržajno neodgovorno i patriotski nedopustivo, najbolje dokazuju njegove »Geografske beleške o Korabu«, objavljene u mjesječniku »Priroda« (god. LIV, br. 8, str. 247-250, Zagreb 1967).

Prof. dr Branimir Gušić kod graničnog stupa E-1 na vrhu Golemog Koraba 1. VII 1961. godine

Foto: Dr Z. Poljak

Tu je pored ostaloga napisao i ovakve proizvoljnosti: »Posebnu karakteristiku ovom predelu daju četiti eksponirana krečnjačka visa u vidu piramida na grebenu dugom 3 km. Prelaze visine od 2700 m. Najniži je Maja phrodes (2730 m), a najviši će, rekao bih, biti visok 2770 m. Taj glavni i najrazudjeniji predeo Koraba, površine oko 7 km², pripada Albaniji... Planinska pustinja bez ikakve vegetacije, sem lišaja i kamenike... Lokacija Malog Koraba je sasvim pogrešna jer se na albanskoj teritoriji, kao što sam istakao, nalaze četiri markantna korabska visa iznad 2700 m... Od verziranog albanskog poručnika i mnogih meštana tada saznadoh da kota 2764 nije Golemi Korab nego Mali Korab. Po njima, celokupan Golemi Korab leži u Albaniji. Oni ga zovu Korabi mad, a mali je Korab vogl. Poručnik mi pokaza na našoj karti jedan nekotirani i bezimeni vrh, severozapadno od kote 2764 m, koji bi, po izohipsama, mogao da bude viši od 2760 m.« (Istaknuto potcrtao V.B.)

Ovakvo pisanje deset godina poslije jasnih i mjerodavnih javnih informacija pukovnika JNA Janka Senderdija, namijenjenih upravo planinarima Jugoslavije, ovakvo argumentiranje Krivokapića temeljeno na navodnim izjavama »verziranog albanskog poručnika i mnogih meštana«, sve samih anonimusa, i njihovo kazivanje, da »celokupan

Golemi Korab leži u Albaniji«, nije samo veoma neozbiljno i bezvrijedno nego je, u krajnjemu, i društveno-politički štetno.

Slobodno je pretpostaviti, da takve društvene i političke štetnosti nisu bili svijesni ni glavni uzročnik korapske topografske nedoumice i zbrke ni njena sadašnja transmisija. Upravo zbog želje i nužnosti očuvanja obostrano potrebnih dobrosusjedskih odnosa Jugoslavije i Albanije trebalo je sve ovo reći otvoreno i nedvosmisleno jasno.

Nedoumice o bezimenim vrhovima na jugoslavenskoj i albanskoj strani, napose pretpostavke i nagadanja o Malome Korabu, također su nepotrebne i suvišne. Nedoumica i zbrka postoji samo kod neupućenih. Zabunu donekle stvara činjenica, da se na albanskom državnom teritoriju nalazi bezimena kota nadmorske visine 2730 m, dakle 47 m viša od Maloga Koraba, koji je granična kota visine 2683 m s reperom E-6. Međutim ta neobičnost samo je prividna i u planinama stvarno nije neobičnost. Treba znati čestu pojavu u planinskoj topografiji, da (inače) istoimeni vrhovi s oznakom »veliki« ili »mali« ne moraju vazda svojom nadmorskom visinom slijediti jedan za drugim. Ima dovoljno primjera za tu pojavu i kod nas i u svijetu, a ovdje spomenimo samo jedan: Triglav! Velik Triglav 2863,4 m, Mali Triglav 2725 m, a među njih se visinom uklopila Škratica 2738 m. A one »nevjеровane Tome« koje još muči nedoumica uputimo na ploženu geografsku skicu Janka Senderdija — neka se s njom pozabave. Onaj pak »problem« što ga u svome članku spominje Andrejević, da »naši graničari i ne znaju za ova imena« (tj. Veliki i Mali Korab), »već korabske vrhove nazivaju prema graničnim stupovima koji se nalaze na ovim vrhovima (E-4, E-6)« samo je dokaz više, da ti **naši čuvari granica postupaju onako kako treba: savjesno.** Drugo je pitanje, da li znadu ta imena ili ih pred radoznalima ne pričaju. Eto, tako, i — tko razumije, razumije.

Pa da završimo ovo podugačko objašnjenje o imenima i lokaciji Velikog i Malog Koraba. Jedan i drugi vrh na samoj su granici Jugoslavije i Albanije, dakle su granične kote. Reper E-4 je Veliki Korab nadmorske visine 2753,35 m i reper E-6 je Mali Korab visine 2683 m. Zapadne stijene tih vrhova nalaze se u Albaniji (ili Škipniji), a istočne padine s širokom podgorinom jugoslavenski je državni teritorij. I, kao što je optovano već istaknuto u ovom prikazu, tu nema nikakvih nepoznanica ni dilema. Nije to bio problem ni prije četrdeset i malo više godina, kad je ing. Ratimir Stefanović sa svojim rođakom ing. Dušanom Koricnerom u organizaciji Srpskog planinarskog društva izvršio **god. 1935. prvo planinarsko markiranje (označavanje) Koraba** (vidi o tome: »Naše planine«, god. II, br. 6-7, str. 174, Zagreb 1950). Dodajmo, da se sve dosad ovdje rečeno o Korabu podudara s izjavama i stručnim mišljenjem makedonskih geografa, kako ih citira Andrejević.

Na kraju spomenimo još, da su nešto posve drugo detalji ili pojedinosti o prirodnim oznakama i značajkama Koraba. Tu svakako ima još podosta otvorenih pitanja kako s obzirom na postanak, geološki razvitak, mineralošku građu i petrografsku strukturu stijena, tako i s obzirom na biološke elemente i faktore ili s obzirom na organski svijet planinskoga masiva Koraba. Takvih problema nema samo na Korabu nego u svim planinskim područjima i na svim planinama velike i lijepe naše domovine od gromadnih skupova jugoistočnih rodopskih masiva do sjeverozapadnih alpskih visova. U tome smislu Korab nije nikakva iznimka među jugoslavenskim i albanskim planinama. Ne treba zaboraviti svuda prisutnu neminovnost nepisane zakonitosti dijalektike prirode. Treba biti načistu s činjenicom trajne mijene materije. Odradilo se to i u iskustvenoj mudrosti i znanju starih grčkih filozofa materijalista i u lucidnom heraklitskom mišljenju (nazvano tako po filozofu Heraklitu iz Efeza, 6-5. stoljeće st. e.), da se u prirodi i svijetu sve neprekidno kreće i mijenja, pa nas onda ne mogu iznenadivati ni zabrinjavati nikakve promjene i neočekivane novostvorenosti, na koje nailazimo pri ponovnim susretima s dobro nam poznatim planinskim područjima, s promjenama nastalima ponekad u veoma kratkom vremenskom razmaku.

Podsjetimo li se još, da je i život čovjeka bio vezan uz Korab od davnih davnina, da je i tu stočar odvajkada pregonio i čuvao krda ovaca, da je svježja planinska klima s obiljem zdrave vode i bujnom visokom i floristički bogatim niskom vegetacijom na prostranim pasištima i oširokim plandištima korapskih visoravni i podgorinskih prisoja odvajkada mamila čovjeka u svoje okrilje, da ta i takva priroda vabi i naprosto zarobljuje čovjeka još i danas, tada postaje jasnija životna međuzavisnost prirode i čovjeka u veličanstvenom visokogorju planinskog masiva Korab. Stvarno i objektivno, tu nema nikakvih neobičnosti, prirodnih iznimnosti ni tajnovitosti, pa tu onda zaista ne treba na silu pronalaziti nekakve nepoznaniće.

P.S.-Ovu informativno-instruktivnu studiju posvećujem uspomeni i sjećanju na najvrjedniji i najmjerodavniji poznavaoča Koraba, u ovome radu posebno istaknutog Janka Senderdija. Prije dvadeset godina, krajem svibnja 1957, promatrali smo veličanstvenu panoramu Koraba s lazaropoljske visoravni planine Bistre i sa stare manastirske terase Svetoga Jovana Bigorskoga. Diveći se nazubljenom hrptu korapske trupine, Janke je veoma živo obnavljao svoje stare susrete i doživljaje s tom osobitom planinom i odlazeći prema ljekovitim vodama debarskog Banjišta ozareno je još domahivao dobro znanim visovima Koraba, Dešata i Krčina. Mome osobito poštovanom prijatelju, planinarskom drugu i vrijednom suradniku bio je to posljednji susret i viđenje s njima.

Sam na Crnopcu

ANTE RUKAVINA

GOSPIC

Kako je dan rastao sa sunčevim penjanjem iznad Ličkog sredogorja tako sam sa svakim njegovim korakom ostajao sve više osamljen pred planirani izlet. Neki su mi još sinoć otkazali, jer su se vratili sa službenog puta, neki jutros, a još pred dva dana svi su obećali, i Andrija, i Pavao, i Miloš, i Mišo, i Dane, da će sigurno ići, pa makar grmilo i sijevalo. Tako sam prekršio važno planinarsko pravilo i uputio se sam u predjele koje nije nitko detaljno opisao, gdje nikada nije postojala markacija, u predjele koji su mi prilično blizu, ali su nepoznati velikoj većini planinara. Možda je baš zato taj izlet bio privlačan, taj put u nepoznato gdje caruju zmije i gdje se vrtače ne mogu izbrojiti. To me je vuklo, zatim sunce i dan koji je obećavao pravo proljeće nad planinom.

S druge strane danas je subota 8. svibnja 1976, odnosno po starom julijanskom kalendaru 25. je travnja i sv. Marko, zaštitnik polja, a upravo tamo negdje iza Gračaca, na padinama Crnopca nalazi se crkvice posvećena tom svecu i usput se može pogledati i posjetiti proštenje, još jedan zanimljiv velebitki detalj. Iskrcao sam se iz vlaka u Cerovcu, prvoj željezničkoj stanici iza Gračaca, gdje su se tridesetih godina često navraćali gospički planinari odlazeći u obližnji planinarski dom i iz njega na lijepe izlete u okolicu. No sv. Marko bio je zapadnije i treba se vratiti prugom kroz dva kratka tunela i onda nešto iznad pruge nastaviti trasom željezničkog vodovoda do široke staze kojom se lijevo, unatrag i uzbrdo stiže do crkvice; za sav taj put treba oko četrdeset minuta hoda.

Otprilike na polovici ovog puta s lijeve je strane oznaka na drvetu za selo Jabukovac udaljeno odavle oko sat i po hoda prema jugu i ta dosta korištena staza usput je granica šumarijskih odjela. Odmah tu je i ulaz u Gornju cerovačku pećinu do koje je već stigla električna struja, a u podnožju obronka vide se dobro uznapredovali radovi budućeg motela.

Gračačko polje s desna nabubrilo je od mlade zelene trave prošarane nabujalim potocima i samo u daljini na Kremenu (1591 m) snježni repovi podsjećaju na prošlo zimu. Plavo nebo s visine spaja se sa svih strana sivkastom nijansom s isto takovom bojom brda i u posvemašnjoj tišini cijeli obzor čini se kao kugla od neba i planina iza koje nema više ništa. Sustiže me bakica koja iz zaseoka Zekića od Obrovca i preko Jabukovca ide na tjedni sajam u Gračac.

— Zarasle su, sinko, staze kroz goruštinu, nema više naroda da ih krči, tuži mi se usput.

— A gdje je crkvice?

— Tu gore je »svetinja«, tamo se dolazi na sv. Marka i na sv. Ivana, kažu da je nekada dolazilo više naroda nego li Gospi na proštenje.

U to se oglasi zvono s crkvice i dođosmo na križanje. Dosadašnju stazu mogla nazvati kolni put i koja iz Gračaca vodi do crkvice. Izbija na travnat proplanak promjera tridesetak metara. Tu je crkvice, dobro zidana građevina, otprilike 5×7 m, s godinom 1863 uklesanom iznad vrata, što je vjerojatno godina izgradnje. Iza crkvice, na istočnom rubu proplanka, Kozareva je pećina. Naime tako se zvala sve do vremena dok se oko nje nije počela plesti legenda o čudotvornoj vodi što se slijeva s njezinih stijena i o čudima tako tipičnim za mnoga slična mjesta. Od tada se pećina i crkvice nazivaju Svetinja. Pećina je duga oko 25 m, ima oblik podzemne dvorane u kojoj su postavljeni oltari i ikone, te služi povremeno za vjerske obrede, a vjerojatno su se svi obredi prije izgradnje crkvice vršili u njoj. Sa stijena cijedi se voda u prirodne i postavljene kamenice. Tu su i stalci na koje bolesnici i ostali ostavljaju odjevne predmete i darove i, tumači mi jedan od prisutnih, odlaze odavde posve zdravi. Svi koji ulaze umivaju se ili barem skvase ruke, kažu da ta voda odnosi sve bolesti, a mnogi pale svijeće kao svoj zavjet ili prilog današnjem svečaru.

Pećina, koja je vjerojatno ogranak Cerovačkih, a takvih je puno u okolini, služila je u davniini kozarima za sagon koza. Kažu da se jednog dana nekom čovjeku tu ukazalo dijete, da se čuo plač. Kako se to ponavljalo više puta pećina se pročula, proširio se glas o njezinoj čudotvornoj vodi, a kako se to možda događalo oko sv. Marka tako je crkvice posvećena tom svecu. Ispred crkvice pripovijedaju se i druge priče, slične onima koje se pričaju za crkvicu sv. Ivana više Metka, to jest o odsječenoj svečevoj glavi, koja se dvaput vraćala, o tome da okolna šuma ne treba lugara, jer se svatko boji odsjeći drvo u njezinoj blizini, da nitko ne bi uzeo ništa od ostavljenih stvari ili novaca, no ipak je u ratnim stradanjima ovih krajeva crkvice bila dosta oštećena. Obzidani izvor desno od staze, prije izlaska na proplanak, govori i za ovdašnji kult štovanja vode toliko raširen duž dinarida.

Oko crkvice pedesetak je ljudi različita uzrasta i spola. Počela je misa, a oni koji nisu stali u crkvu posjećivali su pećinu; u njoj se samo čulo kapanje vode sa stijena i u svjetlosti upaljenih lojanica pećina je izgledala i mistično i svečano. Ostali su se razmjestili po proplanku i netko je zapjevao:

Velebite i te tvoje gore,
Da Bog da se srušile u more.

Čekao me dalek i nepoznat put. Zato priđoh jednom od najstarijih prisutnih, koji je inače prisutnicima tumačio različite zgrade u vezi s crkvicom, i upitam ga:

— Mogu li snimiti crkvicu?

On me dobro omjeri u mojoj planinarskoj odjeći:

— Može, može, samo špijunaža ne može...

Odmicao sam natrag prema Cerovcu putem kojim sam i došao. Iza mene je ostala i svetinja i lijepi pogledi na gračačko polje, svi oni ljudi i njihove riječi, sve što je bilo izvan mogega slijedećeg cilja: preko Plane, Jabukovca i Crnopca doseći Prezid i autobus prema Gospiću deset minuta prije 18 sati. Štap u mojoj ruci njihao se preko suncem užarenih i katranom premazanih željezničkih pragova i brzi hod nije mi usporio ni iznenađan i brzo završen susret s crnosivom zmijom trokutaste velike glave koja je ostala iza mene na pruži. Samo usput pogledah Gojtanovo, ruševine nekadašnjih dviju planinarskih kuća, koje već skoro pedeset godina zjape u nebo... Za čas sam na Plani (951 m). Tremzina se lijepo vidi ispod sunca, no put me vodi u obratnom smjeru i s kamena na kamen produžavam starom stazom koja je nekada bila markirana do ispod Crnopca. Sada ni traga markacijama, no iako je staza obrasla i nekorištena, ipak je dobro vidljiva. Kretanje usporava oprez od zmijsa, jer na svakom koraku nešto zašušti ispod nogu. To usporava hod. Pola sata hoda od Plane ugledao sam Crnopac. U daljini se činio siv, rastrgan, zao. Nisam ni slutio koliko mu dobro pristaju te riječi. A prije njega u valovima prostirali su se na sve strane vrletni bregovi, donekle pošumljeni sitnom šumom, teško prohodni ili neprohodni, ako se na vrijeme ne uoči kakova staza kojoj bi prije pristajao naziv pasja, a ne kozja. Držim se smjera prema suncu, jer je podne već dobrano prošlo, i ono se naginje prema zapadu, a taj je pravac tako označen i na kartama. Samo ponegdje preleti koja samotna ptica, a u malim usputnim škrapama osjeća se miris trulog lišća još vlažnog od nedavno nestalog snijega.

Sat hoda na zapad od Plane stiže se u prilično ravnu bezimenu dolinu, koja je donekadno bila naseljena. Ima još nekoliko ruševnih stanova od kojih je jedan pokriven usčuvalom šimlom. Staza dolinu obilazi s juga, a na sjeverozapadnoj strani doline nalazi se bunar usječen u stijenu. Uz njega je kantica izjedena od rde i nekoliko štapova za dohvaćanje vode. Sve odiše samoćom i napuštenošću. Dalje prema Crnopcu može se stazom preko prijevoja nešto južnije, ali i pririjeko ravno preko brijega i Jabukovca, no tu su mi se ispriječile dvije crnosive zmijsa, koje nitko osim mene već dugo ne zasmeta u njihovom miru.

Konačno samo je Crnopac ostao predamnom, a ispod njega dolina Jabukovac, ot-

prilike na 650 m nadmorske visine. Još je nekoliko manjih takovih dolina u vidokrugu, ali je samo Jabukovac stalno nastanjen i najprostraniji s nekoliko stotina metara promjera. Jarko zelene livade i crne oranice isprepliću se sa stijenama i zemlja im se s ove visine čini kao ona najbolja slavonska. Doline su razbacane poprijeke na pravac velebitskog masiva i rastrkane na istočnoj crnoplačkoj strani i čine se kao da jedna s drugom nemaju nikakve veze. To je i točno, jer u one manje dolaze stočari na pašarenje, uvijek isti u iste doline. Svaka dolina golema je vrtača slična onima oko Vaganskog vrha ili još veća. U Jabukovcu se ore, čuju se orači i konji i čine se kao jedina živa bića između ovog brijega i Crnopca. A on se ustrmio siv, surov, tako rastrgan da izaziva strah jer se toliko tjeskobne besputne goleti rijetko može naći na jednom mjestu. Baš prije pedeset godina objavio je dr Miroslav Hirtz putopis o ovim krajevima o trotdjednom putovanju s drom Radivojem Simonovićem, drom Josipom Poljakom, Ilijom Šarinićem i drugima. On o Crnopcu piše:

»Osim dalekoga vidika Crnopac sam po sebi nema čara. Pusta je to gorska kamenara s nešto oskudne vegetacije, a bez svake slikovitosti i mnogoličnosti u svojem kršu. Pa ni iste dulibe, koje ovdje zovu dūmani, nemaju one privlačnosti kao druguda po Velebitu. Sa Crnopca se otvara vidik na Prominu, Dinaru, Zrmanjsku dolinu, Bukovicu, Ravne Kotare, pa dalje onamo sve do Zadra, gdje se kroz maglenu koprenu cakli more. Vidi se jošte čitava trupina Južnoga Velebita, u kojoj se naročito ističu Tulove grede i Sveto brdo, napokon Gračačko polje i Ličko polje, a u njem značajno brdo Zir.« Ipak i u takvoj planini ima života, pa Hirtz dalje kaže: »...kako je lijepo u planini, ali čeljade ne smije da bude samo, mora da ima druga, barem konjče, psa, a i sjekiru, jer crna gora nikad nije sama...«

Spuštam se u Jabukovac k oračima. Ovuda je već više stazica, vidi se da češće prolaze ovce, koze i čobani. Orač Nikola Švonja upire u potpuno drveni plug i ore za kukuruz, a žene iza njega zasiplju dno brazde zrnjem.

— Hoće li niknuti, duboko ga zaorate, pitam?

— Hoće, sinko, ova je zemlja sipka kao brašno.

Tako i jest, hodajući po oranju rasipaju se brazde pod nogama i sada nisu onako crne kakve su izgledale s brda, sada je to smeđe-crvenkasta zemlja-mučenica što se stoljećima spuštala s kišom s brda stvarajući brazdu po brazdu novih oranica i tako je zadržavala ove ljude ovdje. No i oni se spremaju za odlazak, možda im je ovo posljednje oranje. Negdje će u Slavoniju, gdje neće plug na svakom koraku iskakati iz brazde, u mjesto gdje možda više i nema nikakva pluga, i gdje neće s vukovima i medvjedima dijeliti svoje zalogaje.

— Prođe li tko ovuda koji put?

— Bio je lani neki Pero iz Gospića.

— A je li bio tko s njim?

— Est, est, bio je i Dane, onaj dugački ko stožina!

I sad se sjetih zgrade s jednog našeg drugog prijelaza preko Velebita kroz selo Golubić, zapadno odavde. Sjeli mi kod Rade Veselinovića i on časti dalmatinskim pršutom, domaćim kruhom ispod peke i medom. Ne zna se što je ljepše: onaj tvrdi mirišljivi pršut, slatki kruh s ognjišta, ili onaj crvenkasti med sa sivljih crnopaških pašnjaka koji se nikada neće ugraditi i koji nije zagadila ni najmanja količina stranih supstanci. Opraštajući se s nama Rade priupita u šali:

— Mogli biste nam ostaviti ovoga vašega Danu da nam sveti vodicu, kakav bi ti to pop bio. Prava domaća popina! — vrti Rade glavom diveći se visini i stasu našega druga.

— Ne, ne, ja bih radije za kakva političkog sekretara, brani se Dane i tako se u smijehu rastasmo.

Čeka me nepoznat put i pitam prisutne kuda je najlakše do vrha Crnopca.

— Najbolje bi Vam bilo, gospodine, da okrenete ravno ovuda u Gračac, pokazuje mi Nikola rukom na sjever.

— Za sat i nešto doći ćete tamo bez muke, a ovamo nema ni staze niti tko ide, nastavlja on.

No meni se ne ide po dobro vidljivoj stazi tamo gdje sam već jutros bio, nego na Crnopac gdje nisam nikada prolazio, a niti je tko opisao taj put. Čini mi se da do ceste mogu doći za tri sata, jer sam od Cerovca došao ovamo za dva i pol, a dr Josip Poljak u svojem vodiču kaže da od Cerovca do Crnopca treba 3—4 sata. Vrteći glavom pokazuju mi na zapad, za suncem gdje oni nisu već godinama bili, a i ne sjećaju se da je tko išao tamo. Nikola me upućuje da krenem preko doline, pa sa sjeverne strane prvog vrha koji se vidi pred nama. A tamo dalje ne zna ni on, valjda ću se nekako probiti kroz kamena bespuća 5—6 kilometara dugog niza crnopačkih vrhova. Nisam ni slutio koliko je bila u pravu stara žena koju sam sreo pri izlasku iz doline kad mi je rekla da ću možda u mrak izbiti na cestu.

Početak uspona nije toliko težak, koliko je daljnji put neizvjestan. Dade se dobro napredovati, no već za pola sata hoda vrtače se slažu jedna do druge kao da ih je netko rasuo iz zrakoplova, manje i veće, strašne i još više strašne, kameni lijevci po kojima ponegdje raste kakovo drvo ili se stislo manje ili više kržljavog grmlja. I opet na putu jedna zmija, crno-siva. Kako sam cijelim putem štapom dodirivao mjesto gdje ću koraknuti, tak sam je dirnuo i ona je počela plaziti prema meni. Preskočio sam je, a ona je nestala u grmu uz koji sam upravo prošao. Zatim ubrzo druga, ovaj put crveno-žuta. Po bijeloj ravnoj stijeni šmugnula je pod kamen težine desetak kilograma. I sikće, sikće ispod kamena. Da se ne povrati gurnem štap pod taj kamen, a siktanje se pojača. Ljutito

razmahnem štapom, a zmija i kamen zajedno odletiše niz stijene. To mi je bio posljednji zmijski susret toga dana, a nisam ni slutio da će pravi problemi nastati tek sada. Tko zna koliko li sam zmija do tada nagazio, jer hodao sam već desetak sati.

Poslijepodne je odmicalo. Kad sam bio u vrtačama, sunce bi se gubilo iz vida, već je zamicalo za crnopački greben, a kad sam se približavao grebenu ono je svaki put bilo sve bliže moru. Nalazio sam se na sjevernoj crnopačkoj padini i htio sam s nje doseći najviši vrh Crnopca. Na sve strane činilo se da su neke stare staze, na sve strane vrtače sa snježnim dnom, i nije preostajalo drugo nego doseći glavni greben, pa po njemu na zapad, samo na zapad. Ali trebalo se izvući iz ovoga pakla. Spuštanje u vrtače i izlaženje iz njih odnosi snagu, no još uvijek se nadam doseći cestu u zamišljeno vrijeme. Vjerujem da ću stići i na koncert koji se večeras daje u Gospiću. No vrtače su se preda mnom nizale sa svih strana. Kud god oči tuda i one, na sve strane; kad se činilo da je greben na dohvat ruke isprijehlo ih se još nekoliko i tako je snaga kopnila, a dan se primicao noći. Zato samo za suncem i ravno na greben! Ali morao sam prijeći na južnu padinu da bih mogao doseći jedan od istočnih vrhova grebena i onda još stotinjak metara oštre strmine, no to je sada bio strahovit napor nakon dosadašnjeg razbacivanja snage. I kad sam dosegao greben znao sam da je autobus već prošao i još samo jedan plan živio je u meni: izvući se odavde, iz sumraka koji se već dizao iz šuma i s kamene goleti i sustizao me s pravca s kojega sam došao. Prekorim se što nisam odmah pošao s južne padine, no kada sam je bolje pogledao i vidio vrtače po njoj, prošla me volja da ih prelazim, ne danas, nego nikada u životu...

Vrh Crnopca i betonska piramida na njemu vidjeli su se iza još nekoliko ovakovih vrhova, a to je značilo nekoliko silaženja i uspinjanja kad se svakim korakom titraju mišići sa svih strana koljena, srce iskače iz prsa, kada nestane straha od zmija i obrušavanja kamenja sa svih strana i kad sam pomalo ljut na sve one idilične priče što sam ih čitao o Crnopcu. Ljut sam i na runolist što ga je Hirtz našao ovdje i na razmatranja o riječi Crnopac. I nije mi se nijedno objašnjenje činilo ispravno. Ni Crnopac, ni Srnopas, nego Crnopast, jer je ovuda uistinu bilo crno napasivati stoku, tu u ovom bezvodnom bespuću, pa mi raspravljali o tom imenu koliko god htjeli.

Umor se uvukao u svaku stanicu tijela, strahovanje od kakove nezgode sve više jača, a na svakom zastanku san se pojavljuje na kapcima. Zastanke mjerim desecima sekunda gledajući u sat i kada se pri tom kapci zatvore i prođe minuta, onda se strah pojačava i tjera na novi napor. Za sreću ima dosta snijega u vrtačama što na čas osvježuje. Na cijelom putu Veselinovića bunarima ni traga, a na kartama su unešeni na nekoliko mjesta.

In memoriam

● Ing. Milan Ciglar. Jedva dva mjeseca poslije smrtne nesreće zagrebačkog planinara Vladimira Matza, Grintovec je odnio još jednu ljudsku žrtvu, ovaj put uglednog ljubljanskog planinara ing. Ciglara. Pod samim vrhom okliznuo se 6. 3. 1977. pokušavajući zaustaviti pad svoje kćerke. Uspio joj je spasiti život, ali je sam pao u dubinu od 800 metara. Zagrebačke planinare osobito će razalostiti taj tragičan gubitak jer su u ing. Ciglaru upoznali vrsnoga planinara koji nas je osobito zadržao propagiranjem Velebita. O Velebitu je održao u Sloveniji velik broj predavanja i odveo u našu najljepšu planinu brojne skupine izletnika. U posljednje doba istaknuo se organiziranjem jugoslavenske dionice »Evropskog pješačkog puta« od slovensko-austrijske granice do Kastva kod Rijeke. Rado je planinamio po Hrvatskoj i zapažao zanimljive pojedinosti. U članku »Do Bosne je en dan hoje«, tiskanom u Planinskom vestniku, konstatirao je u putopisnom obliku da je SR Hrvatska na svom sred-

njem dijelu toliko uska, da se s lakoćom stigne iz Slovenije do granice SR BiH za jedan dan hoda. Teško je pomiriti se s činjenicom da tog simpatičnog planinara, koji nas je još prošle godine u Zagrebu zanio jednim lijevim predavanjem, nema više među živima. (Z. P.)

● Aleksandar Gerasimov (1894--1977). U 84. godini života umro je 24. veljače ove godine ing. Aleksandar Tihon Gerasimov, jedan od začetnika našeg filma. Rođen je u Harkovu 15. XI 1894, a 1919. je došao u Zagreb i odmah se počeo baviti filmom i fotografijom. Diplomirao je tehniku u Moskvi, a bio je i diplomant muzičke akademije. U Zagrebu snima prve reportaže o Velesajmu i Zoološkom vrtu. U svom stanu je uredio filmski laboratorij i konstruirao našu prvu filmsku tehniku. Godine 1931. izradio je ton-kameru, a 1933. ton-filmsku kameru. Snimao je sve do 1960. g. Njegovi kratki igrani filmovi i dugometražni dokumentarci ulaze u povijest našega filma. Od 1927. radio je, kao jedan od

prvih naših filmskih radnika, u Školi narodnog zdravlja u Zagrebu gdje je prof. Andrija Stampar te godine otvorio filmski laboratorij i započeo filmsku proizvodnju. Među stotinjak njegovih filmova za nas je najzanimljiviji dokumentarni film »Velebit« iz 1932. godine, koji je ujedno i njegovo vrhunsko dostignuće. Bilo je to u doba kad je u Školi narodnog zdravlja djelovao i dr. Josip Rasuhin, poznat po izgradnji dačkih planinarskih domova Ogradenica i Bačić kosa na Velebitu (o njemu smo pisali u NP 11--12, 1976). Tako snimljen u crno-bijeloj tehnici, Gerasimovljevi »Velebit« ni danas nije premašen. Nekoliko slika iz tog filma donio je predratni Hrvatski planinar i one nam svojom kvalitetom donekle mogu dočarati vrijednost »Velebita« koji našalost danas više nemamo prilike vidjeti. Već sam film »Velebit«, koji smo nepravilno zaboravili, dostatan je razlog da se s pijetatom sjetimo ing. Gerasimova, koji je tako tiho i nezapaženo nestao iz naše sredine.

(Z. P.)

Spominju se i neki bunari iz turskih vremena, možda su negdje u kakovoj maloj vrtači pod snijegom, ali tko zna na kojem mjestu. S grebena na greben približavam se piramidi na vrhu. To je već panično uspinjanje i spuštavanje niz stijene, ali drugog puta nema. Kod piramide jedva da sam pogledao sunce kako u sivom oblaku razgara posljednju vatru svoga današnjeg puta upravo iznad Sv. brda. Odostraga me stižu sve tamnije sjene proteklog dana, a naprijed vuče žarka želja: dočepati se ceste... No nazubili su se gričevi grebena prema zapadu, ravno prema Čelavcu čiji vrh i antena na njem titraju u posljednjem sjaju sunca, i nikad im kraja. Koliko bi sad vrijedila i najmanja oznaka, koliko bi vratila snage i volje, ali je ovdje nikada nitko nije urisao. Zato su ovuda posijane tolike vrtače, a ponora u njima nebrojeno, više nego igdje na Velebitu. Pravo kaže za ove predjele dr. Josip Poljak u prvom velebitskom vodiču:

»Bezbroj ponikava, grebena, škarova, dubokih provalija, silnih strmoglavica, brojnih kukova, tornjiča i grebeniča daju nam ovako nabrojani tek blijedu sliku veličanstvenog prizora, što ga pruža pogled na istočnu stranu Crnopca.« A to sam upravo prošao.

Tu negdje s lijeva silazi se u Vasanova korita i onda je blizu cesta. No ne znam kroz koju vrtaču, preko kojega prijevoja između vrtača, ne usudujem se ući ni u jednu, jer ako ne pogodim pravu, neću sigurno imati snage za izlazak iz nje. Zato samo po grebenu, prema odsjaju dana s one druge strane zemlje i prema svjetlu čelavačkog antenskog stupa. Ovuda smo već jednom išli u jesen 1971, ali prema istoku, pa ću možda uspjeti.

Usputno osvježavajuće trljanje snijegom malo pomogne, ali više pojača strah od ponora pod snijegom i dolazećeg mraka, jer da upadnem u koji, tko zna bi li me ikada našli... Prestalo je priječiti preko dva posljednja griča dugog crnopačkog grebena, a oni su surovi i strmi. I tko zna da li ću se moći spustiti s posljednjega, najzapađenijega. Prvog sam savladao teškom mukom, a posljednjeg sam riješio običi sa sjeverne strane i spustiti se u golemu vrtaču, posljednju od onih najopasnijih koje sam danas prošao. Silaz se čini nemoguć. Uz sve simptome umora, koji kulminiraju posvemašnjom nebrigom za sigurnost i ignoriraju strašne opasnosti sa svih strana, stalno mi dodijava nadražaj na mokrenje bez razloga i na trenutke pomislim da li je i to neki znak popuštanja mišićja i živaca. No ti trenuci nestaju pred pomislom silaska koji ne mogu riješiti. Prikupim svu snagu i provučem se kroz neki procijep lebedi nad provalijom i onda se dočepam pukotine kroz koju silazim. Na dnu sam prilično pitome vrtače, isparan, izgreden, iscrpljen. Uz njezinu zapadnu padinu jedva gmižem i u sjaju zvijezda rane večeri ugledam nešto niže dvije žute mrlje, dvije nekadašnje oranice gdje se sadio kupus ili krumpir. Posljednjim djelićima snage spustim se do njih, pomilujem rukama onu suhu, tvrdu, ali ravnu plohu od desetak četvornih metara i produžim na niže prema cesti, gdje su se već vidjela svjetla vozila. Kao i do sada ravnam se samo po onom crvenom svjetlu s vrha Čelavca, bez imalo volje da pogledam unatrag i vidim sjaje li nad Crnopcem zvijezde isto onako kako sjaje nad drugim dijelovima Velebita.

90 godina opservatorija na Sonnblicku

BOŽIDAR KIRIGIN

ZAGREB

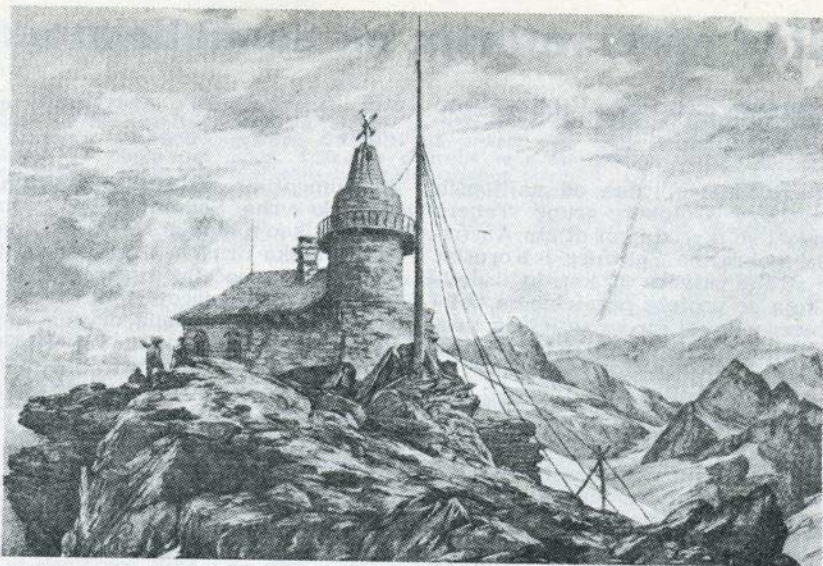
Sonnblick (3105 m) je jedan od najljepših planinskih vrhova Goldberg-grupe Tauern masiva, a nalazi se u srednjem dijelu Austrije na granici pokrajine Salzburg i Koruške. Sa sjeverne strane zatvara 32 km dugu dolinu Rauris, koja se proteže paralelno sa dolinom Gasteiner, u kojoj su se smjestila poznata turistička mjesta Bad-Hofgastein i Bad-Gastein.

Kada je oko kraja 18. stoljeća Societa Meteorologica Palatina organizirala prvu mrežu meteoroloških mjerenja u Evropi, ukazala se potreba za meteorološkim mjerenjima na visoko položenim stanicama, jer je do tada najviša meteorološka stanica na St. Gotthardu na žalost radila samo kratko vrijeme. U osamdesetim godinama prošlog stoljeća znanstveno istraživanje vremena, »meteorologija«, bila je još prilično mlada struka. Poznati austrijski meteorolog prof. dr Julius Hann upozorio je na nužnost istraživanja vremena u višim slojevima. Na međunarodnom meteorološkom kongresu u Rimu 1897. godine Hann je predlagao podizanje visinskih meteoroloških stanica na izloženim planinskim vrhovima na glavnim graničnim grebenima Alpa. Kada je Ignaz Rojacher, markantna osoba u dolini Rauris, čuo o planovima bečkih meteorologa, obavijestio je već 1884. Austrijsko i njemačko alpsko društvo o mogućnosti osnivanja meteorološke stanice kod njegove rudarske kuće na nadmorskoj visini od 2.340 m. Treba svakako naglasiti da se Rajacher od jednostavnog tesara osposobio svojom inteligencijom i snalažljivošću za zakupnika, a kasnije za posjednika uglednog rudnika Goldberg, čiji prvi radovi na kopanju zlata i srebra datiraju još iz doba Rimljana. Meteorološki institut u Beču nije oklijevao i odmah je prihvatio Rojacherov prijedlog i poslao mu sve instrumente na upotrebu. U želji da se meteorološka stanica postavi na još veću nadmorsku visinu, Rojacher je neobičnom marljivošću i čvrstoćom u svladavanju svih poteškoća posjetio, iz čistog idealizma, tijekom zime krpljama pojedine vrhove Goldberggrupe i došao do konačnog uvjerenja da je za meteorološku stanicu jedino prikladan nezamrznuti vrh — Sonnblick (3105 m). U veljači 1885. pismeno obavijestava Hanna u detalje o svom novom planu uspostavljanja meteorološke stanice na vrhu Sonnblicka. S predloženim planom složilo se Meteorološko društvo i Austrijsko i njemačko alpsko društvo, i bilo je odlučeno da se pristupi što prije realizaciji plana. Meteorološko društvo preuzelo je na sebe zadatak da izgradi temelj i iz kamena izgrađeni toranj za motrenje uz snabdijevanje cijele meteorološke stanice svim potrebnim

instrumentima, uz gradnju telefona od Raurisa do vrha Sonnblicka. Izgradnju drvene zgrade kao planinarske kuće financirala su planinarska društva i tako su postojali realni uvjeti za početak hrabrog djela bez premca. Već u slijedećoj zimi 1885/86. bila je u dolini Rauris izrađena drvena zgrada, a zatim ponovno rastavljena i ljeti 1886. u dijelovima prenašana na vrh Sonnblicka. Transport drvenih dijelova zgrade odvijao se pod izvanredno teškim uvjetima, jer je od podnožja (Kolm — Saigurn 1628 m) do vrha Sonnblicka trebalo svladati 1477 m visinske razlike uz dio uspona po glečeru. Premda je bilo poteškoća, ipak je krajem kolovoza stajala već nova zgrada čvrsto uz meteorološki toranj, koji je bio izgrađen od kamena. Uz toranj s instrumentima za mjerenje smjera i brzine vjetra nalazila se mala zgrada za motritelja. Zgradu i kameni toranj trebalo je dobro osigurati od udaraca gromova i jakog električnog pražnjenja, pa je odvodna traka munjovoda sprovedena više kilometara daleko, preko glečera. Svečano otvorenje visokoplaninskog meteorološkog opservatorija bilo je 2. rujna 1886. godine u prisutnosti 80 osoba, koje su bile svjedoci ovog spomena vrijednog događaja.

Za potpuno uređenje unutrašnjeg dijela prostora za motritelje pobrinuo se Austrijski turistički klub. Rojacher je preuzeo brigu da prve motritelje na Sonnblicku uvede u njihov rad, a to su bili sinovi salzburških planina. Kao prvi motritelj obavljao je meteorološka mjerenja i motrenja na opservatoriju Sonnblick Simon Neumayer. Njemu su se priključili daljnji motritelji koji su znanosti dali neprocjenjivi doprinos: Peter Lechner, Mathias Mayacher, Leonard Winkler i supruga, Josef Mühlthaler i Georg Rupitsch sa suprugom. Neki su se izgubili na obavljanju redovitih mjerenja visine snijega i količine oborine na području glečera Goldberg u snježnim mećavama, a bili su spašeni u posljednji čas, s teškim ozljedama. Bilo je motritelja koji su svoj heroizam platili životom u borbi protiv snage prirode. Posljednje žrtva bile su Georg Rupitsch i njegova supruga, koje je u studenom 1944. godine u jednom snježnom nevremenu zadesila bijela smrt, a 30. srpnja 1953. mladog motritelja Viktora Kuzela jako nevrjeme praćeno grmljavinom zahvatilo je prilikom popravka i ispitivanja telefonske linije, pa je jedna munja prekinula njegov mladi život.

Od 1946. godine osiguravao je napornu službu motritelja opservatorija Herman Rubisoier, a od 1949. i njegova supruga Vefi, koji su ostali na dužnosti do ljeta 1954. Tije-

Meteorološki opservatorij na Sonnblicku 1886. godine

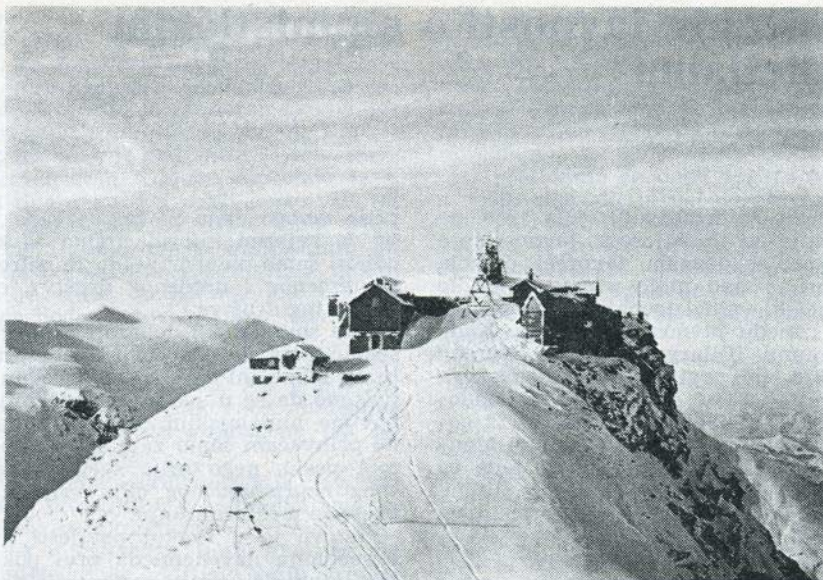
kom posljednjih 20 godina broj motritelja je znatno veći nego prije, ali s obzirom na duljinu zadržavanja na toj visini treba svakako spomenuti Johanna Schmidla (1966 — 1972), Rudolfa Lehnera (1967 — 1972) i Antona Wallnera (1968 — 1972.)

Planinarska kuća uz meteorološki opservatorij Sonnblick, nazvana Zittel-kuća, bila je više puta proširena i poslije posljednje dogradnje u 1919. godini smatrala se najljepšom kućom alpskih društava. Zbog financijskih poteškoća sekcija Planinarskog društva Salzburg morala je prodati kuću jednoj bogatoj sekciji Njemačkog alpskog društva u Halleu, tako da je poslije 1945. godine Zittel-kuća ostala njemačko vlasništvo, ali pod upravom odbora Alpskog društva u Innsbrucku. Početkom rata bilo je opservatorij zaposjednut vojnim motriteljima, budući da su izvještaji o vremenskim prilikama i promjenama bili od osobite važnosti za zrakoplovnu meteorološku službu. Time je »Sonnblick — društvo« bilo oslobođeno mnogih teškoća, budući je vojska prizela brigu oko osiguranja opservatorija namirnicama i gorivom. Najteže je vrijeme bilo za opservatorij i »Sonnblick-društvo« krajem rata, jer je propao glavni izvor novaca od njemačkog društva »Kaiser-Wilhelm«. Subvencijom Centralnog zavoda za meteorologiju i geodinamiku, Akademije znanosti i ministarstva unutrašnjih poslova u Beču, kao i brojnih članova »Sonnblick-društva« moglo se sačuvati do današnjeg dana upotrebom opservatorija.

Opservatorij Sonnblick slavio je godine 1976. devedesetu godinu postojanja, pa je to jedina visoko-planinska meteorološka stanica na svijetu koja može staviti znanosti na raspolaganje tako stare i neprekidne podatke.

Neprekidna meteorološka mjerenja i motrenja, njihovo iskorištavanje u različite grane privrede i saobraćaja, uključujući naučnu razradu opsežnog materijala motrenja uz izvođenje specijalnih znanstvenih programa, daje vrijednu cjelinu u prošlosti i današnjici pa se s punim pravom može reći da je opservatorij Sonnblick neophodan oslonac za sinoptičku i klimatološku službu Austrije i svih zemalja koje se nalaze u alpskom području. U posljednjih 20 godina opservatorij Sonnblick nalazi se pod stručnim nadzorom prof. dra Hansa Tollnera, poznatog austrijskog meteorologa, koji je cijeli svoj životni rad posvetio istraživanju oborine, snijega i glečera na užem i širem području Sonnblicka.

»Sonnblick-društvo« brinulo se kroz mnoga desetljeća za sigurnost rada visoko-planinskog opservatorija, olakšavalo je uvjete rada motritelja na opservatoriju ili na specijalnim mjerenjima na području glečera Sonnblick. Posebnu je pažnju u svojoj djelatnosti »Sonnblick društvo« posvetilo izgledu i proširenju opservatorija, s time da bi se poboljšali uvjeti za stanovanje stalnih motritelja, kao i prostorijama za znanstvene radnike iz Austrije i inozemstva. Isto tako je tražilo da se nastave već ranije započeta istraživanja koja su ubuhvaćala probleme visokih planina. U posebne znanstvene programe ubrajaju se mjerenja veličine glečera pod vodstvom prof. Tollnera, mjerenja količine oborine pomoću totalizatora i visine snijega na širem području Sonnblicka. U kolovozu i rujnu 1975. godine postavljena je pokretna stanica za određivanje pojedinih komponenata globalnog zračenja, reflektirajućeg zračenja, bilance zračenja, temperature površine snježnog pokrivača, temperature zraka, relativne

Meteorološki opservatorij na Sonnblicku danas

vlage na dvije visine iznad snježnog pokrivača uz kontinuiranu registraciju. Ljeti 1971. godine bila su izvedena specijalna mjerenja gustoće leda na glečeru Sonnblick u okviru Međunarodne hidrološke dekade. Ljeti 1972. godine spomenuta ispitivanja su nastavljena na drugim susjednim glečerima.

Od 14. do 19. rujna 1976. održao se u Raurisu (948 m) 14. Međunarodni kongres za alpsku meteorologiju i proslava 90 godina rada opservatorija Sonnblick. Ovom već poznatom kongresu, koji se održava svake druge godine u jednoj od alpskih država (Italija, Austrija, Švicarska, Francuska, SR Njemačka i SFR Jugoslavija), prisustvovalo je 230 sudionika (Austrija 86, Njemačka 85, Jugoslavija 22, Švicarska 14, Italija 6, Francuska 5, Čehoslovačka 4, Mađarska, Rumunija, USA po 2, Belgija i Poljska po 1). Broj zemalja sudionica, kao i brojne teme o kojima su održani referati, ukazuju da ovi kongresi imaju karakter zasjedanja meteorologa na kojima se iznose najnoviji istraživački radovi vezani ne samo za područje Alpa, već za odnose općenito na planinsku klimatologiju, mikroklimatologiju, vremenske procese, snijeg i glaciologiju i njihove primjene u raznim granama privrede.

Stručni dio programa bio je sastavljen tako, da su se referati održavali prema predviđenom problemu: Nove metode mjerenja (7 referata), Klimatologija i zračenje (9), Hidrometeorologija (10), Alpska sinoptika (10), Oborina i glaciologija (9), Teoretska meteorologija (6), Vjetar (5), Bioklimatologija (9), Temperatura (6) i Visokoplaninska meteorologija (6). U temi Oborina i glaciologija

je autor ovog članka održao referat u kojem je prikazao prve rezultate mjerenja visine, sadržaja vode i gustoće snijega na našoj planinskoj stanici Zavižan (1594 m) na sjevernom Velebitu tijekom 21 zime (1954/55 — 1974/75).

U okviru kongresa održana je i proslava 90. Rauris prošla je svečana historijska povorka koja je dala pregled djelatnosti rada (rudari, nosači, planinski vodiči, seljaci, tesari) i narodnog blaga u obliku narodnih nošnja, dok je posebnu pažnju izazvala velika make-ta opservatorija Sonnblick. Muzička kapela je priredila koncert na trgu, a kratka tiha komemoracija bila je na grobu Ignaza Rojachera, utemeljitelja opservatorija Sonnblick. Svečani govor o povijesnom razvoju opservatorija Sonnblick i njegovom značenju za meteorologiju održao je sveučilišni profesor dr Ferdinand Steinhauser poslije podne na svečanoj proslavi, na kojoj su bili predsjednik pokrajine Salzburg i predsjednik općine Rauris. Ovu svečanu proslavu uveličali su svojom izvedbom članova orkestra Mozarteum iz Salzburga. Nažalost, posjeta slavljenu, opservatoriju Sonnblick, nije bila moguća zbog velike količine novog snijega koji je padao do 1200 m nadmorske visine i loših vremenskih prilika.

Na kraju ovog prikaza o povijesnom razvoju opservatorija Sonnblick treba naglasiti da su velika požrtvovnost motritelja i idealizam »Sonnblick-društva« omogućili da se održala mateorološka mjerenja, motrenja i specijalna istraživanja kroz punih 90 godina.

Informiranje javnosti o alpinističkim ekspedicijama

ZORAN JERIN

LJUBLJANA

Kada je Neil Armstrong 21. jula 1969. po prvi put stupio na tlo Mjeseca, javnost je o njegovom koraku doznala takoreći odmah, ako zanemarimo ono malo vremena koliko elektromagnetski valovi trebaju da bi prevalili razmak između javnosti i Mjeseca. Kada su pak Edmund Hillary i Tenzing Norgay 29. maja 1953. po prvi put stupili na vrh Mount Everesta, vijest o tome je do Londona prispjela tek za tri dana. Kada su 22 godine poslije toga Stane Belak i Marjan Manfred stupili na vrh Makalua, koji je tada po prvi put osvojen po svojoj južnoj stijeni, moralo je proći još deset dana dok je vijest o tome došla u svijet.

Naizgled nerazumljive suprotnosti!

Možda je istina da je alpinist, koji u dalekoj zemlji osvaja nepristupačan vrh, više osamljen nego astronaut na Mjesecu. Astronauta nije moguće zamisliti bez Zemlje koja ga je poslala na put, dok alpinista koji ide u snijeg i led himalajskog vrha ipak ne vidi nitko od drugova u domovini i nitko ne čuje poklik njegove pobjede ili poziva u pomoć, jer minijaturna radiostanica ne može svladati snježni vjhor ili rub stijene.

Neposrednih obavijesti o uspjehu alpinista još ne možemo dobiti. Televizija se zbog objektivnih teškoća još nije odlučila za direktne prijenose, usprkos satelitima koji nam već neko vrijeme omogućavaju npr. gledanje olimpijskih igara. Uzrok je razmjerno jednostavan. Televizijsku kameru ne možeš dovesti u blizinu penjača drugačije nego na čovječjim ledima koja su u tako teškim i nedostupnim visinama ionako preopterećena najvažnijom opremom potrebom za preživljenje. Zato su ekspedicije i danas još dalje od naših očiju nego drugi sportski događaji i okrunjene aureolom skrivenosti. Zato je svaka informacija — posebno potpuna informacija, koja sadrži riječ i sliku — tako teško dostupna i tim još više obavezna za one koji su dužni javnost obavještavati o ekspediciji, o njezinim uspjesima i neuspjesima. Javnost želi biti informirana o svim sportskim događajima, pa tako i o pravu da bude obaviještena i o ekspedicijama. Ekspedicije ne mogu biti više, kao nekad, privatna stvar; posvuda u svijetu je u njihovo organiziranje uključena množina ljudi i poduzeća. Ako ne druge, bar njih valja obavještavati kako je iskorišten njihov novac — veoma banalna, ali ipak vrlo važna sitnica.

Javnost dakle zahtijeva informacije, ali ne samo to, ona traži svježije informacije. Nije zadovoljna samo s izvještajem koji bi vođa ekspedicije napisao poslije ekspedicije i koji bi govorio o događajima što su se zbivali

prije mnogo dana ili čak tjedana. Ta potreba za svježim informacijama — koja se ne odnosi samo na sport — to je potreba svakog suvremenog i urednog društva, ona je dio života tog društva.

Ako smo uspjeli dokazati da bismo i o ekspedicijama u tuđa gorja imali pravo tražiti pravodobne informacije, neka nam bude dopušteno da se u svojim razmišljanjima pozabavimo himalajskim ekspedicijama. Toga se ne prihvaćam samo zato što sam se posvetio tom poslu, nego prije svega zbog toga što zbog nepristupačnog cilja vrijeđe kao neki ekstrem u informiranju.

Gotovo je u svakoj povijesti himalajskih ekspedicija navedeno da prvi pokušaji takvih informacija nisu najsretnije završili i da su informatori doživjeli osudu i zgražanje. Možda ćemo najdalje posegnuti u prošlost ako spomenemo ekspediciju koja se 1905. godine latila prvog uspona na Kangčendzengu. Irski novinar Alliston Crowley prvi je tada pokazao kako se izvjestitelj ne smije ponašati, jer je on mirno tipkao svoj izvještaj umjesto da je priskočio u pomoć drugovima koje je zasula snježna lavina. Časopis »Pionir« dobio je tako vrlo iscrpan prikaz nesreće koja je odnijela četiri ljudska života, ali su se novinari vrlo neslavno uključili u povijest himalajskih ekspedicija.

Između dva rata nije bilo uobičajeno slanje novinara s ekspedicijama. Za obavještavanje su se brinuli sami članovi ekspedicije ili njihov vođa, pa ako njihov cilj nije bio predaleko od civilizacije, vijesti su stizale u svijet već za vrijeme ekspedicije, iako s velikim zakašnjenjem. Zato su informacije u časopisima toga doba vrlo mršave i gotovo isključivo sadrže pisanu riječ. Sve slike, sve potankosti i sve reportaže stizale su u tisak tek po povratku u civilizaciju. Iznimke su toga doba samo neuspješne i tragične njemačke ekspedicije na Nanga Parbat u posljednjim godinama prije drugoga svjetskog rata.

Pri tadašnjim prilikama događalo se da je štampa objavljivala vijesti penjača koje je u međuvremenu, dok su njihova pisma putovala u domovinu, zadesila nesreća. Netko je slikovito rekao: »Bilo je to kao svjetlost zvijske koja je do nas stigla kad su one već odavno izgorjele...« Izvještaji pak, koje su poslije kod kuće pisali različiti članovi o istoj ekspediciji, bili su zbog vremenske udaljenosti opisivanih događaja međusobno smiješno proturječni i nisu mogli biti mjerilo objektivnosti čak ni o bitnim događajima na ekspediciji. Zapravo je tome učinila kraj tek uspješna britanska ekspedicija na Everest

1953. godine koju je pratio novinar londonskog Timesa James Morris. Iako nije sve proteklo kako se dogovorilo s vođom ekspedicije Huntom, jer su radioveze među logorima zatajivale i na kraju je bio primoran na obavještanje s papirićima što su mu ih slali iz gornjih logora, ipak je briljantno riješio glavni zadatak: vijest o uspjehu otpremio je u London za dva dana, što znači nešto više od tri dana poslije uspona na vrh, o čemu također nije dobio radio vijest walkie-talkijem nego tek nakon susreta s penjačima nakon silaza. Da je vijest do Katmandua, udaljenog 14 dana hoda, putovala samo jedan dan, zasluga je radiostanice u Namče Bazaru i ne baš brzih kurirskih nogu koje su odnosile njegove poruke u Katmandu. Ali i u ovom slučaju velika većina slikovnog materijala i reportaže o usponu objavljene tek po povratku u Katmandu.

U nastavku himalajskih događaja novinari se sve češće pojavljuju u ekspedicijama, a pridružuju im se fotoreporteri i filmski snimatelji. Ipak vijesti nisu stizale brže jer pri većini osamtisućnjaka i drugih težih vrhova policijske radiopostaje nisu bile tako pri ruci kao ona u Namče Bazaru. Tehnički postupak slanja svih tih informacija u biti je vrlo jednostavan. Izvjestitelj šalje svoje obavijesti, kasnije također filmove i magnetofonske zapise, iz baznog logora po domaćem kuriru koji je obično svladavao put koji inače traje 14 dana — za pola vremena. Vijest je tada putovala dalje brzom ili radijem. Birokratski postupak je obično usporavao putovanje vijesti, ali tada još nije bila tako važna novinarska ažurnost.

S pismima, filmovima i magnetofonskim trakama na nepalskim, indijskim i pakistanskim poštama nije jednostavan postupak. Ima pošta koja ne dopuštaju slanje nerazvijenih filmova u inozemstvo. Na taj način propadaju i najljepši planovi obavještavanja, a filmovi stižu u domovinu često tek po povratku ekspedicije. Ipak je moguće, uz dobru organizaciju i uz pomoć oficira za vezu što ga vlada dodjeljuje ekspedicijama, postignuti da obavijesti putuju razmjerno glatko.

Treba tu, međutim, reći da stvar nije završena s dolaskom vijesti u redakciju. Materijal je moguće upotrijebiti tek kad ga uredi organizirana redakcijska skupina po pismenim sugestijama izvjestitelja ili snimatelja i kad ga nadopuni ili pojašni slikovnim priložima koji su unaprijed pripremljeni. Materijal koji smo na taj način poslali za jugoslavensku javnost sastojao se od kratkih dnevnih vijesti, prigodnih reportaža, zemljovida, skica, fotografija, filmova i magnetofonskih vrpca. Ipak glavninu materijala, pogotovo slikovnog i filmskog, nismo prepuštali nesigurnom putu, nego smo ga sačuvali za izvještaje, predavanja, filmove i knjige po povratku. Te smo se svede uglavnom držali pri svim našim ekspedicijama. Knjige smo smatrali konačnim rezultatom i u posljednje

doba smo im dodavali tehničke podatke o hrani, opremi, zdravstvu, organizaciji i sličnom, što knjizi daje dokumentarnu vrijednost. Zahvaljujući velikom razumijevanju izdavača mogli smo knjige obogatiti velikim brojem slika u boji i dobrom grafičkom opremom.

U posljednje se doba težište izvještavanja s naših ekspedicija počelo okretati televiziji, što je i razumljivo zbog njene popularnosti i veće moći prikazivanja u slici, iako film stiže u domovinu s više zakašnjenja nego pisane obavijesti. Ipak se ne možemo odlučiti samo za filmsku traku nego se držimo prokušane sheme.

Visinski logori povezani su međusobno i s bazom walkie-talkijima, baza treba da što češće šalje kurire s vijestima do najbliže radio stanice, a do najbliže pošte pismene sastavke, filmove i magnetofonske trake. Filmovi bi, slično kao i pisani materijali, trebali nastajati u dvije varijante: kao filmovi za kratke TV-vijesti i kao materijal iz kojeg bi se poslije sastavili cijelovećernji filmovi. Idealno bi bilo kad bi uz profesionalnog snimatelja i što više alpinista s manjim kamerama snimalo događaje pri usponu jer snimatelj ne može da bude posvuda. Korištenje 8-milimetarskog filma za televiziju sigurno bi obogatilo obavještavanje, iako bi kvalitet slike možda bio malo slabiji.

Među zaključne informacije o ekspediciji svakako moramo uvrstiti i predavanja koja u dokumentarnom smislu mogu dati više nego film, iako film ima širem odjeka.

Sve što smo dosad govorili o slanju vijesti pokazuje nesigurnost i sporost, zato se u posljednje doba sve više nastoji kurirske noge zamijeniti suvremenijim sredstvima. Razumljivo je da je radio najdjelotvorniji i najbrži, ali ne i najjednostavniji način. Za dostatan doseg radija nužna je dobra aparatura i izdavan izvor energije, što je priličan problem u vječnoj bitci za smanjenje težine opreme. Kad bi svaki logor u osvajanju planini imao dobar walkie-talki, a baza snažan radio-predajnik, domaća bi javnost, bar teoretski, o događajima bila obaviještena već istoga dana. No valja se sjetiti atmosferskih smetnji i radijski zasjenjenih područja na što su slabiji radiopredajnici vrlo osjetljivi.

Treba računati s još jednom činjenicom. Svaka država na svijetu nerado gleda da se neka skupina stranaca poveže radio stanicom sa svojom domovinom i šalje vijesti mimo kontrole. Nepalska vlada uz to želi imati »ius primae noctis« — pravo da prva dobije obavijest o usponu. To su sasvim razumljivi zahtjevi. Dosad je najbolju radio-vezu organizirala talijanska ekspedicija na Everest i uspjela da se kod kuće još isti dan sazna što se zbivalo u planini. No pri posredovanju nepalskog radija postoji opasnost da informaciju »ukradu« druge agencije i objave je prije nego stigne domaćoj.

S novinarskog gledišta radiomreža je idealno sredstvo zato jer je svuda prisutna, jer može opisivati sva zbivanja na ekspediciji

koja traje po više mjeseci. Treba naime znati da svaki dan rada ekspedicije može biti presudan za uspjeh i kad bismo vijesti slali samo neposredno prije uspona na vrh, nehotice bismo javnosti prikazali zbivanja u krivom svjetlu individualnoga, jer bi izgledalo kao da su oni na vrhu dobri, a oni na podnožju slabi planinari. Nikad ne bismo s tim posljednjim danom, s tim zadnjim jurišem, objasnili i dali osjetiti svu onu organsku povezanost ljudske piramide u ekspediciji i sve njezine teškoće koje je moguće svladati samo u krajnje organiziranom skupnom djelovanju. Pravo i potpuno informiranje o ekspediciji mora prikazati njeno spremanje otpočetka do kraja. Neka to bude smjer kojim treba informirati u našoj budućoj ekspediciji!

U tom pogledu se razilazimo s izvještavanjem o drugim sportovima za koje mi se čini da se izvještavanje kreće u posve suprotnom smjeru od takve potpune informacije i da se sve više zgušćava u uzak okvir trenutnog pokušaja. No možda bi ljudi ipak željeli podrobnije informacije i o tim drugim sportovima. Silno bih npr. rado znao što je sve radio trinidadski Crawford u satima prije tih 10,06 sekunda na stometarskoj stazi ili što je sve Novosel savjetovao svojim košarkašima za vrijeme utakmice sa Sovjetskim savezom. Možda bi se tako odalečili od slikanja sportaša kao nekakvih robota, kao što se u posljednje doba sve više događa s natjecateljima i posebno s pobjednicima, tako da sport dobiva pečat igre za općinstvo a sportaši pečat suvremenih gladijatora. No ipak mi se čini da je obavještavanje o ekspedicijama u cijelom svijetu doseglo viši stupanj nego što je obično sportsko izvještavanje.

Pokušat ću prikazati nekoliko osnovnih problema koje bismo mogli nazvati skupnim naslovom etike obavještavanja pri ekspedicijama. Reporter ili snimatelj ni u jednom sportu nije tako tijesno i životno povezan s ekipom kao u alpinističkoj ekspediciji. On ne može biti samo vanjski promatrač, član neke svoje novinarske ekipe, on doslovno mora biti član društva. No, izgleda, da njegovo preživljavanje (možda odviše dramatično rečeno) ovisi o članovima ekspedicije i zbog toga može trpjeti objektivnost izvještavanja. Boravak na terenu traje po dva i više mjeseca, što je dovoljno da se unutar ekipe stvore male družbe, da novinar pripadne jednoj od njih i da je velikodušniji u ocjeni svojih užih drugova. Možda je mogućnost simpatije ili nekritičnosti u takvim prilikama veća nego pri drugim sportovima gdje je izvjestitelj više vanjski promatrač.

Kako se velik dio ekspedicije odvija u takvim visinskim uvjetima koje ljudski organizam mora svladati i prilagođavati im se, pojedinci nenadano postaju drugačiji nego što su bili u dolini. Zato je slika o njima, kako je vidi izvjestitelj u tim uvjetima, izopačena i neprihvatljiva za njihove znance, za domaće koji iz poznaju u normalnim uvjetima. Zato

se može dogoditi da objektivnost novinarovog izvještaja bude podvrgnuta kritici. Takva metamorfoza alpinista u himalajskim prilikama može biti upravo nevjerojatna.

Na sebi i na drugima imao sam prilike opažati neobične promjene, nad kojima bih se zapravo morao zgražati ocjenjujući ih sa stanovišta domovine udaljene deset tisuća kilometara. Altruizam na ekspedicijama zapravo ne raste i samo je egoistična nužnost uspjeha i samoočuvanja. Nije sve junački što ispadne junački i svakako je pretjeravanje daleko pred skromnošću. I kako je izvjestitelj o ekspediciji njezin član, njezin kotačić, i on sam je podvrgnut takvom pretjerivanju koje je samo dodatno oružje u borbi za opstanak čovjeka u neprijateljskoj mu planini.

I još je negdje u izvještavanju etika skrajnje osjetljiva. Sve se ekspedicije kreću po zemljama gdje žive ljudi ne samo s nižim standardom i drugačijim društvenim uređenjem, nego i posve drugačijim pogledima na svijet i život nego što su naši. Istina ekspedicije nije uvijek i istina te zemlje u kojoj se kreće naša ekspedicija. Na čijoj strani treba da bude u takvoj situaciji izvjestitelj? Važno je da u svom izvještavanju nalazi razumijevanje i za istinu zemlje gostoprimca, pa makar to postavlja na kocku uspjeh ekspedicije. Događalo se već da su ekspedicije krivicu za svoj neuspjeh svaljivale na domaćine. Vrlo udobno, ali i vrlo kratkovidno!

Gospodin D. B. Rai, nepalski oficir za vezu koji nas je pratio na Annapurnu, rekao mi je u trenutku istine: »Veoma se radujem liječniku koji dolazi s ekspedicijom jer pomaže lokalnom stanovništvu, ali se veoma bojim novinara koji u svijet šalju vijesti kakve ne želimo. Vi ste nužno zlo.« Treba dodati da je on bio razmjerno visok policijski oficir iz Katmandua i da sadržaj njegove iskrenosti nije bio samo njegova osobna misao.

Često tvrdimo da smo ambasadori dobre volje iz nekoga tuđeg svijeta. Pokušajmo to dokazati i na taj način da ne mjerimo i uspoređujemo sve svojim vlastitim mjerilima i neka se to odražava i na našem pisanju o zemlji u kojoj gostujemo i u kojoj su naši ciljevi. Zar nije za objektivno izvještavanje o samoj ekspediciji takvo mjerilo najbolje polazište?

Zaključujući ova razmišljanja o informiranju moram konstatirati da su nas iz posve golih, objektivnih podataka o tehnički obavještavanja odvela na sklisko područje o sadržaju obavještavanja, koje se osniva na mojim skromnim subjektivnim iskustvima i pogledima o smislu i potrebi javnosti za informiranje o ekspedicijama. Neka zato ta subjektivna razmišljanja budu poziv stručnjacima, koji se svakodnevno susreću s takvim pitanjima, a i onima kojima su te informacije namijenjene, da bi se kritički latili ovih pitanja.

Preveo sa slovenskog Ž. Poljak

Korzo na Makaluu

BOŽIDAR VELJKOVIĆ

BEOGRAD

Po prvi put se u našem planinarskom tisku pojavljuje članak ovakve vrste. O čemu se radi i zašto ga objavljujemo, čitaoci će najlakše shvatiti ako objavimo i popratno pismo autora, koji je ugledni srpski planinarski djelatnik, a po profesiji novinar Radio Beograda. Pismo glasi:

Dragi Zeljko,

Saljem Ti ovaj prilog. To je scenario za jednu radio-reportažu. Moj je utisak da bi bilo zanimljivo da se naši planinari jednom sretnu s takvim tekstom koji će im — možda — moći da dočara kako izgleda rad na jednoj radio-reportaži i kako se ona priprema da bi je poslije slušali preko svojih radio aparata. To je možda jedini razlog zbog koga bi se ona mogla da nađe na stranicama »Naših planina«. Inače, moj pristup toj radio reportaži bio je, da za razliku od onoga što je bilo u drugim sredstvima informiranja napisano o Makaluu, približim neplaninarima razloge zašto je uspjeh naših alpinista ocijenjen kao vrhunski svjetski rezultat. Zato su i prisutna objašnjenja što znači južna stijena Makalua i možda dat nagovje-

Kad se jutro nad planinom zaplavi
Nježno pjesmom odnosi nam san
Kad se zlatno sunce tiho javi
To je znak da će biti divan dan.

U planini potoci gdje teku
Ispod hrasta tražit ćemo hlad
U blizini naći ćemo rijeku
Ovu pjesmu pjevat ćemo tad.

Planinari, planinari,
Planinari mladi, stari
Pođimo putem nebeskih visina
U prostranstva zelenih planina

(Pjesma se ponavlja dva puta, a zatim se muzika polako utiša i preko nje ide idući tekst)

P. K. Alko ste voljni da prihvatite poziv upućen ovom pjesmom, pripremite se, dragi slušaoci, za koji trenutak povest ćemo vas u radio-šetnju na Makalu — po visini peti himalajski i svjetski vrh. Reportažu o potvratu jugoslavenskih alpinista, koji su prvi na svijetu osvojili Makalu s njegove južne, najnepristupačnije strane, pripremio je Božidar Veljković. (Muzika se utiša i izgubi)

B. V. Predstoje nam zimske i ljetne Olimpijske igre. Smučari, atletičari, bokseri, fudbaleri i drugi sportisti borit će se za medalje, za naslov najboljeg na svijetu. Planinari nemaju Olimpijade. Nemaju ni svjetska prvenstva. U stvari, i imaju — i nemaju. Točnije: nemaju službeno, a neslužbeno imaju. Svjetska prvenstva planinara, ili najboljih među njima — alpinista, i njihova olimpijska natjecanja jesu vrhovi Alpa, Kavkaza, Anda i svakako — i prije svih — vrhovi najveće planine svijeta — Himalaja. (Muzika — počinje s bubnjevima, polako se utiša i preko nje čita dalji tekst)

štaj gdje će se sutra kretati traženje novih rezultata u alpinizmu.

Reportaža »Korzo na Makaluu« objavljena je početkom prošle 1976. godine preko Prvog programa Radio Beograda u nedjelju popodne u emisiji »Vreme sporta i rasonode«, jednoj od najslušanijih iz programa Radio Beograda. U reportaži se glasovno pojavljuju: P. K. — Predrag Knežević, urednik i voditelj emisije »Vreme sporta i rasonode«, B. V. — Božidar Veljković, novinar Radio Beograda, B. D. — Bonka Davičo, spiker Radio Beograda, i A. K. — Aleš Kunaver, vođa jugoslavenske himalajske ekspedicije koja je osvojila Makalu.

Za izvođenje emisije korišteni su raznovrsni muzički prilozima prema izboru Dragana Petrovića, suradnika emisije »Vreme sporta i rasonode« i efekti koje posjeduju efektoteka Radio Beograda. Poslije sinhronizacije govornog dijela reportaže, muzike i efekata, u konačnom obliku gotovo da je tokom cijelog izvođenja reportaže bila prisutna i muzička zavjesa. Reportaža je trajala 28 minuta, a objavljena je 25. I 1976.

Pozdravlja Te Boki

B. D. Znamo da su Himalaje najveći planinski masiv na Zemlji. Planina je duga dvije i po tisuće kilometara, a široka tri stotine kilometara i ima 14 samostalnih vrhova koji su viši od 8.000 metara.

B. V. Svi su ti vrhovi osvojeni uključujući i Makalu, pa i najviši Mount Everest. Ne samo to, već i: svi su osvojeni po nekoliko puta. Ima više godina kako se u alpinističkom svijetu jedna norma izmijenila. Danas nije poseban uspjeh popeti se na neki veliki vrh, pa i na himalajski. Danas je uspjeh popeti se na vrh s njegove najteže, s najnepristupačnije strane. Traže se najteži putevi do vrhova, oni koji su do prije neku godinu izgledali nesavladivi. (Muzika — izlazi, forte, poslije 10 sekundi se utiša da bi se preko nje čitao naredni tekst)

Kakva je južna stijena Makalua? O tome govori vođa jugoslavenske himalajske ekspedicije Aleš Kunaver. (Muzika prestaje)

A. K. Stijena sama nas je zaprepastila. Ona je toliko velika i teška da zaista čovjeku stane dah. Mi, Jugoslaveni smo se prvi oprobali s njom na vrhu, koji su već prilično godina prije Francuzi postigli, sa suprotne sjeverne strane. (Muzika s izraženim laganim ritmom koji asocira na kretanje; poslije nekoliko taktova se utiša i preko nje ide idući tekst)

B. V. Gdje je kraj čovjekove moći, koja je to posljednja norma koju će čovjek postići u nekoj grani sporta? Nje nema! Te granice se stalno pomiču. (Muzika izlazi, ide nekoliko taktova, pa se utiša da bi se preko nje dalje čitao tekst)

»Leteći Jugoslaven«, kako su novinari nazvali Nenada Stekića, preskočio je 8,45 metara. On sam vjeruje da će skočiti još dalje. (Muzika ponovo izlazi, pa se utiša)

B. D. Davno je bilo kada su Englez Hilari i Šerpa Tensing osvojili Mount Everest, najviši vrh svijeta — 8.848 metara.

B. V. Taj događaj zapisan je »zlatnim slovima« u historiji alpinizma još prije 23 godine. Do naših dana podvig Tensinga i Hilarija ponovilo je više ekspedicija. Popeti se na Mount Everest velik je pothvat, ali koliko velik, koliko velik danas? Kada je čovjek prvi put preplivao La Manche o tome su novine pisale danima, kada danas to netko ponovi, dovoljno je ako se objavi vijest od samo nekoliko redova. (Efekt kucanja teleprinteru preko koga se čita dalji tekst)

Danas je značajno kada iz dalekog Nepala stigne informacija da je na »krov svijeta« prvi put kročila jedna žena. (Fon teleprinteru izlazi, pa se polako pretapa s muzikom koja postane dominantna da bi se zatim utišala kako bi se preko nje čitao dalji tekst)

B. D. Da su žene sposobne koliko i muškarci dokazala je 35-godišnja Japanka Junko Tabei. Ona je prva žena na svijetu koja je sa skupinom planinara prošle godine osvojila vrh Mount Everesta.

B. V. Nekako u isto doba još je jedna planinarska vijest zapanjila svijet.

B. D. Osmogodišnja Francuskinja Kristal Bošatac najmlađi je osvajač Mont Blanca, najvišeg planinskog vrha u Evropi. Da, dobro ste čuli. Mont Blanc je osvojila osmogodišnja djevojčica.

B. V. Gdje su granice sporta? I gdje su granice alpinizma? Njih nema! U alpinizmu, kao i u svakom sportu, traži se sve teže. (Muzika u brzom ritmu odjednom predomina pa se utiša)

Za koliko se može pretrčati maratonska staza? Znamo za koje vrijeme to čovjek može da učini. A sutra? Na Mount Everest su alpinisti odlazili i odlazit će, ali sve težim i nepristupačnijim putevima. I naši alpinisti će se oprobati uskoro na najvišem vrhu najveće planine svijeta. (Muzika izlazi, traje desetak sekundi, pa se utiša)

Himalajski gorostas Makalu — 8.475 metara, od Mount Everesta udaljen svega dvadesetak kilometara u zračnoj liniji, prvi su prije 22 godine osvojili Francuzi. Zatim su se i drugi peli na ovaj vrh, ali svi s njegove sjeverne strane, najlakšim putem! Dvadeset jednu godinu iza Francuza, 6. oktobra prošle godine, Jugoslaveni Marijan Manfred i Stane Belak prvi su ljudi na svijetu koji na vrh Makalua dolaze s njegove najteže, južne strane. (Muzika — veseli ritmovi slovenačkog melosa, izlazi do kraja, traje kratko, pa se utiša)

B. D. Korzo na Makaluu. Šetnja jugoslavenskih alpinista na himalajskom vrhu od 8.475 metara. Marijan Manfred i Stane Belak prvi su preko južne stijene stigli na vrh. Za njima će to učiniti i Janko Ažman, Nec Zaplotnik, Viki Grošelj, Ivo Kotnik, Janez Dolžan i Zoran Bešlin. Posljednji su se na vrh popeli 11. oktobra. To se još nije desilo ni na jednom himalajskom vrhu. Jugoslaveni su

jedini koji su preko južne stijene doprli do Makalua. Oni su i jedini koji su se u tolikom broju u okviru jedne ekspedicije popeli na neki himalajski gorostas. Postavljen je još jedan svjetski rekord — ali o njemu kasnije.

B. V. Ponovimo: alpinisti nemaju prvenstvo svijeta, nemaju ni olimpijade. Oni imaju Himalaje. Jugoslavenska himalajska ekspedicija na Makalu završena je 1975. godine, a ona je zapravo počela još 1972. Tada su naši alpinisti prvi put počeli borbu sa surovošću južne stijene Makalua. Te godine prepenjana je prvi put južna stijena Anapurne. Alpinisti su rekli: znači, i to se može! Nov izazov i nov talas u alpinizmu. (Muzika se pretapa u novi ritam, traje desetak sekundi, pa se utiša)

B. D. Prvi naš pokušaj, s juga na Makalu 1972. godine, završio se djelomičnim uspjehom. Najprije je sve išlo dobro. Napredovalo se ka gorostasu Himalaja. Stiglo se čak do 8.200 metara. Trebalo je savladati samo posljednjih 275 metara. Računalo se da je sve gotovo. (Muzika izlazi, pa se utiša i preko nje pusti efekat olujnog vjetera)

Nažalost, na Himalajima, na 8.000 metara nadmorske visine, u vječnom carstvu snijega i leda, i uz surovost planine, čovjek ne može sam da pravi račune. (Muzika sa zvučnim akordima naglo izlazi, pa se utiša)

Došli su veliki prijatelji Makalua — jaki vjetrovi južnoazijskog džekstrina, došli su mjesec dana ranije. Instrumenti su zabilježili: vjetar se kretao brzinom od 300 kilometara na sat. (U međuvremenu je umjesto muzike ubačen efekat vjetera koji sada izlazi, pa se jedino on čuje, a zatim se utiša i pretopi ponovo u muziku)

54 dana rada da se korak po korak približi vrhu Makalua postalo je uzalud utrošeno vrijeme. (Muzika prosto izroni pa se nešto sporije utiša)

B. V. Ko je pobijedio? Makalu — koji je ostao neosvojen — ili čovjek — koji je došao nadomak cilja, koji je toliko toga savladao, koji je toliko toga uložio, a ipak ima snage da donese odluku u dilemi: da li na vrh po cijenu života ili doći ponovo i pobijediti? Pobijedio je čovjek. Pobijedio je sportist. Pobijedio je njegov duh da istraje do uspjeha, a ne da pobijedi i postane žrtva. Čovjek je zapamtio: surov je Makalu s južne strane. To kaže i Aleš Kunaver, vođa ekspedicije tada i vođa prošlogodišnje ekspedicije. (Muzika se sasvim izgubi)

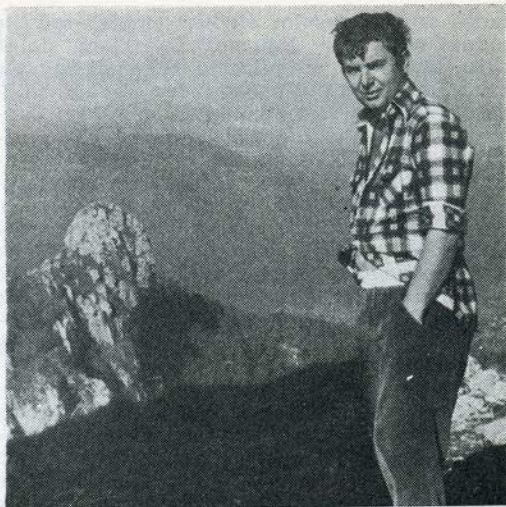
A. K. Opet je Makalu bio pobjednik. I znalo se sada da se tu radi o jednom strahovito ozbiljnom problemu, koji treba i sasvim specifično obraditi. To nije više hodanje po ledenjacima, po snježnim padinama, gdje ipak noga nađe svoje mjesto. Tu je počelo s veranjem u okomitim skokovima, s prelazom ne na neku policu ili toranj, nego na ledene strmine. Ključ te stijene, tehničko penjanje, koje bi tu u Alpama možda bilo neke srednje vrijednosti, ali kada se to kombinira s veli-

Na planini Goču, koja se kod Loznice sva u šumama diže s desne obale Drine, 1. maja 1954. godine u grupi beogradskih studenata planinara bio je Božidar Veljković, koga planinari, a i njegovi prijatelji znaju kao »Bokija«. Bio je to njegov prvi odlazak na vrh neke planine zbog planinarskih pobuda. Od tada neprekidno druguje s planinama. Kaže da je Durmitor naša najljepša planina, Jalovec da ima najelegantniju liniju, doлина Grbaje pod Maja Karanfilom u Prokletijama najmirisniji je cvijet naše prirode, a Velebit najveličanstveniji doživljas.

U planinarskoj organizaciji Veljković je samo nekoliko mjeseci bio »običan« planinar. Član je uprave društva »Gučevo« na Pravnom fakultetu u Beogradu (inače je završio Filološki fakultet), zatim sekretar i predsjednik Univerzitetskog planinarskog odbora Beograda. Mnogo radi na širenju planinarstva među studentima pa postaje predsjednik Koordinacijskog odbora studentskih planinarskih organizacija Jugoslavije. U tri izborna mandata član je Izvršnog odbora Glavnog odbora PSJ, gdje rukovodi Komisijom za omladinu i podmladak. Bio je i sekretar i potpredsjednik PS Srbije, a sada je delegat u Konferenciji Planinarske organizacije Beograda.

Izraziti je predstavnik onih koji se zalažu da planinarska organizacija postane veoma masovna, čiji će članovi svaki slobodan dan provesti u prirodi. Možda se zato i najviše bavio masovnim akcijama, posebno za mlade. Organizirao je mnoge pohode i marševe. Začetnik je ideje i organizira prvi Pohod mladosti planinara Srbije preko Jastrepa i marševe. Začetnik je ideje i organizira prve Smotre planinarskog podmlatka Jugoslavije na Kozari. Po njegovim idejama organiziraju se štafetni pozdravi planinara pri proslavama 20. i 25. godišnjice zasjedanja AVNOJA. Prije 5 godina po njegovoj zamisli planinari Jugoslavije obilježavaju rođendan predsjednika Republike akcijom »80 vrhova za Titov rođendan«.

U želji da bude svestrano planinarski obrazovan završio je početne tečajeve alpinizma i GSS (ljetni i zimski); upoznao se i s djelatnošću speleologa, a često markira planinarske puteve. Mnogo puta se takmičio u orijentaciji, a zatim bio organizator i član komisija brojnih natjecanja.

Za rad u planinarskoj organizaciji primio je mnoga planinarska priznanja (kao plaketu »70 godina planinarstva Srbijev«, Zlatnu značku planinarstva Kosova, Zlatni znak PS Hrvatske, srebrnu i zlatnu značku PSJ), priznanja SOFK Beograda i Srbije, a predsjednik Republike odlikovao ga je za zasluge na razvoju planinarstva Ordenom zasluga za narod srebrnim vijencem.

Budući da je i po zanimanju novinar, Veljković se neprekidno bavi publicističkom djelatnošću u vezi s planinarstvom. Bio je jedan od urednika časopisa »Kroz planine«, a pojavljuje se i na stranicama našeg časopisa. Planinarstvo je afirmirao u mnogima našim dnevnim i nedjeljnim listovima i časopisima, a zahvaljujući njemu Radio Beograd (gdje je urednik u političko-informativnoj redakciji) stalno afirmira aktivnost planinara.

Z. Poljak

kim visinama, s rijetkim zrakom, stvar je sasvim druga.

B. V. Naši su alpinisti shvatili da se za južnu stranu Makalua treba bolje pripremiti. (Upada efekt rada ure koja gongom odbrojava sate) I dok su u međuvremenu još tri nove ekspedicije jurišale na isti vrh, istim — južnim putem, i postigle mnogo manje rezultate od našeg, mi se pripremamo. Tri godine se prikupljaju podaci i proučavaju. Tri godine se planira i priprema. Na kraju, ka Nepal, ka Katmanduu, ponovo u na putu naši alpinisti. (Izlazi efekt odbrojavanja vremena, pa se utiša i preko efekta čita dalje tekst) Devet tona materijala, 21 član ekspedicije, 6 Šerpasa, dva kuhara, oficir za vezu — predstavnik nepalske vlade, 320 nosača — sve to na jednom mjestu, u zadnjem gradiću, u Daranu, u nepalskoj nizini Teraj, pred vratima Himalaja. To je naša ekspedicija ujesen prošle godine. Od Darana — 17 dana puta do prvog baznog logora u podnožju Makalua. (Ritam efekta odbrojavanja vremena se ubrzava)

B. D. Od baznog logora ka vrhu članovi ekspedicije podižu još pet logora i jedan bivak. Radi se svakog dana. Prijeko potreban materijal prebacuje se sve bliže vrhu. Posla ima mnogo, a nije lako raditi. To je rad na

velikoj visini, u snijegu i ledu. Evo šta o tome kaže vođa naše ekspedicije Aleš Kunaver: (Efekt se sasvim utiša i nestaje)

A. K. Mi se nalazimo sada na visini od oko 5.400 metara. Vidite, tu su prilike i pojmovi prema našim evropskim pojmovima prilično drukčiji. Na toj visini, naročito u početku, jako osjećamo nestašicu kisika i tu započinje proces aklimatizacije, gdje zapravo čovječje tijelo pokazuje neke svoje izvanredne osobine. Čovječje tijelo se može, praktično i svaki organizam, aklimatizirati na visine, nekako ekonomizirati svoju potrošnju kisika. I na visinama gdje u početku uopće ne bismo mogli nešto raditi, na kraju radimo punom snagom. (Muzika, koja se poslije desetak sekundi malo utiša)

B. V. Na visini od 8.000 metara za svaku je aktivnost potreban kisik. Aklimatizacija naših alpinista bila je tako dobra da oni rade bez kisika na 8.050 metara. Obavljaju mnoge, naizgled male poslove. Međutim, svi znaju da mali poslovi, mali doprinosi, zajedno dovede do velikog uspjeha. Moral članova ekspedicije je na visini. Svi su u punoj snazi. Ipak, do vrha nije jednostavno, što potvrđuje i Aleš Kunaver. (Muzika prestaje)

A. K. Na takvom terenu postoje prilične opasnosti od pukotina, jer kada nešto pređeš

danas ujutro sasvim sigurno, možda poslije podne više nije sigurno. Ledenjaci stalno klišu. Situacija se mijenja takoreći iz sata u sat i zato naš put preko ledenjaka ide amotamo, kao da je netko lutao u nekom čudnom stanju. Velik dio toga našeg posla odvija se u magli, u snijegu, u vjetru. U ovakvim prilikama, jasno, treba da je opreznost daleko veća, da pazimo da se nešto ne bi desilo. Jer, vidite, svugdje po svakom snijegu, pri padanju snijega, odronjavaju se lavine i mogle bi nekoga odvući u te duboke pukotine. U ovakvim prilikama praktično spašavanja nema! Živi led je poseban problem u južnoj stijeni. Tu dolazi, jer je stijena okrenuta prema Suncu, po danu do dosta jakog žarenja, direktnog žarenja kroz zračni sloj, koji je tu jako rijedak, zapravo pravog zračnog filtera više nema, a po noći su strahovito niske temperature. Zbog toga dolazi u tom ledu do jakih širenja, pa se led otkida i ti komadi padaju kroz taj razrijeđeni zrak bez nekog velikog otpora kao projektili. Jeste da se ti komadi uskoro razbijaju na manje, ali ti projektili su zaista velika, velika opasnost i na nju smo polagali veliku pažnju. (Muzika izlazi — violina)

B. V. Pored prisebnosti, od alpinista se traži refleksno reagiranje, motorna pokretljivost i skladnost brzog obavljanja posla. Sve to usporava obimna oprema alpinista, na tim visinama nužna. Druže Kunaver, opišite kako je izgledao alpinist naše ekspedicije.

A. K. Cepin ili ledno kladivo, ledni čekić, kako ga mi nazivamo, pa klinovi, karabineri, tamne naočare, lice namazano mašću. Mi, nažalost, tu obično izgledamo kao razbojnici — neobrijani, ali ova brada ne samo da je praktična, ona nas i krije pred jakim vjetrom i hladnoćom. Ispod anoraka, ispod te vjetrovke, nalazi se debelo puhasto odijelo punjeno paperjem, a dolje, na nogama, čizme od jelenje kože s više izolacijskih i toplinsko-refleksnih slojeva, s izolacijom od korkana, donja i tako dalje. To je standardna oprema za visine, a uz to se svaki mora štiti s nekim preparatima na prstima ruku i nogu protiv smrzavanja. (Muzika koja najavljuje veliki događaj izlazi, pa se polako utiša)

B. V. Dvojica alpinista, Marjan Manfred i Stane Belak, spavaju posljednju noć pred juriš na sam vrh u logoru pet, na visini od 8.050 metara. Što čovjek sanja na toj visini, u šatoru koji je gotovo ukopan u snijeg, u svojoj vreći za spavanje, pred iskušenjem: hoće li biti snage za onaj finiš pred ciljem? Možda i ništa. Možda oni jednosavno i ne spavaju. Do sna ne dolaze. Čekaju prve vjesnike jutro. (Muzika, prilično forte, izlazi naglo) U svakom sportu čovjek je neprekidno pred nekim iskušenjem. Ipak, Manfred i Belak nisu očekivali najgore što im se moglo desiti. Imali su boce s kisikom za obojicu. Ujutru su utvrdili da se ventil na jednoj boci pokvario. Nastaje drama! Što da rade njih dvojica na 8.050 metara, od vrha udaljeni samo 425 metara? Za njima je nemjerljiv

trud cijele ekspedicije. (Muzika izlazi pa se utiša) Može li se i drugi put priznati pobjeda južnoj stijeni Makalua? Hoće li se ponovo pred samom kapijom pobjede istopiti sve nade, kao prije tri godine? (Muzika prestaje)

A. K. Trebalo je odlučiti: ili da dvojica, inače mojih starih kolega, napuste namjere da idu prema vrhu, pa da na njihovo mjesto dođu za dan-dva druga dvojica, opremljena drugom opremom, ili da probamo da jedan ide bez kisika prema vrhu. Mi smo odlučili to drugo.

B. V. Belak ide s maskom za kisik. (Muzika se tiho pojavljuje) Korak po korak. Tamo se brže i ne može. Za njim, nešto sporije, Manfred bez boce s kisikom! Može li čovjek da se kreće iznad 8.000 metara bez kisika? Ne može! To se znalo, to je svatko tvrdio, u to je svatko vjerovao. Dana 6. oktobra 1975. godine u to... (Muzika s efektom osjećanja da se bliži finale, polako izlazi)... ne vjeruje jedino alpinist Marjan Manfred. On nema snage. Noge su postale olavno teške. U glavi mu nije najbistrije. On drugi put dolazi na Makalu. Razmišlja... možda više nikada neće imati prilike da se ponovo bori za ovaj vrh?! (Muzika se sve više čuje i ima brz ritam) To je njegova trka na alpinističkoj olimpijadi. Njegova trka na alpinističkom svjetskom prvenstvu. A on je pred ciljem, na čelu trke. Još jedan korak. I još jedan. Kako napuniti pluća kad zraka gotovo nema. (Efekt bila srca koje kuca sve ubrzanije; zatim se u efekt uvlači muzika koja najavljuje neizvjesnost. Kada muzika dođe do normalne jačine, počinje efekt signala karakterističnog za rad na kratkim valovima radio-veza) Radio vezom iz baze drugovi ga hrabre. To je jedini pljesak u trci bez publike. (Prestaje efekt radio-veze, izlazi muzika, pa se stiša, a kroz tekst se zatim polako penje) I još jedan. Njegov drug Belak koji je naprijeđ, koji neće da se udalji previše od njega, koji zastajkuje. Time ga hrabri, podstiče. Manfred čini još korak. I još jedan. Bez boce sa kisikom i iznad 8.000 metara. To nitko nije mogao prije njega. To može samo on. On je prvi koji će proći kroz cilj te trke... Belak je stao na vrh Makalua, ali on još ništa ne javlja drugovima u bazi. On je došao na vrh, osvojio ga, ali još nije pobijedio! Belak čeka svog druga. Čeka ga na 8.475 metara, čeka da na vrh Makalua stigne i njegov drug i da ostvari nemoguće... bez kisika! Tek kada stigne Manfred, 40 minuta kasnije, tek kada mu na jednom od krovova svijeta stisne ruku, on će javiti. (Riječi se izgovaraju kroz eho)

A. K. Na vrhu smo! Na vrhu smo! (Ritam »tam-tama« pretapa se u muziku — marš pobjede)

P. K. Na vrhu su! Na vrhu su — bravo! (Pjesma: »Planinari, planinari...« Poslije prve strofe muzika se malo utiša) Slušali ste reportažu Božidara Veljkovića pod naslovom »Korzo na Makaluu«. Makalu, po visini peti himalajski i svjetski vrh. (Muzika izlazi i ide do kraja)

75. obljetnica prvog organiziranog planinarskog izleta u Makedoniji

TRAJKO RIBAROV

SKOPJE

Jubilarna proslava stote obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj potakla me je da opišem jedan događaj iz prošlosti Makedonije, kao nadopunu svom članku »Planinarstvo Makedonije« (NP 5—6, 1971). On može poslužiti kroničaru u pisanju povijesti planinarstva, a široj planinarskoj javnosti za upoznavanje razvoja planinarstva u Makedoniji.

U vrijeme otomanske vladavine u Makedoniji nije bilo planinarskih organizacija. Turska vlast to nije dozvoljavala, a narod je u posljednjim decenijama te vlasti bio zauzet borbom za oslobođenje od vjekovnog ropstva. Stoga su planine u to doba odigrale sasvim drugu ulogu. One su borcima pružale okrilje u njihovoj borbi protiv tlačitelja. Njima su krstarile »komite« — brojne makedonske čete. Tim su četama bila poznata sva skrovita i nepristupačna mjesta u njima, kako i sve njihove staze. Planinski grebeni, visovi i vrhovi služili su im da s njih promatraju potjere turske vojske, kao što danas planinarima služe za promatranje ljepota na čitavom horizontu. Planina je tim borcima pružala sve pogodnosti kao što ih danas pruža planinarima, svakome na svoj način. Dok je prvima planina poslužila za zaštitu u borbi za oslobođenje, drugi su nalazili i nalaze u njoj izvor svojih zadovoljstava.

Unatoč teškim prilikama pod turskom vlašću, kod gradskog se stanovništva u Makedoniji još u XIX stoljeću, za vrijeme prerodbenke epohe, rađao smisao za prirodne ljepote. To potvrđuju masovni izleti gradskog stanovništva koji su, u to vrijeme, već bili prerasli u tradiciju.

U Bitolju, Prilepu, Štipu, a posebno u Skopju, u proljetnim mjesecima i preko ljeta, nedjeljom i blagdanima, svi su staze građana redovno i masovno posjećivali pojedina izletišna mjesta i manastire. Zajedno s narodom išli su i učenici gradskih škola. Ta su mjesta svojim ljepotama, bujnim zelenilom i svježim zrakom očaravala izletnike. Osim toga, na izletima je tokom cijelog dana bilo veselo, igralo se i pjevalo. Tako su ti izleti usadili i u građana ljubav za prirodne ljepote, pa se stoga ovakvi spontani izleti mogu smatrati i prvim koracima u razvoju planinarstva u Makedoniji.

U Skopju se 1902. otišlo dalje. Tada je u njemu proveden prvi organizirani izlet, i to u planinu. Direktor muške pedagoške škole i direktor petorazredne gimnazije dogovorili su se s nastavnicima tih škola, da organiziraju izlet učenika na planinu Vodno, koja se nalazi neposredno iznad Skopja. Nastavnici

tih škola, od kojih su neki višu naobrazbu dobili u inozemstvu, bili su tamo upoznati s planinarstvom, visokom kulturom i naprednim idejama. Svakako, da je odluka da se ide čak na Vodno bila donijeta stoga, što je nastavnicima bilo poznato da omladinu više ne zadovoljavaju bliska izletnička mjesta na koja su građani išli masovno. Zato su se oni i odlučili da se ide u planinu, koja će učenicima pružiti više ljepote i čara. Međutim, organizirati izlet u planinu u tadašnjim prilikama, bio je veoma smion poduhvat nastavnčkog zbora tih dviju škola. Unatoč tome, odluka je bila donijeta i učenici tih škola, kada su saznali za tu odluku, neizmerno su se obradovali.

Dan izleta bio je određen za 1. maj. Bila je tradicija da građani na taj dan, još u ranim jutarnjim satima, odu u prirodu, upravo u obližnja izletna mjesta sa zelenim travnjacima. Obje škole su izvršile potrebne pripreme. Predviđen je bio pravac kojim su trebali ići i mjesto na Vodnu gdje će izletnici provesti čitav dan, a to je bila šuma pitomog kestena (danas dječje ljetovalište na Vodnu). Pored ostalih namirnica, bilo je predviđeno da se ponese i veća količina mlijeka. Po narodnom običaju, trebalo je na taj dan usred zelenila, u prirodi i u ranim jutarnjim satima, popiti mlijeko kako bi se »uhvatila proljetna maja (kvasac)«, kojim se okrepljuje. Namirnice i mlijeko prenijeti su na konjima.

Učenici su s nestrpljenjem očekivali dan izleta. Zborno mjesto bilo je u ograđenom prostranom školskom dvorištu, u kome su se nalazile obje škole i katedralna crkva. Učenici su bili u crnim uniformama, s visokim ovratnicima na kaputićima, a učenice u tamno-plavim dugačkim haljinama s bijelim ovratnicima. Učenice su imale na glavi šešire sa širokim obodom i upadljivim bijelim vrpčama, tako da su ličile na plavo-bijele leptiriće. Izletnicima se pridružilo i mnogo mladića iz grada.

Učenici su kroz grad prošli u redovima. Najprije su išle učenice, a zatim učenici i građani. Pored učenika su išli njihovi nastavnici. Na čelu povorke dostojanstveno je koračao Cvetko, visok i krupan gavaz (podvornik, stražar) ženske gimnazije, a na čelu učenika gavaz Ante, manjeg rasta, a upadljivo zasukanih brkova. Obojica su nosili posebnu uniformu od čohe, izvezenu gajtanima i srmom. Iz njihovih crvenih pojaseva virila je kama i pištolj, koje su nosili uz dozvolu turskih vlasti radi eventualne obrane učenika. Broj izletnika brojao je više od tri stotine.

Po izlasku iz dvorišta izletnici su prešli Vardar preko drvenog mosta. Na tom mostu, na lijevoj obali Vardara, bio je karakol (stražarnica). Glavni stražar, Sali Čauš, s divljenjem ali i zabrinut za sudbinu carevine, promatrao je tu lijepo organiziranu povorku mladih izletnika. Kad su prešli most, izletnici su nastavili desnom obalom Vardara uzvodno do kamenog mosta. Ispred mosta skrenuli su ulijevo u pravcu željezničke stanice. Prošli su »željezničkim sokakom« i nakon prelaska pruge uputili su se seoskim putem k selu Dolno Vodno. S obje strane puta u to su vrijeme bile samo njive i vrtovi, a danas je tu jedan dio grada. Od Dolneg Vodna izletnici su se konjskim putem, s naglim usponom, uputili k selu Gorno Vodno.

U Gornem Vodnu ta se velika grupa izletnika zadržala usred sela. Tu se na jednoj uzvišici nalazila seoska česma sa šest izlivenih cijevi i dugačkim koritom. Pored česme dominirao je stari razgranati činar (platana). Ovaj gorostas je bio posljednji od mnogih koji su se, u svoje vrijeme, nalazili u gusnoj šumi na Vodnu, a koji su zajedno s ostalim drvećem bili posječeni radi zagrijavanja hamama (javnog kupatila). Česma s činarom bili su simbol Vodna (urbanizam je to izbrišao).

Nastavnik pjevanja i muzike, Nikola Janišliev (studirao je na zagrebačkom sveučilištu, sudjelovao u zagrebačkim zborovima i radi briljantna glasa bio nazvan »makedonskim slavujem«) sazvaio je pred česmom i u sjenci činara učenički zbor koji je brojao više od sedamdeset pjevača. Tu su oni otpjevali nekoliko pjesama. Slušajući njima tako drage narodne pjesme, seljaci su likovali i od radosti plakali. Taj je dan za Gorno Vodno bio velik praznik.

Izletnicima su se pridružili i seljaci. Nakon odmora svi su produžili putem koji je vodio prema kestenovoj šumi (danas je to

asfaltirana cesta). Put se u cijeloj dužini postepeno penjao. Na mnogim mjestima, s kojih puca pogled u dolinu, izletnici su zastajali da se dive krasnoj panorami. Ti su mladi ljudi tada po prvi put vidjeli iz ptičje perspektive svoj grad i široku skopsku ravniciu po kojoj vijuga njima tako draga rijeka Vardar. Nisu mogli odvojiti svoj pogled ni od veličanstvenog masiva Šar-planine i njegova markantnog vrha Ljubotena (a u to se vrijeme smatralo da je Ljuboten najviši vrh Šare). Bili su također ushićeni i plavo-zelenom siluetom Skopske Crne gore, koju su vidjeli na sjeveru u čitavoj njezinoj dužini. Divili su se i bili su ushićeni svime što su mogli vidjeti s tih visina.

Na kraju svog puta, izletnici su došli u kestenovu šumu. Ulogorili su se na zelenoj livadi jednog proplanka, u hladovini i pored studenca. Odmah su zapalili vatru. Zatim je svatko bio ponuđen toplim mlijekom, da bi u ranim satima »primio maju«.

Poveća grupa učenika, građana i nastavnika, koju je predvodilo nekoliko seljaka, otišla je potom na vrh Vodna (1067). Od kestenove šume do vrha trebali su savladati više od dvije stotine metara visinske razlike. Neopisiva je bila njihova radost kada su stigli na vrh. S njega su imali još veličanstveniji pogled na sve strane horizonta. Po prvi put su vidjeli, do tada za njih sakrivenu od Vodna, široku talasastu visoravan koja se pružala prema jugu, a u daljini i siluete mnogih planina i veliki masiv Jakupice-Karadžice s upadljivo snježnom piramidom Solunske glave. To je bila prva do danas poznata organizirana izletnička grupa koja se popela na jedan od vrhova makedonskih planina. Bilo je to prije sedamdeset i pet godina.

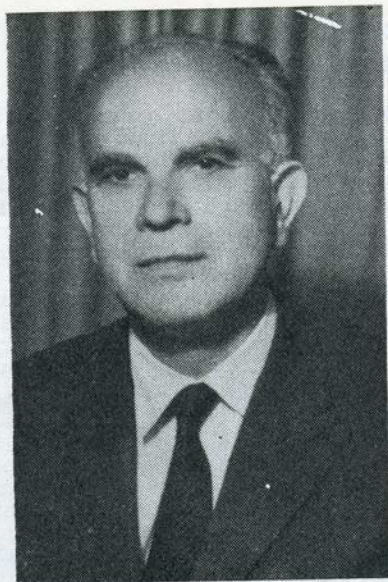
Izletnici su cijeli dan proveli u šumskoj hladovini i na čistom zraku. Tu su se oni veselili i igrali. Šumom se orila njihova pjesma i svirka, kao da se sama radovala posjetu mladih. Po šumi su učenice brale cvijeće,

Planinari 1922. godine na česmi u selu Gorno Vodno (lijevo Trajko Ribarov)

Trajko Ribarov, pisac ovoga članka, rodio se u Skoplju 1905. godine u obrtničko-trgovačkoj obitelji, koja je još za turske vladavine običavala ljetovati u manastirima Skopske Crne gore. Tako je već kao dječak zavolio planine. Nakon očeve smrti prekinuo je školovanje u gimnaziji jer se morao zaposliti, ali je 1962. završio višu ekonomsku školu. Po struci je komercijalist, sada u mirovini. Iako mu je u trećoj godini života poslije preboljelog poliomijelitisa ostala paralizirana desna noga, to ga nije omelo da razvije svoju ljubav za prirodu i planinarstvo. Prvi put je vidio planinare 1921. u Beču gdje je liječio posljedice paralize. O tome je pisao u NP 9-10, 1971. pod naslovom »Kako sam postao planinar i zavolio planine«. Prvi put se uspeo na jedan planinski vrh odmah po povratku u Skoplje 1922. godine i to s ortopedskim pomagalom. Bio je to vrh Vodno iznad Skoplja. Od 1927. posjećuje slovenske planine. U razdoblju od 1928. do 1958. bio je sedam puta na Triglavu, a vjerojatno je i prvi Makedonac koji se na taj vrh uspeo kao planinar. Koliko je trebalo volje i ljubavi za planinu da sve te uspone izvede praktički samo s jednom zdravom nogom! Godine 1935. vodio je osam planinara na Korab. Ušpon je opisao u članku »Planinarstvo Makedonije« (NP 5-6, 1971). Od 1927. je član Slovenskog planinskog društva, 1935. je suosnivač »Društva planinara Južne Srbije«, od 1945. član i više puta odbornik u PD »Skopje«. Mnogo je pridonio izgradnji kuća na Kitki i Karadžici. Citaoci NP poznaju ga kao vrijednog suradnika, sklonog pisanju povijesnih priloga. Za pionirske zasluge u razvoju makedonskog planinarstva odlikovan je zlatnom značkom PSJ, zlatnom značkom PSM i diplomom PSM.

Z. P.

te je svaka od njih imala kitu raznobojnih cvjetova. To im je pričinjavalo posebnu radost. Bili su zadovoljni i ushićeni svime što ih je u šumi okruživalo, i to ne samo učenicima i mladi građani, već i organizatori izleta, direktori i nastavnici.

Mladi su izletnici na ovom izletu u planinu po prvi put posjetili njezine draži i njezin opojni dah. Gostoljubiva planina primila ih je u svoj topli zagrljaj i svojim čarobnim osobinama usadila u njih ljubav prema svojim ljepotama i čarima.

Izletnici su se vratili u Skopje istim putem kojim su bili otišli na Vodno. Bili su veseli i čili. Planina ih je bila osvježila i impresionirala svojim privlačnim ljepotama. Cijelim su putem, od radosti i zadovoljstva, razdraganog pjevali. Ozarenih lica ušli su u grad. Učenice su mahale svojim kitama cvijeća. I građanstvo je dijelilo radost s mladima, upravo pionirima makedonskog planinarstva. Tako je završen taj prvi organizirani planinarski izlet u Makedoniji.

Opisani izlet je, istina, organizirala škola, a ne neko planinarsko društvo. Međutim, izlet je unatoč tome imao isti sadržaj i cilj kao da je njegova organizacija bila u rukama neke planinarske organizacije. Cilj je bio organizirati izlet s većom grupom izletnika i s njima otići u planinu kako bi se u njih stvorila ljubav prema planinama, prema prirodnim ljepotama i time ti ljudi približili prirodi. Kod takvog stanja stvari nije

od presudnog značenja što taj izlet nije organiziralo neko planinarsko društvo. Kada uzmemo u obzir da tadašnje prilike u Makedoniji nisu dopuštale postojanje planinarskih organizacija, možemo prihvatiti da je taj izlet, unatoč tome što ga je organizirala škola, imao čisto planinarski karakter.

Taj je izlet svakako morao odigrati i pionirsku ulogu u razvoju planinarstva Makedonije. On je nesumnjivo pridonio da se kod njegovih sudionika, još prije sedamdeset i pet godina, razvila ljubav prema planini i prirodnim ljepotama, a oni su je zacijelo prenijeli budućim generacijama. Godine 1902. na Vodnu je dakle zapaljena prva planinarska luč u Makedoniji. Vodno će poslije u drugim uvjetima produžiti svoju historijsku ulogu u razvoju makedonskog planinarstva. Prema tome, opisani masovni izlet na Vodno održan 1. maja 1902. godine, možemo smatrati ne samo prvim dosad poznatim organiziranim planinarskim izletom, već i početkom razvoja planinarstva u Makedoniji. Zato bi na vrhu Vodna, za sjećanje budućim generacijama, trebalo podići ploču na kojoj bi bilo uklesano:

Prvog maja 1902. godine po prvi put je kročila na ovaj vrh organizirana skupina izletnika. Od toga je dana s ovog vrha započelo zračenje i širenje planinarske ideje u Makedoniji.

Literatura: »Horsko-pjevačka djelatnost u Makedoniji« od Borisa Janišlieva, sudionika u opisanom izletu.

I slijepi se vraćaju prirodi

MIRKO VIDULIĆ

ZAGREB

Nama stanovnicima modernih gradova tako su često na ustima izrazi poput »zagade-nosti ljudskog okoliša«, »zagađljivost zraka«, »nesnosna buka«, »neprirodan način života« — onaj za volanom ili za uredskim stolom, — svjedno itd. No mi samo časkamo i ostaje-mo gdje jesmo, ne poduzimajući ništa da kri-tizirano promijenimo. Pa ipak, ima onih koji povlače konzekvence: među njima je svakako i aktivni dio članova Planinarskog društva slijepih »Prijatelji planina«. Društvo je osnovano ožujka prošle godine, a 21. velja-če ove održalo je svoju drugu skupštinu.

Mladi i vrlo agilni predsjednik »Prijatelja planina« istaknuo je u svom izvještaju, da je proteklo razdoblje bilo doduše plodno, ali da je imalo dvije bitno različite faze. U prvoj, proljetnoj, skupina slijepih planinara svake je nedjelje hrabro gazila gorskim sta-zama Medvednice, Japetića, Oštrca — Okića. U to su vrijeme vrijedni planinari doprli i do Ivančice, a posjetili su i nekoliko plani-narskih kuća Slavonije i Slovenije.

U drugoj, jesenjoj fazi, entuzijizam je po-čeo splašnjavati, a broj se planinara stalno osipao. Uzroci tom osipanju višestruki su; oni opće poznati, kao što su zanos početka, povodenje za drugima i slično. Oni koji se istinski ne zanimaju ni za što, brzo odustaju i vraćaju se među svoja četiri zida, da tamo za nedjeljnih popodneva rekreacijski i sport-ski žive uz radio i televiziju. No ima i speci-fičnih uzroka karakterističnih samo za »Pri-jatelje planina«. Teško je bilo pribaviti stručne vodiče, a kako sa slijepim planinari-ma mora ići barem netko tko vidi, ni sa ovim običnim vodičima nije bilo lako. Neka-da bi olako obećali da će doći, a onda se jed-nostavno ne bi pojavili na mjestu dogovora.

Na skupštinu se odazvalo i petnaestak predstavnika ostalih zagrebačkih planinars-kih društava. Svi su oni srdačno pozdravili prisutne, istakli da su poteškoće »Prijatelja planina« tipične i za druga mlada društva, izrazili spremnost da pomognu, sa stručnim vodičima, na primjer.

Jedan je govornik predlagao dobronamjer-no i nepotrebne oblike pomoći, što je očito činio ne poznavajući stvari, jer nije ni slutio da svi prijatelji planina dovoljno zarađuju da mogu kupiti sve što im je potrebno, pod uvjetom da planinu uistinu vole i da shvaća-ju kako im je planina potrebna nego ostali-ma, jer su više u zatvorenom i manje se kre-ću.

U raspravi se pokazalo da je bilo vrlo ko-risno što je društvo osnovano, jer je potaklo mnoge slijepe da bar ponekad krenu u pri-rodu. Manji broj najgorljivijih planinara čini i danas jezgru, kojoj se mogu pridružiti svi

oni koji uvide da je slobodno vrijeme mudri-je provoditi na obroncima nego na kaučima. Broj takvih ubuduće vjerojatno će stalno rasti, jer stalno raste i broj razloga da pob-egnemo iz gradskog košmara.

Na skupštini je izabran i novi upravni od-bor koji ima manje članova nego dosadaš-nji, u nadi da će biti operativniji. Predsjed-nik mu je, srećom, opet teško zamjenjivi Miro Vučina.

Počasni članovi »Prijatelja planina« post-ali su Bogdan i Dubravko Cvek, članovi samoborskog društva »Dr Maks Plotnikov« u znak zahvalnosti za stručno i prijateljsko vođenje slijepih samoborskim gorama, te PD »Risnjak« s kojima su »Prijatelji plani-na« najprije počeli surađivati.

Na kraju, planinarski trezveno, svi su po-pili svoj sok ili kavu uz ugodno časkanje sa svojim gostima. Ovi su se raspiivali o tome, kako mi slijepi doživljavamo prirodu. Objaš-njavali smo da nama vizuelno, naravno, nije primarno, premda oni koji se još sjećaju vi-denog mogu sebi mnogo toga dočarati u ma-šti, onako kako to čine videći, čitajući dobar opis prirode, na primjer. Tumačili smo, po-malo šaljivo i romantično, da se uhom, no-som i srcem može mnogo doživjeti: slušamo tišinu, šum šume, fijuk vjetra i škripu snije-ga, uživamo u mirisu cvijeća, pjevu ptica, a i naše se vlastito pjevanje katkada razliježe gorom mnogo ljepše nego gradom. Nije li i običan ljudski razgovor mnogo ugodniji u planini, kad jedni druge barem normalno čujemo, negoli naše svakodnevno nadvikiva-nje u prebučnim gradovima?

Ako se već ne možemo potpuno vratiti pri-rodi, navraćajmo joj barem u slobodne dane, da nas potpuno ne zarobi ovo tehnič-ko doba. Pritom nije najvažnije vidimo li ili ne — glavno je da nas noge nose!

Svemu dođe kraj. Opraštanje uz srdačan sti-sak ruku — »do viđenja«, »do viđenja«, čulo se sa svih strana. Neki su pritom zacijelo mislili — do viđenja u planinama, a drugi — na idućoj skupštini. Drukčije i ne može biti.

● PD slijepih »Prijatelji planina« izradilo je početkom ove godine društvenu značku. Može se naba-viti u društvenim prostorijama, Za-greb, Draškovićeve 80 III kat sva-kog četvrtka od 17 do 20 sati po ci-jeni od 20 dinara ili PTT pouze-ćem s time da kupac plaća po-štarinu.

Planinar Boris Petrov sahranjen na vrhu Mumadžice

TRAJKO RIBAROV

SKOPJE

Nema planinara koji je obišao Jakupicu-Karadžicu i popeo se na vrh Solunske glave, a da ne poznaje ili da nije čuo o pasioniranom planinaru Borisu Petrovu, nazvanom čičko Boris.

On je još od malenih nogu zavolio prirodu i njene ljepote. Privlačila ga je klisura Treske. Gazeći rijeku ili plivajući uzvodno uz stjenovitu kapiju, odlazio je u nepristupačan manastir Sveti Andreaš. Posjećivao je i druge manastire podignute u stijenama, Svetu Nedelju i Svetog Nikolu. Često je po više dana noćivao u manastiru Svete Bogorodičice-Matka. Privlačile su ga bučne i čiste vode rijeke Treske. Od malena je postao ribolovac, ali nije mu činilo zadovoljstva loviti na Vardaru, već je uživao u planinskim rijekama.

U mladim godinama privukla ga je Kadina rijeka sa svojim pastrvama. On je znao svaki njen kutak, sve brzake i virove u cijeloj dužini, sve do sastava s Aliagicom ispod Prazni Torbe. Nije mu bio ravan drugi ribič. Ali on nije ribu uništavao, već je lovio samo radi sporta.

Kadina rijeka je u njemu pobudila ljubav prema divnom planinskom kraju u okolini. Obilazio je okolna mjesta i visove. Često je bio gost u planinskom selu Aldince. Seljaci su ga zavoljeli, a i on njih. Sa seljacima je obilazio bačila na Salakovskoj planini i Begovu. Upoznao je dotada njemu nepoznata mjesta, planine i visove, kao što su: Saškovića, Ubava, Jurukova karpa, Begovo, Solunska glava, vrh Karadžice, Salakovska jezera, Prazni Torba, Mumadžica i druga. Zavolio je cio prostor u podnožju Jakupice-Karadžice i sve njegove ljepote prirasle su mu srcu.

Njegova je bila ideja o izgradnji planinarskog doma na Karadžici. On je sam izabrao mjesto s kojeg se širi vidik u malu dolinu zaokruženu visovima Jakupice-Karadžice, kojima dominira vrh Solunske glave. Njegovu je ideju prihvatilo Planinarski savez Makedonije na čelu s Božidarom Džambasom. Godine 1950. započeta je izgradnja, a 1953. završena. Od prvog udarca pijukom pa sve do izgradnje doma Boris je prisutan na gradilištu. Zajedno s radnicima stanuje u kolibama i cio teret organiziranja na njegovim je leđima. On se na to ne žali, već se od srca raduje kad vidi kako napreduje. Često puta je u doba izgradnje morao silaziti u dolinu, u selo Dračevo, i dva puta na dan, a najmanje dva-tri puta u tjednu. Zdravlje ga je dobro služilo, bio je lagan i čio. Od početka izgradnje i poslije kao upravnik doma uspeo se do doma više tisuća puta.

Posljednje počivalište Borisa Petrova na vrhu Mumadžice

Foto: St. Džikov

Poslije izgradnje i svečanog otvaranja planinarskog doma Karadžica Boris mu postaje upravnikom i bio je to sve do svog penzioniranja 1968. godine. Planinari su dolazili pojedinačno i on nije s time zadovoljan. Nastoji da privuče što veći broj posjetnika, da bi i oni uživali u ljepotama tog kraja. Osobno propagira dom u gradu i hvali ljepote oko njega. Raduje se što je dom sve više posjećen. Sa svojom suprugom Pavlinom roditeljski dočekuje planinare. Boris poznaje sve puteve i kozje staze i često vodi veće ili manje skupine u obližnja ili udaljena mjesta, da bi im pokazao njihovu ljepotu i privlačnost. Ne jednom vodi i na Solunsku glavu. To mu ne zadaje truda, već pričinjava zadovoljstvo. On i Pavlina veoma su ljubazni i gostoljubivi. To potvrđuju mnoge pohvale napisane u knjizi dojmova tog doma:

— »... domaćini, čičko Boris i tetka Pavlina, ljudi su sa srcem i dušom, ljudi u kojima je usađeno sve ono što planina usađuje: plemenitost, humanost, čovječnost, dostojanstvo...«.

— »... ne znam čemu prvo da se divim, da pohvalim gostoprimstvo koje su nam iz sveg srca ukazali čičko Boris i tetka Pavlina ili da pohvalim izvanrednu čistoću i urednost u domu...«.

— »... nemam riječi kojima bih mogao izraziti zahvalnost tetki Pavlini i čičku Borisu za njihov srdačan i prijateljski doček...«.

U 1968. godini Boris stegnutim srcem napušta dom, ide u penziju. Usadenu mu ljubav tom kraju ništa ne može zamijeniti. Iako ga je planina naučila da podnosi sve poteškoće, on je, napuštajući dom, plakao kao dijete. Dom je smatrao svojim vlastitim djetetom (nije imao djece). Planinarima, svojim prijateljima i seljacima iz sela Aldinaca, ostavio je u »amanet« da ga nakon smrti sahrane na vrhu Mumdzice, lijevo iznad doma. »Sakam da me pogrebete na vrh Mumdzica od kade ke možam da gi gledam ubavinite na Karadžica i Jakupica, da ja gledam Solunska glava i Šar-planina i da ja gledam mojata rožba, mojot doma Karadžica. Toa vi go ostavam vo amanet i da ne vi e prosto ako ne go storite« — tako im je govorio.

Kao penzioner nije mogao živjeti u gradu. Nešto ga je gušilo, nije mogao podnositi buku i gradski život. Čudan je bio Boris, nije se nikako mogao sviknuti ravnici, uvijek su mu oči bile uperene planini i visovima. Živio je s planinom i za planinu, kao da mu je ona bila rođena kuća. U Maloj Reci, u blizini svoje planine, sagradio je kućicu. S Preslapa silazi se u Kadinu rijeku i preko mosta ulazi se u lijepu dolinicu između ograna Lisca i Mumdzice. On je opet neumoran i propagira na sve strane za ovu dolinu, hoće da i drugi uživaju u njenoj ljepoti. Kuca na mnoga vrata radi izgradnje puta. Njegov uporan trud nije bez rezultata. Put je izgrađen i u dolini počinju da niču jedna po jedna vikendica i danas ih u njoj ima više od pedeset, jedna ljepša od druge. Ovo je njegovo djelo, kao što je njegovo djelo dom Karadžica i upoznavanje ljepota Karadžice-Jakupice. Iako u godinama i oronulog zdravlja, on i dalje propagira ljepote tog planinskog kraja, koji mu je srcu prirastao. »Toj e najubaviot naš planinski raj i ne ke mine mnogu vreme ke bide najmogu posetovan«, to su njegove riječi, i on je bio uvjeren u njihovu točnost.

Oluje, nepogode, zvijeri, stihija u planini — njemu nisu smetale. To je njega čeličilo. Ničega se nije plašio. Zimi je silazio s doma ili odlazio iz grada u dom po dubokom snijegu, njemu to nije činilo nikakvu poteškoću. Ali, na cesti, u središtu Skopja, Boris je, u svojoj 79. godini, nastradao u prometnoj nesreći.

Sahranu su organizirali planinari, prijatelji i Borisovi poštovaoci. Riješeno je da se njegov amanet ispuni, jer ih je zaklinjao »da ne vi e prosto ako ne go storite«.

Povorka s više od dvadeset vozila krenula je iz gradske kapele i prošavši kroz grad uputila se u naselje Dračevo. Ovdje je stala ispred Borisove prazne kuće (supruga mu je pokojna) i nakon kratke stanke produžila putem u Malu Reku. Do Preslapa put je asfaltiran i dobar. Dalje je povorka produžila lošim putem, tako da su vozila jedva prošla niz blatnjavi dio s mnogo dubokih rupčaga.

U Maloj Reci bila je poduža stanka. Kovčeg s mrtvim Borisom prenijet je na prikoli-

cu traktora. Georgi Murovski održao je prigodan govor. Istaknuo je sve Borisove zasluge i vrline kao planinara i čovjeka. U Borisu su bile, rekao je, sve plemenite osobine: drugarstvo, čovječnost, upornost, dostojanstvo što mu ih je planina usadila. Naglasio je njegov uporan rad na širenju planinarske ideje, posebno propagiranje ljepota Jakupice-Karadžice. Bio je neumoran i uporan, njegova je zasluga, produžio je, što je Mala Reka pretvorena u lijepo planinsko ljetovalište i zato će, u njegovu uspomenu, ovo mjesto biti nazvano »Borisovo«.

Sudionici u sahrani nisu žalili truda niti svoja vozila da prodru u planinu lošim putem, htjeli su mu tako odati posljednje poštovanje. Ovo je prvi slučaj da je jedan planinar u Makedoniji sahranjen na jednom vrhu, možda je i jedinstven u analima planinarstva. Bila je to spontana planinarska i ljudska manifestacija, kojom je Borisu odano poštovanje i puno priznanje za njegove zasluge u razvoju planinarstva. Toga je dana, u ranim satima, poslalo šumsko gospodarstvo »Karadžica« veliki buldožer da prokrči put u selo Aldince i posebno od ovog sela do planinarskog doma Karadžica.

Kolona je produžila novotrasiranim šumskim putem, iako je bio jako loš. Koloni su se pridružila i tri teretna vozila. Naprijed je išao traktor s prikolicom. Do sela Aldince put je savladan bez većih poteškoća, ali dalje je bio mnogo lošiji, a sa sjeverne strane bilo je i snijega. Sustigli smo buldožer, on je vozio polagano raščičavajući dubok snijeg. Iza njega slijedila je kolona vozila s planinarima. Ako je trebalo i lopatama su pomagali vozilima. Ovaj put inače poznaju i njih se kreću samo veseli i radosni planinari, a ne povorka ožalošćenih.

Ispred planinarskog doma Karadžica kolona je bila oko podne. Vrijeme je bilo lijepo, sunce je sijalo, na nebu ni oblak, kao da je i priroda htjela odati poštovanje svom ljubitelju.

Od planinarskog doma do vrha Mumdzice nema puta. Mladi planinari i prijatelji ponijeli su kovčeg s mrtvim Borisom na rukama kozjim stazama. Na vrhu su njegovi prijatelji iz sela Aldince kopali kamen. Svi prisutni pomažu u spremanju Borisovog vječnog doma.

Na vrhu sja sunce, vjetar puše. Vidik je otvoren i na sve strane se vide ljepote o kojima je Boris govorio. Vjetar s visina sve jače puše, kao da visovi na taj način oplakuju svog pobornika.

Više od šezdesetero prisutnih odalo mu je posljednju počast. Boris je tako sahranjen 23. februara 1977. godine na vrhu Mumdzice (1573 m). Na grobu su položeni vijenci Planinarskog saveza Makedonije, PD »Prazni Torba«, rodbine i prijatelja. Oko vječnog Borisovog doma zasađene su mlade sadnice borića.

Borisov amanet je ispunjen. Njegov grob će prenositi generacijama istinitu priču o pasioniranom i plemenitom planinaru-čovjeku.

Bahami

Turistički putopis s Atlantika

VLADIMIR DUMBOVIĆ

ZAGREB

Nakon Floride, čime smo završili svoje putovanje po Atlantskoj obali SAD (vidi NP 1977, 26), otputovali smo avionom iz Miamija (čit. Majamija) za Nassau, glavni grad države Bahami. Mlažnjakom oko 45 minuta. Atrakcija: stjuardese u žutim haljinama sa šljemovima iste boje. U avionu su bile bez šljemova. Mnogo je bilo putnika crnačke rase obaju spolova. Dan je bio sunčan. Iz aviona gledasmo Atlantik ugodne plave boje. Po prilici na pola puta vidimo ispod sebe dva mala otočića Bimini.

Bahami su skup od preko 3000 otoka, otočića, hridi i grebena, razasutih jugoistočno od Floride odnosno sjeverno od Kube i Hispanjole, koji pripadaju Velikim Antilima. Nazivaju se i Bahamskim otočjem. Pružili su se smjerom SZ—JI u dužini od oko 1000 km (za usporedbu: otprilike kao željeznicom Jesenice — Zagreb — Beograd — Skoplje — Đevdelija). Naseljeno je samo tridesetak otoka. Cijelo otočje ima površinu 11.400 km² i oko 200.000 stanovnika (za usporedbu: Slovenija ima 20.251 km² s 1,727 milijuna st. — 1971). Od toga oko polovica stanovništva otpada na grad Nassau, koji ima funkciju glavnog grada.

Otočju pripada i otok San Salvador (Watling), isturen prema Atlantiku, oko 300 km istočno od grada Nassaua. U svjetskoj je historiji poznat po tome, što je s njime započelo novo povijesno razdoblje — Novi vijek, jer se tu 1492. godine iskrcao Kristofor Kolumbo i time otkrio novi kontinent, kasnije prozvan Amerikom. Kolumbo je bio uvjeren, da je stigao preko zapada u Indiju i zato se šire područje Antili naziva i Zapadnom Indijom, a starosjedioci Amerike Indijancima.

U 16. stoljeću ovamo dolaze Englezi i naseljuju crnačko stanovništvo. Tada je bilo razvijeno gusarstvo, ali su ga Britanci suzbili. U doba prohibicije alkohola u SAD (1920—1933) cvalo je krijumčarenje alkoholom. Britanci vladaju Bahamima do 1973, kada otočje stiče političku nezavisnost. Državna je zastava crno-plavo-zlatne boje.

Bahami imaju mnogo plićina. Odatle im i naziv (španjolski bahamas — plićaci, grebeni). Bahamsko otočje su izdanci dvaju podmorskih vapnenjačkih pragova koji svojim izdancima dopiru do površine mora i time stvaraju plićine, grebene, otočiće i otoke. Mineraloško-petrografski sastav im čine većinom koraljni vapnenci.

Šume pokrivaju oko 27% otočja. Bili smo na otoku New Providence, koji je većim dijelom pod šumom. Prevladavaju palme. Neki otoci su sama plaža. Bahami često trpe od razornih orkana. Stanovništvo je uglavnom

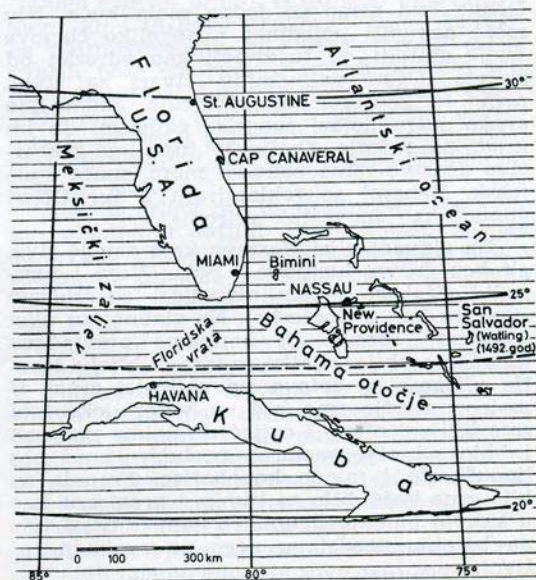
crnačko, na drugom mjestu su mješanci (npr. mulati), a bijelaca je malo.

Bahami imaju međunarodni aerodrom u Nassau. Još ima 40-ak manjih ili pomoćnih aerodroma na ostalim otocima, kamo slijeću većinom pojedinci sa svojim malim privatnim avionima iz SAD.

Bahami su »turistički raj« ali za turiste dubljeg džepa. Jedno noćenje u hotelu visoke kategorije košta čak i 40 dolara, dok u Miamiju (Florida) oko 10 dolara. Ovdje je razvijen napose zimski turizam. Kada američki kontinent pritisne zimsko sivilo sa snijegom, maglom i hladnoćom, na Bahamima vlada ljeto. To su otoci vječnog lipnja (juna), osim ove godine, kao posljedica klimatskih poremećaja posljednjih godina. Početkom 1977. spustila se na američki kontinent iznimno velika hladnoća, čak i do -40°C, što se osjetilo i na Bahamima. Čak je pao i snijeg, što je prvi poznati slučaj u povijesti ovog otočja. Novine su tada pisale: zima je došla da ljetuje na Bahamima.

Budući da smo neposredno prije bili u obližnjem Miamiju (Florida), mogli bismo usporediti ove dvije turističke metropole svijeta. Postoji velika razlika. U Miamiju (Beach) dominiraju golemi hoteli u gužvi i buci moderne tehničke civilizacije. Na Bahamima naprotiv prevladava niskogradnja, a hoteli, kuće-vile i drugi turistički objekti utonuli su u zelenilo. Tišina na večer i u sa-

BAHAMA OTOČJE

Stepenice usječene u koraljni vapnenac

mom gradu Nassau neobična je za čovjeka današnjice. Bahami djeluju smirujuće i osvježujuće, pogotovo poslije one gužve i jurnjave u Miamiu. Stoviše, turisti mogu ovdje da sebi priušte i robinzonski život, razumije se: oni koji to žele. Čuli smo, da na nekim otočićima ima samo po jedna mala kuća. Nju može zakupiti pojedinac s nekoliko članova svoje obitelji i tu živjeti kao odrezan od svijeta. Osim najnužnijih stvari za život, nema tu konfora, čak ni struje. Jedino što svako jutro dolazi sobarica čamcem, da im uredi najnužnije. Ovdje je turistima isključivo društvo samo priroda: more, sunce i pijesak. Bahami se reklamiraju u turističkoj ponudi kao »povratak prirodi«.

Na glavnoj ulici Nassaua kroz dan je živo, ali bez gužve, jurnjave i buke. Voze i turistički fijakeri s konjima. Vozi se lijevom stranom kao u Engleskoj. Na glavnoj su ulici trgovine i banke. U bankama prevladava crnačko osoblje, rijetko je vidjeti bijelu ženu. Na ulicama su gotovo svi policajci crnci. U restoranu gdje smo bili na večeri, okruženi smo bili zelenilom i cvijećem, naime restoran je bio na otvorenom, a posluživale su nas ljepušaste i mlade konobarice. Premda su bile crne kože, bile su ljupke i graciozne kao u kakvoj baletnoj trupci. To nam je ličilo više na baletnu predstavu nego na svakodnevni život.

U Nassau ima i folklornih elemenata. To je npr. slamnati trg. Crnci pleću razne predmete iz slame — šešire raznih oblika, torbice, kape, zatim izrađuju nakit, npr. ogrlice itd. Pletu većinom crnačke žene zajedno s djecom. To daje zanimljiv kolorit. Među izradevinama iz slame ima i osebujnih oblika, npr. slamnati šešir s velikim obodom i k tome s vrlo visokim tuljcem.

Ima i riblji trg, gdje se prodaju ribe, školjke i sl. Na obali smo vidjeli jednog crnca kako je skočio u more, zaronio i donio veliku školjku sedefastog sjaja, izvadio je meso crvene boje i odnio ga na tržnicu.

Nassau leži na vapnencu. Vidjeli smo ga na više mjesta, npr. gdje su radnici bušili tlo radi izgradnje ceste. U gradu ima jedno uzvišenje, koje je ujedno najviša točka na otoku. Na vrhu je vodotoranj i vidikovac. Gore se dolazi stepenicama koje nisu građene nego su usječene u živi kamen.

Poslije podne smo se kupali na plaži nedaleko od luke. Među kupaćima je bilo i crnaca. More je uz obalu prozirno, a dalje mliječno zeleno i k tome toplo. Idealni uvjeti za rast koralja. Priobalje je plitko i pjeskovito. Dugo treba ulaziti u more da voda dođe do glave, a dno je pijesak. Na plaži u pijesku se nalaze komadi koraljnog vapnenca, koji je upadljiv radi svoje bijele boje. Neki samo proviruju iz pijeska i ne daju se izvaditi, što upućuje da je plaža na gromadi koraljnog vapnenca. Pijesak je grublji i lijepi se za tijelo. Skida se s tijela tek kada se uđe u more. Taj vapnenac ima strukturu izduženih cijevi. Vide mu se septa (pregrade u cijevima) u obliku zvjezdica. Prema podacima iz Geološkog zavoda PM fakulteta u Zagrebu, starost mu je oko 500 godina, jer se još vide septa.

Nassau leži u suptropskom pojasu, na 25° sjeverne geografske širine kao npr. Asuan, Južni Egipat. Zbog toga je sunce ovdje neobično jako. Upozorili su nas da izbjegavamo sunčanje na plaži, jer bismo mogli zadobiti teške opekline. Na našu sreću bijeli oblaci su povremeno pokrivali sunce. I unatoč tome iduće sam noći u avionu osjećao groznicu.

Neki su od naših suputnika pošli prema drugom kraju otoka koji je otvoren prema Floridskim vratima. Pričali su da su tamo ploče s upozorenjem da je opasno udaljavati se od obale zbog jake struje, koja može kupača odnijeti da se više ne može vratiti. Brzina morske struje je oko 7—8 km na sat, što je više od brzine prosječnog pješaka. Tu su Floridska vrata, koja spajaju topli Meksički zaljev s Atlantikom. Kroz njih prolazi jaka i topla struja, što se dalje nastavlja u poznatu Gofsku struju. Ona daje klimatsku blagodat Islandu i atlantskoj obali Sjeverne Evrope sprečavajući da se more smrzava.

Iz Nassaua smo noćnim avionom otputovali za Bruxelles. Let je trajao neprekidno 8 sati. Iz Bruxellesa smo se ekspresnim vlakom vratili u Ljubljanu i zatim dalje svojim kućama.

Snijeg, bol i vlašićki pastiri

VILIM FERLIN

ZAGREB

Pao je prvi snijeg ove godine. Prozračno, čudno osvjetljenje igra se sada zidovima sobe: to je dah snijega što omotava sve u neku bol. Ali ta bol je nekako vesela i razigrana i djetinjasta...

Gledam snijeg vani i nježnu maglu koja je djevičanski obgrlila kuće u šutnji, sve dubljom šutnji. I osjećam tugu, veselu, razigranu, djetinjastu tugu. Zatim zraka sunca probije tišinu i obuzme me neizreciva bol. Neki narod ima riječ za tu bol: prabol...

Znam odakle prabol što me gotovo guši kao zatočenika. Iz sjećanja izranja slika i ona me doziva i moram joj se odazvati. To me zove sloboda sada zasneženih planina, to me priziva ljepota dostojanstva koje još nije pokleknulo u nama — ono je čisto kao snježna planina, bijelo i praiskonsko... Ono je nezaustavljiv poriv za neomeđenim prostorima, za svjetlošću, za bjelasajućim vrhuncima...

Ali zašto da budem sjetan poput jalovog mislioca? I kad prekinem zbor upornih misli u meni samom javi se bjelina kao snijega, i sloboda planina i vrhova neposredno me prožima. Tada iz mene kao da izranja visoka, golema planina: masa što se nezaustavljivo uzdiže iz oceana i raste, raste...

Planine su sada obijeljene i njihovo rasokošno blještavilo razara svu tugu i sve grube radosti. Ono što ostaje jesu one same — planine, i uz njih mi, iako daleko i s bolom...

— o —

Otišao je posljednji snijeg iz Zagreba. Došli su cvjetovi i nježnost zagrebačkog neba u kojem se odražava grad kao u ogledalu.

Šećem krajolikom na dalekoj periferiji gdje močvarno drveće poput slikara kistom slika svoje autoportrete u tihom vodi mrtvih savskih rukava. Rijeka teče onkraj nasipa što je sakriven iza žbunja. Jedna rijeka koja odlazi a uvijek ostaje. Dok slušam njen šum znam da sam kao ona — udišući u strepnji prolaznost, ali znajući da vrijeme ustvari ne postoji.

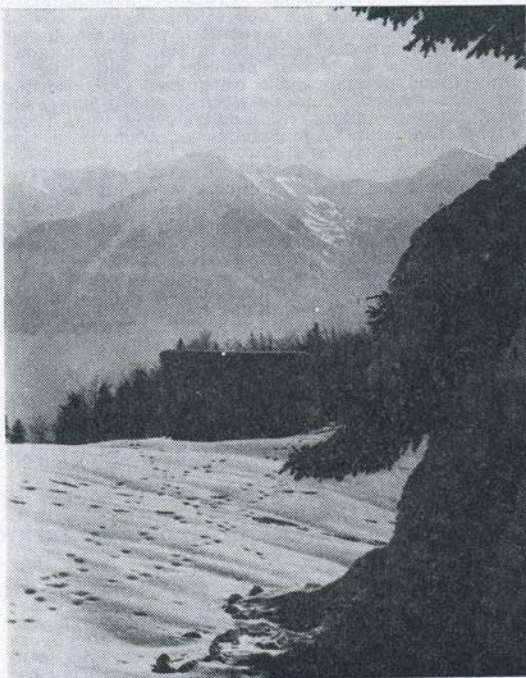
Tog časa, sjedeći i razmišljajući o vodi i nama, začujem jedan ton... Jedan zvon...

Ti koji čitaš — to je bio zvon sa zvonca što ga nosi ovan. Ovan s planina... I kako čudno, kako neobično da se ovdje čuje ovo zvano! Zvonce iz naše zemlje snova, naše planine snova! Da li je to moguće?

Ustao sam i otrčao kroz šumu na nasip — ovnovi, ovce i janjad smjerali su putem na nasipu od zapada prema istoku. A pastiri su ih pratili tamo — u naše zemlje snova, u naše planine snova...

Stočari vlašićki putuju drevnim putem. Ovaca je malo i u biti nema svrhe zbog njih

Duša duši ima vječno da govori

nekoliko stotina putovati čak do Rogateca ili Ptuja — ali naši ljudi udišući u strepnji prolaznost, hodaju ovuda, znajući da vrijeme ustvari ne postoji...

Dugo sam ih pratio. Dugo smo putovali uz Savu, ali i to dugo razgovora i duboka tišina naizmjenice bili su nam prekratki da bi izrazili naše emocije. I uvijek će nam biti prekratki! Duša duši ima vječno da govori...

Na rastanku rekao sam pastirima vlašićkim (a kažem i prenjским i durmitorskim i prokletijskim): »Doći ću na Vlašić!« Oni su mi viknuli: »Dodi!«

Ostao je zeleni put uz rijeku Savu do velikih planina u daljini. Sve zvijezde prosule su ovuda dragulje i svaki od njih stvara pjesmu — pjesmu osjećaja koji su duboki, najdublji i kojima ostvarujemo život jer smo život.

Nestao je prvi i poslije posljednji snijeg. Njihova lica stopila su se s ritmom vremena. U tom razdoblju mi smo se promijenili ali znamo da se ipak nismo promijenili. To je vječnost u nama i oko nas. Zato, družo, ne misli ništa više! Hajde sa mnom na Vlašić — a poslije ćemo i na Prenj, pa dalje, sve dalje! Vjeruj, nikada nećemo biti umorni.

Takva je muzika našeg srca.

Takva je vjera nas samih. Ovaj čas je zov — i otići onamo kamo te zove ovaj zov...

ODGOVOR DRUGU TURINI

Čudi me da moj članak »Profanacija planinarstva« objavljen u NP 1-2, 1977 nije potaknuo na odgovor nekog starijeg i iskusnijeg planinara. Drug Turina i ja nikako se nismo sretali u planinarskim akcijama na terenu, što nije ni čudo, jer je među nama dobna razlika od gotovo pet desetljeća. Ne znam po čijem ovlaštenju on »u ime svih planinarskih radnika rukovodilaca (naravno i sebe!) planinarskih organizacija« obračunava s tim nepoznatim Valentom Hoferom.

Unatoč svemu ja i dalje tvrdim da planinarstvo nije sport! U svim planinarskim organizacijama alpskih zemalja i ostalog svijeta potpuno je nepoznat sistem sportskog natjecanja. Drug Turina tvrdi da vrijedam vrijedne ljude planinare, organizatore, članove GSS, vodiče, orijentaciste i ostale planinarske specijaliste. To je očita netočnost, jer sam u svom članku jasno ciljao na one drugove, koji našu stogodišnju planinarsku organizaciju svjesno ili nesvjesno hoće da pretvore u nekakvu sportsku organizaciju, tj. skrenu s puta njezinih osnivača. Neka drug Turina pođe u Sloveniju, pa će vidjeti da Slovencima planinarstvo nije sport, nego nacionalna osobina, kojom se itekako ponose.

Smiješno mi je kad drug Turina mene starog uči što su markacije. Pa njih sam upoznao već 1922. g. penjući se na Triglav. I nije me nitko morao učiti da na kemenu nisu same izrasle kao recimo encijan i runolist. Ja po drugu Turini »ne znam« ni da u Rijeci postoji planinarska škola, alpinistička škola, škola za vodiče, stanica GSS, stanica vodiča i sekcija spiljarima. Sve to drug Turina ne bi tvrdio, da je više čitao, a ne samo prelistavao planinarske časopise ili da je konzultirao starije riječke planinare. O alpinizmu izložio sam svoje pozitivno mišljenje u NP, br 3-4 1973. str. 83., a o spiljarima PD »Platka« može kod mene vidjeti snimke, koje sam napravio u predjelima Postojnske spilje nepristupačnim za turiste.

Znam da mnogi planinari rade u svojim društvima besplatno i da u akcijama na terenu često i svoje živote dovode u pitanje. Takav rad zaslužuje i priznanje javnosti, pa evo prilike drugu Turini, da o takvim aktivnostima piše u NP i PL, pa da zajednički — i stari i mladi — produžimo utrim stazama osnivača planinarske organizacije bez polemike koja nikome ne služi na čast

Valent Hofer, Rijeka

ZNAČKA U POVODU OBLJETNICE SMRTI VLADIMIRA HORVATA

Ove će jeseni navršiti 15 godina kako nas je iznenadnom smrću napustio planinar Vladimir Horvat — graditelj poznatih 500 stuba na Sljemenu. Iako su mnogi vjerovali da će s njegovom smrću i Stube pasti u zaborav, to se ipak nije dogodilo. Skupina planinara-speleologa iz Zagreba, uglavnom njegovih učenika, brine se i dalje o Stubama i uređuje njihovu okolicu. Među Horvatovim najvjernijim učenicima svakako je planinar Tomislav Jutrović, te mr. Srećko Božičević, Emin Armano i prof. Mirko Markulin sa svojim mladim speleolozima. Svaki od njih prema svojim mogućnostima vodi brigu i pomaže oko održavanja i obnavljanja oštećenih dijelova stuba.

Spomenuta skupina planinara u dogovoru sa sestrom pokojnog Horvata, akademikom drom Andelom Horvat, htjela je da se ovogodišnja obljetnica obilježi izdavanjem prirodnih razglednica, drugim izdanjem knjižice o Stubama, izdavanjem prospekta ili sličnom manifestacijom. Za sve navedene ideje u Fondu stuba nije bilo dovoljno novaca, a nije bilo ni veće zainteresiranosti kod planinarskih organizacija. Prama prijedlogu mra S. Božičevića dogovoreno je izdavanje prigodne značke. Autor

crteža je S. Božičević, koji je grafički stilizirao postojeći žig stuba s figurom medvjeda i natpisom »Spilja Medvednica«. Ovaj žig je svojevremeno izradio sam Horvat. Metalno-galanterijska radnja Ivana Patafte u Varaždinu izradila je 1000 komada značaka. Zahvaljujući razumijevanju i dobroti I. Patafte, značke su izradene besplatno i dostavljene u Zagreb za prodaju. Ovom plemenitom gestom postojeći Fond Stuba (koji je do sada imao jedva 500 dinara od prodaje razglednica) sada će se znatno »oporaviti«. Dobivenim novcem obnovit će se oštećeni dijelovi Stuba, postaviti novi klimovi i celična užeta za osiguranje na najstrmijim mjestima.

Znatna dio značaka već je rasprodan marljivošću varaždinske planinarke mr. Zite Jagačić, dok se ostale mogu kupiti kod prof. Mirka Markulina u PD »Zagreb« (Bogovićevo 7), te nedjeljom na Stubama i kod Sljemenske kapelice. Ovakvu akciju naših planinara svakako valja pozdraviti. To je ujedno i prva značka sa speleološkom tematikom na području Zagreba i njegove okolice.

Z. Poljak

Test iz planinske medicine

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Na posljednjem ispitu za planinarske vodiče u Planinarskom savezu Hrvatske koncem prošle godine po prvi je puta primijenjeno provjeravanje znanja pismenim testom. Ova je objektivna metoda, više nego prijašnje ispitivanje u obliku kolokvija, pokazala kako je oskudno znanje naših planinara u osnovama planinske medicine i higijene. U svim granama fizičke kulture i sportovima veoma se mnogo pažnje pridaje medicinskim i fiziološkim osnovama. Tako su npr. natjecatelji pod stručnim liječničkim nadzorom, a na natjecanjima je prisutan sportski liječnik.

Iako planinarstvo nije natjecanje i ne zahtijeva maksimum napora u minimumu vremena kao sportska borba, i ono ima svojih problema. Planinarski naponi često su znatno veći od onih u većini sportova, jer su dugotrajni, jer je planinar često opterećen teškom naprtnjačom i uz to izložen ekstremnim vremenskim promjenama, od jakog sunca do ledenog vjetrova, često duboko ispod nule. To svakako nisu beznačajne okolnosti

i ako ih omalovažimo ili im se ne znamo ispravno prilagoditi, pokvarit ćemo sebi radost pohoda ili čak pretrpjeti posljedice štetne po zdravlje. Zato smo smatrali korisnim da u »Našim planinama« objavimo, u obliku testa, nekoliko važnijih i češćih problema iz planinske medicine.

Iz ovoga će testa svaki čitalac lako ocijeniti koliko je njegovo znanje i da li zaslužuje prolaznu ocjenu.

Dakle, pokušajte na svako pitanje odabrati ispravan odgovor među onima koje vam test nudi, pa ako ste pogriješili, pročitajte objašnjenje ispravnog odgovora. Uz to vas upozoravamo: ne zadovoljite se samo time da ispravan odgovor zapamtite, nego nastojte i da shvatite njegovo objašnjenje.

Nadamo se da će ovaj test dobro doći ne samo čitaocima da se u dokolici pozabave provjerom svoga znanja, nego da će ga iskoristiti voditelji planinarskih škola i tečajeva u izobrazbi naših kadrova.

● **Skupina planinara treba brzinu uspona regulirati:** po slabijem članu skupine, po članu skupine srednje kondicije, po normi od 350 m uspona na sat.

Učitan je 1000000

Kad bismo tempo uspona određivali po normi ili po srednjem članu ekipe, njezin najslabiji član ne bi bio u stanju održavati tempo bez poteškoća kao što su kriza, iscrpljenost ili pretjerano zamaranje. Prema tome tempo skupine valja odrediti po najslabijem članu društva. Ako u skupini postoje velike razlike u kondiciji među pojedincima, oni se mogu podijeliti na dva dijela vodeći računa o tome da se presporim tempom ne bi pokvarilo radost izleta onima s dobrom kondicijom. Posve je pogrešno mišljenje da svaki početnik mora jednom prebroditi krizu na usponu. Takva kriza samo dokazuje neznanje i nesposobnost vođe puta, a često joj je posljedica da početnik odustane od planinarenja smatrajući ga nedostižnim ili nerazumnim. Osobito je važno znati da uspon valja usporiti prije nego nastupi kriza, a to se može jedino ako na nju unaprijed mislimo. To znači da pri prelasku iz ravnice na uspon odmah valja »prekopčati u nižu brzinu« ne čekajući da se zadisemo ili oznojimo. Izvrsno je pravilo: uvijek se treba uspinjati mnogo polakše nego mislimo da bismo mogli.

● **Optimum uspona u jednom satu je:** 300, 500, 700, 900 metara

Učitan je 1000000

Penjanje je težak fizički napor. Uspon na planinu visoku 1000 metara je isto što i uspjeti se na vrh zgrade od 350 katova i još k tome s teretom na leđima. Ako se pri usponu držimo pravila koja su objašnjena u ovom testu (disati samo na usta, održavati ritam disanja, izbjeći štetno znojenje) optimalna brzina uspona za prosječnog planinara bit će 300, a najviše 400 metara na sat (treningom se postiže i dvostruka brzina). Ova norma vrijedi za niske i srednje visoke planine. Sto je planina viša, optimum izražen u metrima je, zbog nestašice kisika, sve manji (na visini od Mont Blanca otprilike tek 100 metara).

● **Bolesniku koji se onesvijestio poslije udara u glavu potrebno je:** umjetno disanje, topli napici, srčana masaža, strogo mirovanje.

Učitan je 1000000

Umjetno disanje je izlišno jer nesvjestica nije vezana uz prestanak disanja. Jednako tako nesvjestica ne znači ni prestanak srčanog rada. Davanje bilo kakvih napitaka: vode, čaja, rakije ili slično, čak je strogo zabranjeno i po život opasno jer je u nesvi-

jesti ugašen refleks gutanja pa će tekućina ući u dišni put umjesto u jednjak i bolesnika ugušiti. Ta zabrana vrijedi za sve vrste nesvjestica. Zato pri transportu uvijek netko treba pratiti onesviještenoga bolesnika kako bi spriječio da mu neuki ljudi u dobroj namjeri ulijevaju tekućinu u usta. Strogo mirovanje je potrebno zbog opasnosti krvarenja u lubanjskoj šupljini iz krvnih žila koje su oštećene prilikom udara u glavu.

● **Planinar treba brzinu uspona regulirati:** po jačini znojenja, po mogućnosti disanja na nos, po normi 350 metara uspona u jednom satu.

Точан је број метара за свако дисање

Jačina znojenja je individualno svojstvo koje ne ovisi samo o fizičkom naporu nego i o raznim vanjskim i unutrašnjim faktorima. Norma od 350 m/sat služi samo za orijentaciju početniku i označuje prosjek. Najbolje je brzinu uspona odrediti po mogućnosti disanja na nos: čim planinar na usponu disanjem na nos ne može dobiti dostatno zraka nego se mora pomagati disanjem na usta, uspon je prebrz i valja ga usporiti. Ako disanje na nos nije dostatno ni pri vrlo polaganom usponu, znači da nos nije u redu i da se valja podvrgnuti liječničkom pregledu. Tehnika disanja veoma je važna u svim granama fizičke kulture i stalna je briga svakog dobrog trenera, a pogotovu o njoj moraju voditi brigu planinari koji su izloženi dugotrajnim naporima, često i u nepovoljnim klimatskim prilikama. Budući da nos služi kao uređaj za klimatizaciju na ulazu u dišne organe, lako je shvatiti kakve će štetne posljedice nastati za grlo, dušnik, bronhe i pluća ako se disanjem na usta isključi taj uređaj za klimatizaciju. Udisanjem ledenog zimskog zraka na usta, što na planinarskom izletu zna potrajati i nekoliko sati, neminovno uzrokuje prehladu, katar, anginu, pa čak i teže komplikacije. Zato planinariti smije samo osoba sa zdravim i prohodnim nosom.

● **Autotransfuzija je:** pijenje obilja tekućine, davanje tekućine iglom u venu, određeni položaj tijela.

Точан је број литара за свако дисање

Radi se o tome da se kod gubitka krvi ili kod šoka, kada nastupi kritičan pad krvnog tlaka, podizanjem ruku i nogu uvis omogućava da se po zakonu sile teže krv iz njih slijeva prema srcu i glavi. Srčani mišići i moždani centri vrlo su osjetljivi na nedostatak opskrbe krvi i kisika što ga krv donosi tkivima, a posljedice takvog nedostatka mogu biti sudbonosne po život.

● **Najbolja naknada za izgubljeni znoj je:** čaj, juha, kava, voda.

Точан је број литара за свако дисање

Znojenjem se gubi ne samo voda nego i sol pa prema tome valja nadoknaditi oboje. Gubitak soli izaziva poremećaj u odnosu elektrolita u tjelesnim tekućinama što može imati vrlo neugodnih posljedica. Prema tome dobro posoljena juha najbolje će ugasiti žeđ iako nestručnjaci misle da će od soli još više žeđati. Uzimanjem tekućine bez nadoknade soli još se više remeti odnos elektrolita i ozmotska ravnoteža: tkivne tekućine se razvodnjavaju.

● **Bolesniku koji je u šoku potrebno je:** nisko uzglavlje, zabrana gutanja, umjetno disanje.

Точан је број литара за свако дисање

Budući da je kod šoka glavna opasnost od snižavanja krvnog tlaka, niskim uzglavljem (slično kao i autotransfuzijom) povisujemo krvni tlak u životnim centrima mozga koji su vrlo osjetljivi i na kratku nestašicu kisika što im ga krv dovodi. Umjetno disanje je izlišno jer šok ne isključuje disanje. Budući da šok nije vezan za nesvjesticu, nema potrebe zabrane gutanja, štaviše: bolesniku valja osigurati obilje toplih zaslađenih napitaka.

● **Normalan puls u minuti za vrijeme mirovanja je:** trideset, pedeset, sedamdeset, devedeset.

Точан је број литара за свако дисање

Za vrijeme uspona puls zna porasti i na dvostruki broj, što nije patološka pojava ako se za vrijeme odmora brzo vraća na normalu. Ipak se preporuča, pogotovu netreniranim planinarima, takav tempo uspona koji ne traži od srca ekstremne napore dužega trajanja. Puls može da posluži i kao mjerilo kondicije: ako na kraju uspona ili za vrijeme zastanka izmjerimo puls članovima skupine, najsporiji puls i najbrže vraćanje na normalu imat će oni članovi koji su u najboljoj fizičkoj kondiciji. Planinari bez dobre tjelesne kondicije ili oni sa srčanim problemima mogu planinariti samo pod određenim režimom i teško bi pogriješili kad bi pokušavali držati korak (pitanje »časti« i prestiža) sa zdravim i treniranim osobama.

● **Normalan broj udisaja u minuti na usponu je približno:** 20, 40, 60, 80

Точан је број литара за свако дисање

U stanju mirovanja zdrav čovjek udahne zrak 16 do 20 puta u jednoj minuti. Planinaru na usponu može ritam disanja poslužiti kao dobar regulativ tempa hoda. Broj udisaja ni na teškom usponu ne bi trebao znatno prelaziti brojku udisaja u mirnom stanju. Za brzinu uspona može npr. poslužiti ovo pravilo: jedan korak — udah, drugi korak — izdah. Poremećaj ritma ima za posljedicu prebrzo umaranje. Povećanu potrebu za zrakom valja regulirati dubinom udisaja a ne povećanom frekvencijom udisaja. U tome i

jest jedna od zdravstvenih vrijednosti planinarstva: duboko udisanje čistog planinskog zraka razvija dišne organe i mehanizme. U velikim visinama, gdje zbog rijetkog zraka postoji nestašica kisika, disanje će ipak biti znatno brže, ali i tu je nužno održavati ritam, na visini od 3—4000 metara npr.: jedan udah i jedan izdah na svakom koraku, a na još većim visinama po 2 ili čak 3 udaha i izdaha na jedan korak. Održavanje ritma disanja mora svakom planinaru postati navika i automatizam.

● **Glavni su uzrok ozeblini na nozi:** pretanke čarape, pretijesna obuća, mokre noge

Točan je drugi dio

Tijesna obuća na mjestu pritiska, jednostavno rečeno, onemogućava krvotok koji tkivu donosi toplinu. Osim toga je na mjestu pritiska reducirana zračni jastuk između noge i cipele koji se nalazi u poroznom tkivu čarape, a upravo zrak je najbolja toplotna izolacija. Improviziranjem takvog zračnog jastuka, npr. običnim novinama stavljenim ispod košulje, iskusni alpinisti znali su sebi spasiti život od smrzavanja. Prema tome, cipele treba da budu komotne. Pogrešno je mišljenje da će dodatni par čarapa bolje nogu ugrijati. Naprotiv: ako je zbog nje noga u cipeli stisnuta, lakše će nastati promrzlina.

● **Štetno znojenje je:** znoj koji curi, vlažna koža, suha koža

Točan je prvi dio

U idućem je pitanju objašnjena svrha znojenja. Ako se znoj ne isparava nego teče, nepotrebno se gubi tjelesna tekućina i sol. Glavni su uzroci da »znoj teče« slaba kondicija, prebrz uspon i prevelika zasićenost zraka vlagom (omara, sparina). Dakle, koža pri naporima treba da bude vlažna i u dodiru sa zrakom. Odjeća od sintetike uvelike sprečava isparavanje, pod njom znoj teče. Naibolje je tjelesne napore i tempo uspona doziti tako da i »korisnog« znojenja bude što manje, a pri velikoj sparini uspon prekinuti (vidi pitanje o toplotnom udaru).

● **Znojenje služi:** izbacivanju suviše tekućine, izlučivanju štetnih materija, termoregulaciji

Točan je treći dio

Tijelo se znoji pri teškim fizičkim naporima da bi se riješilo viška topline. Toplina nastaje u kemijskim procesima razgradnje ugljikohidrata u mišićima kao nuzgredan produkt. Ugljikohidrati su glavni »pogonski« materijal i najbolji energetske izvor, ali organizam može iskoristiti samo dio energije koja se tako stvara. Ostatak ide u stvaranje topline. Slično je i u automobilskom motoru gdje znojenje zamjenjuje uređaj za hlađenje. Isparavanje znoja na koži, tj. prelaz znoja iz tekućeg agregatnog stanja u paru, troši golemu količinu kalorija i na taj način hladi pregrijanu površinu tijela

● **Drhtanje na zimi je:** štetno, korisno

Točan je drugi dio

Drhtanje je obrambeni mehanizam. Ako je organizam zbog izlaganja hladnoći izgubio mnogo topline i došao u stanje »toplinskog deficita«, on to nadoknađuje radom mišića »na prazno«, tj. drhtanjem. Da se i opet poslužimo usporedbom iz automobilske tehnike: drhtanje ima istu svrhu kao i »hod na prazno« kojim vozači zimi griju hladan motor. Pri radu mišića stvara se kemijskom razgradnjom ugljikohidrata toplina kao nuzgredan efekt. Ona je pri fizičkim naporima nepotrebna, čak i štetna, ali neizbježiva, no kod drhtanja je korisna jer izravnavajući toplinski deficit. Iz svega je lako zaključiti da pothlađenom organizmu valja hranom unijeti dodatni izvor energije i da za zimsko planinarenje treba mnogo više kalorija nego za ljetno. Osim toga iskusan planinar neće čekati na drhtanje, nego će sam angažirati svoje mišiće usponom, kretanjem, gimnastikom, ili drhtanje spriječiti toplim napitcima. Za tu svrhu je izvršno sredstvo topli čaj, jer u organizam unosi toplinu, a šećerom istodobno i energetske izvor. Zato je čaj vrlo popularan planinarski napitak, za kojim u planini instinktivno posežu i oni planinari koji ga u svakodnevnom životu ne vole.

● **Postupak kod ugriza otrovne zmije:** ispaliti ranu, rasjeci ranu, isisati ranu

Točan je drugi dio

Ranu valja odmah unakrsno rasjeci oko 1,5 cm duboko, jer je to otprilike dubina do koje sežu zmijski zubi. Na taj način nastaje krvarenje koje će otplaviti i zmijski otrov. Gubitak od pola litre krvi nije nikakva opasnost, toliko daju i dobrovoljni davaoci za transfuziju. Isisavanje mjesta ujeda je od premale koristi ako sitna rana od zuba nije rasječena, a uz to je opasno za onoga koji isisava zbog dodira sluznice usta s otrovom. Ispaljivanje rane, npr. užarenim nožem, čudna je zabluda. Vjerojatno je posljedica krivo shvaćene preporuke da se nož prije rasjecanja rane dezinficira na vatri. Dakako da nakon takve dezinfekcije valja pričekati dok se nož ne ohladi. Vruć metal svojim dodiranjem koagulira živo tkivo i sprečava krvarenje koje je korisno. Za vrijeme priprema za rasijecanje (traženje noža, dezinfekcija) treba ujedeni ekstremitet, ruku ili nogu, čvrsto podvezati iznad mjesta ujeda, da se spriječi širenje otrova krvotokom prema tijelu.

● **Glavni uzrok toplotnog udara je:** sunce, sparina, toplina

Točan je drugi dio

Toplotni udar je komplicirano i vrlo opasno zbivanje u organizmu koje nastaje zbog prevelikog skupljanja topline ako zataji termoregulacija znojenjem (vidi pitanja o znojenju). Ona će zatajiti ako je zrak toliko zasićen vlagom da je onemogućeno isparavanje kože. Prema fizikalnim zakonima ispara-

vanje prestaje čim je zrak 100 postotno zasićen vlagom. Tada nastaje tzv. štetno znojenje, tj. znoj uzalud teče, organizam gubi sol i tekućinu, pregrijava se, temperatura raste i preko 40° Celzijevih. Kod još veće temperature nastupa nesvjestica, a iznad 42° smrt. Opasnost od toplotnog udara je osobito velika prije oluje, kad vlada velika sparina bez vjetra. Pri tom je sporedno da li sije sunce, a ni temperatura zraka nije toliko bitna koliko unutrašnja temperatura organizma koja se stvara radom mišića. Prema tome je uputno za vrijeme sparine prekinuti svaki fizički napor, a napose uspon. Ako nekoga zadesi toplotni udar, treba mu odmah na bilo koji način rashladiti kožu: izlaganjem vjetru ili promaji, obilnim polijevanjem hladnom vodom, mazanjem kože alkoholom koji brzo hlapi, a zatim odgovarajućom dijetom nadoknaditi tekućinu i sol izgublenu curenjem znoja.

● **Sator je najbolje postaviti:** pod krošnjom stabla, na obronku, na livadi, na dnu doline

Точан је први одговор

Neiskusni planinari obično postavljaju šator nasred livade, vjerojatno jer im se to čini lijepim ili zbog obilja slobodnog prostora oko šatora. Tu će grešku ispaštati već iduće noći. Oko 2-3 sata poslije ponoći cvokotat će od zime jer je šator slobodno izložen mrazu i svemirskoj hladnoći, a već nekoliko sati poslije toga istjerat će ih iz šatora neizdrživa vrućina kad u šator upre sunce. Ako pak padne kiša, šator će biti posve nezaštićen i uskoro će se nalaziti u vodi ili blatu. Iskusni planinari postavljaju šator ispod guste krošnje na rubu šume. Ona izvrsno regulira temperaturu: danju nije prevruće, noću nije prehladno. Osim toga krošnja zadržava veći dio atmosferskih padalina, a pri manjoj kiši ni kap vode neće stići do šatora. Na obroncima ne valja taborovati zbog mogućnosti bujica, a također treba izbjegavati i dno dolina, pogotovu ponikava, jer su u njima tzv. mrazišta. Hladan zrak se za vedrih noći spušta na dno dolaca, pa tu čak i ljeti temperatura zna pasti ispod nule. Poznata su takva mrazišta Velo Polje na Igmanu i Modrić-dolac na Velebitu.

● **Zulj na nozi spriječit ćemo:** dvostrukim čarapama, flasterom, češćim pranjem nogu

Тоčan је трећи одговор

Ako na planinarskom maršu osjetimo da nas je počela žuljati cipela, stvaranje žulja spriječit ćemo najbolje na taj način da to mjesto široko zaštitimo flasterom (ljepljivom trakom). Flaster sprečava trljanje kože koje nastaje tangencijalnim udarcima obuće. Zato je flaster, i to dovoljno širok, nužan dio svake planinarske apoteke. Stvaranje žulja može posve poremetiti plan neke ture, pa čak biti razlogom za njeno prekidanje. Stoga je važno da se nažuljano mjesto zašti-

ti dovoljno rano dok još nije nastao mjehur nego je koža tek zacvrvnjena. Ali ako je već i nastao mjehur, flaster će biti koristan kao njegov zaštita od pucanja ili inficiranja. Dvostruke čarape neće spriječiti žuljanje obuće, nego ga čak i pojačati, osim ako je cipela toliko prostrana da navlačenje još jednih čarapa neće stisnuti nogu. Dapače, u slučaju ako je cipela odviše prostrana, nužno je slobodan prostor ispuniti još jednim čarapama kako noga ne bi plesala u cipeli. Češćim pranjem nogu ne samo da nećemo spriječiti stvaranje žuljeva, nego ćemo im pogodovati razmekšavanjem i bubrenjem kože. Tzv. smrdljive noge, koje su na zlu glasu među planinarima i u spavaonicama planinarskih domova, uvjetuje gljivična infekcija na koju pranje nema bitnog utjecaja. Najbolji je način protiv te neugodne pojave da se, poslije pranja, koža među nožnim prstima namaže ili zapraši nekim antimikotičnim sredstvom koje se može kupiti u ljekarnama. Za dan-dva nestat će neugodan miris, a izjedena koža će se oporaviti.

● **Uzrok visine bolesti je:** pogled u dubinu, iscrpljenost, nestašica kisika

Тоčan је трећи одговор

U nastanku visinske bolesti sudjeluje nekoliko faktora, no glavni je nestašica kisika. S porastom nadmorske visine parcijalni tlak kisika je sve niži. Planinar će to do stanovitne granice nadoknaditi ubrzanim disanjem i sporijim tempom uspona, no preko te granice — a ona je ovisna ne samo o visini nego i o tjelesnoj kondiciji, treningu pojedinog penjača — nastupaju znakovi visinske bolesti: mučnina, vrtoglavica, klonulost, nekritičnost, nesаница, bezvoljnost. Osobito su opasne posljedice nestašice kisika u mozgu jer bolesnik prestaje da shvaća opasnosti pa lako dolazi u životni pogibelj. Simptomi obično počinju na visini od 4000 metara, kod treniranih na znatno većoj visini, kod netreniranih kadkad i na visini Triglava. Postoje samo dvije mogućnosti kako bolesniku pomoći. Jedno je boca s kisikom, a drugo silazak u dolinu. Gubitak ugljičnog dioksida, koji nastaje zbog ubrzanog disanja, ima za posljedicu pad kisele reakcije u tkivnoj sredini, zbog čega na visinskim turama treba taj poremećaj smisljeno regulirati (npr. upotrebom velike količine limunova soka ili koncentrata). Dobro planiranim treningom, kao što to čine kandidati himalajskih ekspedicija, može se granica na kojoj se pojavljuje visinska bolest znatno pomaknuti, čak i preko 7000 metara. U preventivnom je pogledu važna, osim treninga, pravilna prehrana (izbor hrane i tempiranje obroka) te režim odmaranja i spavanja.

● **Snježna sljepoća može nastati:** bez snijega, samo na suncu, bez sunca

Тоčan је трећи одговор

Pješakov pogled pri hodu pada metar-dva ispred njegovih nogu. Oči su mu zaštićene

od sunca vjeđama i obrvama, a osim toga sunce je bar 90 stupnjeva daleko od smjera njegovog pogleda. Na zasnježenoj planini reflektiraju se sunčeve zrake s tla kroz zjenicu ravno na mrežnicu očne pozadine i oštećuju njezino nježno staničje. Posljedica je snježna sljepoća. Takvo oštećenje vida rijetko se popravlja do punog ozdravljenja, pa ga valja ozbiljno shvatiti. Važno je znati da se zaštitne naočale nipošto ne smiju skidati s očiju ako je sunce zasjenjeno oblakom ili se krećemo u magli. Tanak oblačni sloj ili rijetka magla propuštaju znatne količine sunčevih zraka, pa ako ono dostatno traje, oštećenje vida je neminovno. Gubitak naočala na snježnoj turi valja shvatiti kao ne malu opasnost. Zaštita se može improvizirati od običnog kartona ili papira tako da se načini obragina i na njoj izbuše dvije rupice ispred očiju. One će planinaru omogućiti da se kreće, a propuštati će samo ograničenu količinu sunčevih zraka (fotografi bi rekli: maskimalno zatvaranje blende).

● **Ozljeđu ili ranu treba:** isprati čistom vodom, dezinficirati jodom ili praškom, previti bez dezinficiranja

U svakom slučaju treba biti oprezan.

Svako ispiranje rane u terenskim uvjetima je opasno jer unosi infekciju, ma kako voda bila čista. Mikroskopskim pregledom svake vode, osim prokuhane, može se naći bezbroj živih mikroorganizama. Ali ni upotreba prokuhane vode ne dolazi u obzir jer

će ona unijeti u ranu bakterije s okolne kože. Dezinficirati se smije samo koža oko rane, nipošto sama rana, jer su sredstva za dezinfekciju, pogotovu jod, vrlo otrovna za živo tkivo. Najbolje sredstvo za ispiranje rane je vlastita krv: krvarenje na najprirodniji način uklanja iz ozljede eventualna onečišćenja. Dakle, ranu treba samo previti sterilnom gazom nakon što je isteklo malo krvi, a samo okolinu rane smije se dezinficirati.

● **Prosječan odrastao čovjek u jednom danu treba da spava:** pet, šest, sedam, osam, devet sati

U svakom slučaju treba biti oprezan.

Prosječan odrastao zdrav čovjek treba da u jednom danu spava oko sedam sati, bilo odjednom noću, bilo u dva puta, s jednim popodnevnim spavanjem. Dakako da je posljednje naporne planinarske ture potrebno više sna. Zbog toga kućni red u planinarskim domovima propisuje strogi mir i tišinu od 22 do 5 sati. Svaka buka, pjevanje, bučno ulazanje u spavaonice i glasan razgovor u tom razdoblju grubo je kršenje planinarske etike, znak nedostatka drugarstva, altruizma i humanizma, bitnih odlika dobroga planinara. Valja znati da je djeci potrebno više sna. Što je dijete manje, san treba da bude duži. Dojenče spava i više od 20 sati na dan. Naprotiv, što je čovjek stariji, fiziološka potreba za snom (ne odmorom!) u pravilu je manja, tako da starci spavaju samo 6, pa i 5 sati.

Izložba planinarske fotografije

Planinarski savez Hrvatske u organizaciji planinarskog društva »Sljeme« Zagreb priređuje tradicionalnu izložbu planinarske fotografije

» ČOVJEK I PLANINA «

1. Pravo sudjelovanja imaju svi članovi planinarske organizacije
2. Svaki autor može poslati najviše deset crno-bijelih ili color fotografija
3. Format fotografija može biti 24 × 30 ili 30 × 40 cm. Iznimno, ako to zahtijeva kompozicija fotografije, kraća stranica može biti manja od 24 cm, ali ne manja od 10 cm
4. Fotografije koje su već bile izlagane na izložbama PSH ne primaju se, a također se ne primaju stare i istrošene fotografije
5. Autori svoje radove šalju pod autorskom šifrom. Na poledini svake fotografije mora stajati naziv fotografije i šifra autora. Nešifrirane fotografije ne ulaze u konkurenciju. U zatvorenoj koverti uz fotografije ili posebno treba dostaviti popis fotografija s punim imenom i prezimenom te adresom autora. Uz ove podatke autor treba izjaviti da li odobrava ili ne odobrava reprodukciju svojih radova za potrebe organizatora izložbe.
6. Fotografije treba dobro upakirati da se u transportu ne oštete. Fotografije ne valja slati u roli.

7. Po završetku izložbe fotografije će biti vraćene vlasniku, a uz njih priložen katalog izložbe.

8. Najboljim radovima bit će dodijeljene jedna prva nagrada, dvije druge nagrade, tri treće nagrade i pet diploma

Tvornica »Fotokemika« iz Zagreba posebno će nagraditi najbolje radove koji su u cijelosti izrađeni na njezinim materijalima (i negativ, i fotografija) i to s jednom prvom, dvije druge i tri treće nagrade.

Kao dokaz uz fotografiju treba priložiti negativ koji će poslije izložbe biti vraćen vlasniku. Nagrade su u fotomaterijalu, u određenoj novčanoj vrijednosti, a po izboru nagrađenog autora.

9. Krajnji rok dostave fotografija na adresu PSH, Zagreb Kozarčeva 22, je 1. X 1977

10. Izložba će se održati u Zagrebu u XI mjesecu 1977. g. Mjesto i vrijeme izložbe bit će objavljeno naknadno

11. Prispjele radove ocjenjivat će žiri u sastavu: dr. Željko Poljak, mr. Željko Kašpar i Dragutin Mihaljević

Planinarski savez Hrvatske
Komisija za propagandu

Odlazi Jež

Dosta je Jež govorio, pisao, iznosio, savjetovao, bockao svim čime sam mislio, da bi bilo korisno, u ovih osam godina što se javljam u NP. Pa što sam postigao? Eto, sudite sami!

Ako sam upozoravao, ovako u šaljivom tonu, a bez spominjanja imena, to onda i nije bilo tako bolno. Ali ovako sam dalje više ne mogu, trebalo je da me potpomognete, da vidimo uspjehe, pa da se svi skupa veselimo s onom što bismo postigli.

E, kad bih ja sam, ovako mali Jež, mogao što postići, bilo bi to divno. A zašto oni veći nisu pomogli? Nisu imali vremena, smisla, volje, snage... Neki su mi davali pravo, ali neki prali ruke, puca im prsluk. Kažu: Imaš pravo, ali mene ne miješaj, ne želim se nikom zamjeriti, hoću biti neutralan, a što vrug nosi neka nosi. E, nevalja tako drugovi, nisam ni ja radi sebe govorio.

A kad nikome nije do napretka, a što da bude meni, starom otpisanom Ježu. Moram sačuvati ovo malo zdravlja što mi je ostalo.

Dosad sam ovako kriomice i anonimno napadao, a što bi bilo da me jednom »otkriju«? Onda mi ne fali šišanje, postat ću pravi ošišani jež. Vrug ne spava, pa bi me mogli i — obrijati, a to ne bih želio.

Ima, ima onih koji me slušaju ne znajući s kim govore, slušaju, diskutiraju i odobravaju. Lijepo je to čuti, ali malo koristi, ako svi zajedno isto tako ne nastojimo.

I videći sve ovo, odlučio sam se na jedno duže putovanje. Kamo? Neznam. A do kada? Ni to neznam. Mislim, kasno ću se vratiti, možda nikako.

A čemu dragi moji čitaoci? Uvijek sam u životu bio veseljak i optimist, ali malo po malo ranjavali ste vi mene više nego ja vas i, naravno, izgubio sam vedro raspoloženje.

E, da mi je moguće nekako »zaključati« mozak, pa ne misliti na mnogo štošta što mi zovem planinarstvom. To je teško, ali nastojat ću. Negdje u divljini možda bih se izliječio, bar djelomično. Odsjesti negdje u šumi, uz more, slušati vjetar, valove, cvrčke u nekoj maloj kolibici, a vi živite tako i dalje kako ste započeli i nek vas vrug nosi. Ja ću u toj tišini čitajući i pišući svoje planinarske memoare tokom skoro pedeset godina, to sve preživati. Ima tu lijepih, zanimljivih, poučnih stvari. Kako je to nekad bilo lijepo, a kako je jadno svršilo. Da dragi moji, nestalo je onog nekadašnjeg planinarskog drugarstva, čovječnosti, ideala, ljubavi, ostao je — »jarac pečeni«.

Nema više one ideje vodilje, nema planinarskog odgoja, nema sloge. Izgubili smo i

definiciju što smo i što su nam zadaci, možda u podsvijesti znamo, ali ne hajemo. Kakva je divna planinarska ideja iskripljena, a krivi smo sami, svi zajedno. Ako ništa drugo sjetimo se bar, da nam je tijelo zakržljalo, da nas ni u vojsku neće. A urlamo kako smo mi »pravi« planinari i još i »više od planinara«. A u čemu? Sjene, sjene smo!

I na jednoj maloj odlaznoj stanici odlazim sa zavežljajem nataknutim na štap, cijela moja imovina. Gledam kroz okno jureću prirodu i mislim možda će ipak netko nekada otkriti, duboko se zamisliti i uzdahnuti: »Imao je Jež pravo«.

Tako je moralo biti. Naše bilo i prošlo! Valjda ću moći dobiti koji zalogaj kao kavak eremita, jogi, da ne crknem ujedanput, već tako, malo po malo.

Eto, dragi drugovi i čitatelji, oprostite mi, ako sam vas koji put ni malo zlonamjerno bocnuo, ubo. To je bilo za vaše, za naše, za opće dobro. To je bio »način« da vas potaknem da budete bolji. A znajte da ni onda, ni danas nisam sve rekao, ima još toga nedorečenoga.

Znali me vi ili ne znali kažem vam, da bez pravog planinarskog odgoja, pravog drugarstva, ljubavi za prirodu, za domove, za društva, nema napretka. Bit ćemo neki »redni broj« nikome na korist, osim blijedoj statistici. Imao sam tu sreću ili nesreću, da sam mnogo čuo, znao, vidio, patio. Pročitajte ovih četrnaest-petnaest Ježevih članaka u posljednjih osam godina, pa se malo zamislite i sami ćete naći odgovor. Pa ako se nakon mog povlačenja »popravite«, i to će biti uspjeh, a takvu radosnu vijest donijet će mi vjetar, šuma, more... Samo moj dragi urednik znat će mene i mnogo mu hvala. A vi ga slušajte, čitajte »Naše planine«, pretplatite se, one to zaslužuju.

I meni je žao što se rastajemo, ali tako je moralo biti, da ne bude i gore. I mene su uboli — do kosti, do srca. To mi je — hvala! »Ježevi osvrti«, skupljeni svi zajedno, mogli bi biti dobar planinarski priručnik!

Vaš JEŽ

Zar šumari doista uništavaju naše šume?

Od vremena do vremena u sredstvima javnog informiranja (u štampi, u radio emisijama) neobjektivno se ocjenjuje rad šumara i pojedini njihovi zahvati u šumama. Dapače i više nego neobjektivno kao npr. kada se iskorištavanje i pomlađivanje starih šuma metodom oplodne sječe naziva perfidijom (u Radio emisiji od 16. V 1976. g.). Laičke ocjene o zahvatima u šumama, a posebno gospodarskim, pa i one ljubitelja prirode, mogu se usporediti npr. s ocjenom rada kirurga u času kada rastvori čovjeka, amputira koji ud i sl. Razderano je tkivo, prolivena je krv, ali zar takvi zahvati nisu nužni za ozdravljenje čovjeka? Pa i za pojedine eventualne neuspjehe akcije šumara u šumama ne smiju se bezrezervno osuđivati kao što nije na mjestu bez rezerve okriviti liječnika zbog eventualnog neuspjelog liječenja bolesnika.

Pored navedene emisije da spomenem neke napade u štampi. Tako smo 1968. godine čitali u časopisu »Priroda« da su »Mlečani ogolili Velebit s primorske strane, a šumari ga sada ogoljuju s kopnene«... Ili napad na Šumsko gospodarstvo u Našicama u zagrebačkom »Vjesniku« — slavenskog izdanja 1972. godine, da su ogolili Papuk. Međutim golijeti, koliko sam vidio i koliko sam informiran, nema. Dio Papuka, posebno onaj Šumarije Slatinski Drenovac, nema starih šuma, ali je obrastao mladim sastojinama (šumama) počam od nekoliko do nekoliko desetaka godina. Također treba znati da je takav intenzitet sječe bio diktat vremena: poslijeratna potreba na drvu s jedne strane te relativno lankih izvoznih mogućnosti iz tih šuma s druge strane. Svojedobno bila je napadnuta i sječa određenog broja hrastovih stabala u mješovitoj sastojini hrasta i bora poviše donje stanice žičare u Zagrebačkoj gori. Provjerom na licu mjesta ustanovio sam, da su bila posječena defektna hrastova stabla koja su smetala normalnom razvoju boljih borovih stabala. Još prije sječe, kao namjernik, utvrdio sam da bi trebalo borova stabla osloboditi od defektnih hrastovih stabala, to više što ona u ovom času (slabo tlo, zapadna ekspozicija) bolje odgovaraju od hrastovih. Tako bi se mogla napasti i sječa jednog starog hrastovog stabla uz glavnu aleju u Maksimiru izvršena početkom 1976. godine, kada se ne bi znalo da je to stablo bilo na maloj visini prelomljeno od vjetra, a to mjesto neposredno nakon sječe izgledalo je kao rana nakon operacije. Itd., itd.

Da, površina na kojoj se siječe šuma u taj čas izgleda doista jadno. Ali kao što, normalno, zarašćuje rana na čovječjem tijelu tako

zarašćuje i rana na tijelu prirode. Nekad brže nekad sporije, ali zarašćuje. Ne smijemo zaboraviti, da u Hrvatskoj osim manjih izuzetaka, i nema prašume tj. posve prirodne šume, da su sve današnje šume, i one najljepše, nastale nakon sječe starih šuma i sječe pojedinih stabala (preborna sječa u našim šumama Gorskog kotara i dr.), te da su i površine tih šuma nakon sječe starih izgledale kao opustošene. Dalje, zar je baš samo stara šuma lijepa? Zar s estetskog gledišta nisu ljepše veće površine na kojima se izmjenjuju mlade i starije šume? Što se može prigovoriti npr. današnjem izgledu sjeverne strane Strahinjšćice, posebno s određene udaljenosti, s ceste preko Jesenja, na kojoj se nalaze šumske sastojine razne starosti?

Dalje. Današnje doba je doba obnove šume. I prirodno i umjetno. Prirodno svagdje tamo gdje ima elemenata — ostataka šumskog drveća, jer je smanjena ili posve nestala paša stoke a posebno koza (protiv kojih su se šumari uvijek borili), pa su tisuće i tisuće hektara još do prije dvadesetak godina golih kraških kamenjara obrasli s vegetacijskog stanovišta dobrim sastojinama. Zar se npr. danas znatan dio željezničke pruge između Gračaca i Zrmanje ne nalazi u tunelu šumskog drveća dok su nakon Oslobođenja na tim mjestima bili mogući slobodni vidici na sve strane? Tako se i niska šuma kod Kistanja u Dalmaciji razvila u visoku te zaklanja vidike na Kistanjsku površ, Velebit, Prominu, Dinaru putnicima željezničke pruge koja prolazi tom šumom. Zar na našim otocima alepski bor ne zauzima, ne naseljava, sva napuštena zemljišta (bivše vinograde, uvlači se u napuštene maslinike)?

I još nešto. Ova obrana šumara ne znači da i odobravam svaki njihov zahvat. Ali iz pojedinačnih slučajeva ne smiju se izvoditi opći zaključci. Konačno ni šumari nisu uvijek bili oni koji su odlučivali, nego su često primorani na ustupke. Šumarska je struka u jednom pogledu defektna, a to je da malo, zapravo ništa, ne obavještava javnost o mjerama koje poduzima za poboljšanje šumskog fonda i za njegovu zaštitu. Nigdje nije npr. objavljeno koliko je pošumljeno novih površina u proteklih 20, 30 godina. Tko se vozi cestom prema Plitvičkim jezerima vidjet će borove kulture (šume), a onaj tko se vozi prema Rijeci takve mlade kulture vidjet će u okolici Bosanaca. Sve je to podiglo Šumsko gospodarstvo u Karlovcu. A slično rade i ostala gospodarstva.

Ing. Oskar Piškorić, Zagreb

Iz Bosne i Hercegovine

KRONIKA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG ALPINIZMA

Čvrtnica. Krajem augusta 1976. u Divi Grabovici je logorovala grupa mladih penjača, uglavnom pripravnika, iz AO Ljubljana-matica pod vodstvom Makaluovca V. Grošlja. Navezi Šorc-Urbančić i Alić-Lampe uspjeli su savladati 1300 m visoku JI stijenu V. Kuka s jednim bivakom. To je bilo 6. i 7. ponavljanje smjera Dragmana i Brezovečkog iz 1939. Navez Drniković-Modić prepenjao je Slovenški smjer (Andrović-Semrov) iz 1949. u desnom dijelu Mezića stijena.

Prepi. Za novogodišnje praznike su Miodrag Rakić, Srđan i Slobodan Zalica prepenjali kuloar u SI stijeni Zelene Glave (Bosansko-banijski smjer, 1. ponavljanje). U izlaznom dijelu je bio truo led.

Centralnu žljebinu u V. Osobcu ponovio je nepoznati navez. To je bilo 6. ponavljanje.

U februaru su u Z stijeni Osobca Dragan Tomić i Faruk Zahirović zacrtali novi smjer, čiji je ulaz zajednički s početkom smjera po SZ bridu, nastavlja se po varijanti Vatrenjak-Zalica po kuloaru (nagibi u ledu 75°) do velikog, strmog snježnog polja, zatim se odvajaju desno pored SZ brida na zapadni vrh Osobca (M. Osobac).

U martu su Miodrag Rakić i Dragan Tomić izveli novi uspon u Z stijeni Osobca, prepenjavši ploče u donjem dijelu (desno od kuloara).

U V. Kapi, markantnom vrhu iznad doline Bijele, prvenstveni uspon po S« žljebini su izveli Bogdan i Miodrag Rakić, Muhamed Gafić, Branislav Jovanović, Naim Logić (700 m; 50-60°, tvrd led). Bivak su imali u sumi pod ulazom u smjer, a sli su u Bijelu niz točila pored M. Kape.

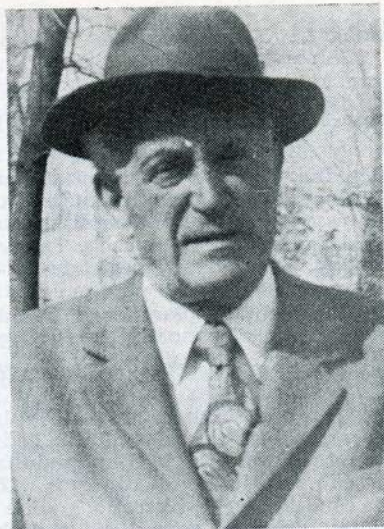
Bukovik. U stijeni Strminišta na Bukoviku (kod Sarajeva) u februaru su u zimskim uvjetima novi smjer ispenjali Branimir Maltarić i Branislav Pejkanović (17 m; IV+; 7h).

Prokletije. U februaru su Branimir Maltarić, Muhamed Šišić i Alirizah Vatrenjak otputovali u Prokletije. Namjeravali su prijeći greben koji dijeli doline Grbaju i Ropojan, od Vezirove brade, preko Sjevernog do Južnog vrha u Karanfilima. U prvom pokušaju uspjeli su preći lakšu prvu polovinu grebena. Početkom marta vrijeme se stabiliziralo, pa su Šišić i Vatrenjak okončali turu do Sjevernog vrha (3 dana).

SREBRNE ZNAČKE REPUBLICKE TRANSVERZALE »PO PLANINAMA BIH« (1976.)

9 Korlaet Josip, »Željezničar«, Zagreb	54 Vranac Fuad, »Željezničar«, Sarajevo
10 Merić Omer, »Energoinvest«, Sarajevo	55 Zibret Zeljko, »Bukovik«, Sarajevo
11 Šormez Miodrag, »Bjelašnica«, Sarajevo	56 Mioč Nikola, »Bjelašnica«, Sarajevo
12 Davidović Milan, »Željezničar«, Sarajevo	57 Sijerković Vlado, »Bjelašnica«, Sarajevo
13 Arnautović Fuad, »Famos«, Hrasnica	58 Hodović Dika, »Bjelašnica«, Sarajevo
14 Bodnaruk Ivica, »Treskavica«, Sarajevo	59 Mešanović Enver, »Željezničar«, Sarajevo
15 Muratović Minka, »Energoinvest«, Sarajevo	60 Radojević Pavle, »Željezničar«, Sarajevo
16 Hadžijunuzović Besim, »Vlašić«, Travnik	61 Zubčević Fehim, »Željezničar«, Sarajevo
17 Dreca Safet, »Energoinvest«, Sarajevo	62 Zivić Blagoje, »Bjelašnica«, Sarajevo
18 Bodnaruk Mila, »Treskavica«, Sarajevo	63 Blagojević Rozalija, »Prijatelj prirode«, Sar.
19 Milovanović ing. Milenko, »Planinar«, Vogošća	64 Jojić Veseljko, »Željezara«, Zenica
20 Doležal Vladimir, »Bjelašnica«, Sarajevo	65 Preskar Milan, »Željezara«, Zenica
21 Numić Mesud, »Igman«, Sarajevo	66 Pavlović Srđan, »Tajana«, Zenica
22 Dobrača Nedžad, »Bjelašnica«, Sarajevo	67 Jojić Mile, »Željezara«, Zenica
23 Sajević Jozo, »Bjelašnica«, Sarajevo	68 Svetec Neven, »Mosor«, Split
24 Michel ing. Ladislav, »Energoinvest«, Sarajevo	69 Hasić Faruk, »Perun«, Vareš
25 Milković Vladimir, »Bjelašnica«, Sarajevo	70 Stanković Mirjana, »Prijatelj prirode«, Sarajevo
26 Breslauer Zita, »Željezničar«, Sarajevo	71 Isanović Ahmed, »Igman«, Sarajevo
27 Capalik Mihajlo, »Energoinvest«, Sarajevo	72 Martinjuk Nadežda, »Jahorina«, Sarajevo
28 Malešić Marjan, »Energoinvest«, Sarajevo	73 Vajzović Abdulah, »Bjelašnica«, Sarajevo
29 Tričković Goran, »Bjelašnica«, Sarajevo	74 Kostić Savo, »Željezničar«, Sarajevo
30 Dervišagić Asim, »Energoinvest«, Sarajevo	75 Bajalo Risto, »Planinar«, Vogošća
31 Blažević Marko, »Željezničar«, Zenica	76 Lazarević Ratko, »Željezničar«, Sarajevo
32 Milidrag Vojislav, »Treskavica«, Sarajevo	77 Kapetanović Vladimir, »Željezničar«, Sarajevo
33 Bačić Josip, »Treskavica«, Sarajevo	78 Šuko Velimir, »Bjelašnica«, Sarajevo
34 Popović Leo, »Split«, Split	79 Džaka Vejsil, »Prijatelj prirode«, Sarajevo
35 Mlinarević Vlatko, »Energoinvest«, Sarajevo	80 Ivanković Josip, »Bobovac«, Sarajevo
36 Varešanović Ahmet, »Igman«, Sarajevo	81 Lanco Hilmija, »Prijatelj prirode«, Sarajevo
37 Sulc Ivan, »Željezničar«, Sarajevo	82 Badžura Marija, »Tekstilac«, Sarajevo
38 Bojanić Branko, »Vlašić«, Travnik	83 Demirović Mustafa, »Energoinvest«, Sarajevo
39 Trnka Enver, »Energoinvest«, Sarajevo	84 Kolasović Mehmed, »Vlašić«, Travnik
40 Barudžija Gojko, »Željezara«, Zenica	85 Kolasović Rašida, »Vlašić«, Travnik
41 Kekić Sretko, »Željezara«, Zenica	86 Kolasović Edin, »Vlašić«, Travnik
42 Pilipović Stevo (2. put), »Bjelašnica«, Sarajevo	87 Kolasović Ednan, »Vlašić«, Travnik
43 Siladžić Muharem, »Bjelašnica«, Sarajevo	88 Meandžija Nikola, »Bjelašnica«, Sarajevo
44 Šehić Mehmed (2. put) »Bjelašnica«, Sarajevo	89 Mlinarević Marijeta, »Energoinvest«, Sarajevo
45 Kapetanović Husein, »Vlašić«, Travnik	90 Skoković Zvonko (2. put), »Bjelašnica«, Sarajevo
46 Stjepanović Spasoje, »Prijatelj prirode«, Sar.	91 Ott Ivo, »Dubovac«, Karlovac
47 Hadžimiratović Razija, »Energoinvest«, Sar.	92 Fetahović Asim, »Famos«, Hrasnica
48 Batinić Tomislav, »Energoinvest«, Sarajevo	93 Daupović Halid, »Pazaric«, Pazaric
49 Fener Ludvig, »Energoinvest«, Sarajevo	94 Arnautović Vahid, »Bjelašnica«, Sarajevo
50 Grahic Saban, »Bjelašnica«, Sarajevo	95 Husbašić Ognjen, »Bjelašnica«, Sarajevo
51 Sladić Duro, »Željezničar«, Zenica	96 Blagojević Vesna, »Prijatelj prirode«, Sarajevo
52 Fazlagić Enver, »Bjelašnica«, Sarajevo	97 Bratić Radoslav, »Igmanski Marš«, Ilidža
53 Gulin Zoran, »Bjelašnica«, Sarajevo	98 Simić Slobodan, »Bjelašnica«, Sarajevo

Asim Viđen

U poznu jesen na pustom baškom žalu stoji čovjek sijede kose, uspravan kao bor, žustar kao varnica, pogled mu je čvrsto uprt u Velebit, kao da se pita koja tajanstvena snaga je pokrenula 18-godišnjeg mladića onog proljeća daleke 1920. godine na Leotar i druge planine njegovog rodnog kraja i u Vjetrenicu, tu veličanstvenu špilju hercegovačkog krša. Koja ga je neobuzdana snaga gonila po planinama, domaćim i stranim, skoro šest decenija? Asim Viđen pita samo zato što odgovora ima mnogo. Onoliko koliko je i bilo pobuda koje su ga pokretale po planinama hercegovačkim i bosanskim, crnogorskim i makedonskim, na Prokletije, na Kopaonik, na Taru, na Prvu slovenačku planinarsku transverzalu i na Tuzlansku, na Velebitsku, na Riječku transverzalu... Na Bavorske Alpe, na Olimp i Tajget, na Kavkaz, na nordijske planine, sve tamo do Narvika na dalekom sjeveru...

Asima Viđena, međutim, nije nikada mučila motivacija planinarenja. On se penjao na planine visoke i niske, zelene i sure, pješke i na skijama, jednostavno zbog toga što drugačije nije mogao: Planina — to je njegov život.

Najednom se trgnuo i poput vjetra krenuo prema Jurandolu, kao da hoće da prekorači baški greben i da se otisne preko Učke do Triglava na čelu kolone mladih baških i tuzlanskih planinara. Takav je uvijek bio. Sav u pokretu, u akciji. On nije išao u planine s rukama u džepovima, zagledan u zvijezde i oblake, već je snagom svoje ljubavi prema čovjeku i planini za sobom pokretao duge redove novih planinara. Svojom upornošću Asim je uspješno vršio tu plemenitu misiju, i u Skoplju, i u Planinarskoj sekciji sarajevskog »Đerzeleza«, i u beogradskom »Kopaoniku«, i u zagrebačkom HPD-u, i u sarajevskoj »Bjelašnici«, i kada je na izgradnji omla-

dinske pruge Šamac — Sarajevo vodio slovenačke planinare, brigadiste, na Lisac i druge planine zeničkog kraja, i kada je osnovao planinarsko društvo u Mostaru, i kada je iz drijemeža trgnuo skoro osnovani tuzlanski »Konjuh« (1954) na čijem čelu je ostao nekoliko godina, i kada je gradio planinarske kuće na Crepoljskom, na Bjelašnici, na dobojskom Ozrenu... i kada je obilježavao nove planinarske puteve.

Jednakom snagom i upornošću je mali željeznički službenik sa završenom nižom gimnazijom krčio sebi put do diplome pravnog fakulteta u vrijeme kada su željezničke vlasti pismeno upozoravale svoje službenike »ko se uvati da studira, biće otpušten«.

Umirovljeni sudija, počasni predsjednik PD »Konjuh« u Tuzli, iz Titove br. 183, nosilac najviših priznanja planinarske organizacije, ne miruje. Pred njegovim neboderom između armiranog betona, stakla, asfalta i gomile gvožđa (automobila) kao oaza u pustini zeleni se park, njegovo djelo. Neboderi drobe kolektivni život, razdvajaju susjede. Za Asima Viđena taj zakon ne vrijedi.

Posljednja njegova poruka glasi: Svaki planinar neka učlani nekoliko planinara iz svoje kuće (nebodera), radnog kolektiva, škole. On to ostvaruje i sada kada sedam i po decenija pritišće njegova leđa, i u Tuzli, i u Baškoj na Krku (tamo provodi veći dio godine) gdje je u tamošnjoj osnovnoj školi osnovao sekciju od dvadesetak članova PD »Platak« u Rijeci.

Asim Viđen, jedan od najviđenijih naših planinara, rođen na pragu ovoga stoljeća (Trebinje 1902.) i u njegovoj posljednjoj četvrtini korača na čelu sve dužih planinarskih kolona. Njegovo djelo najbolja je pouka i poruka mladim planinarima.

Petar Simonetti

Dražen Zupanc

U povodu 30 godina planinarskog rada i 25 godina rada u GSS

Gorska služba spasavanja, važna karika u nizu planinarskih djelatnosti, imala je u Draženu Zupancu vjernog pregaoca kroz proteklih 25 godina neprekidnog rada. Takav jubilej potrebno je naglasiti i registrirati — jer ih nema previše u našoj planinarskoj organizaciji. Svestrani je planinarski radnik i u drugim stručnim aktivnostima, već 30 godina.

Rođen je 12. veljače 1934. godine u Zagrebu, gdje je završio klasičnu gimnaziju, studirao geologiju i apsolvirao pravo. Planinarstvom se počeo baviti krajem 1945. godine, a početkom 1946. aktivan je član planinarsko-alpinističke sekcije FD »Jedinstvo« u Zagrebu. Od osnutka PD »Zagreb« godine 1948. član je tog društva, gdje 1949. sudjeluje u osnivanju Omladinske sekcije. Kao student prelazi god. 1952. u PD Sveučilišta »Velebit«, gdje je član i danas.

Alpinist je postao god. 1951, a gorski spavalac 1952. godine. Dugogodišnji je instruktor i vođa na planinarskim, omladinskim, alpinističkim i GSS tečajevima. Uspješan je sudionik i organizator niza društvenih, regionalnih, te republičkih i saveznih orijentacijskih natjecanja. Trasirao je niz orijentacijskih natjecanja, od društvenih do saveznih. Organizator je planinarskih i skijaških natjecanja, te skijaških tura i tečajeva. Aktivno je radio na izgradnji doma na Puntijarki, Ratkovog skloništa na Samarskim stijenama, Hirčevog skloništa na Bijelim stijenama i prvog skloništa na Snježniku. Markirao je planinarske puteve, osobito odmah poslije

rata, na Medvednici, u Samoborskom gorju i Gorskom kotaru. Suradnik je u našem časopisu, osobito o pitanjima GSS-a.

U toku svog tridesetgodišnjeg aktivnog planinarskog djelovanja obavljao je niz odgovornih dužnosti u društvima i PSH. Tako je bio tehnički ferenet i pročelnik Omladinske sekcije PD »Zagreb« 1949-1952, član Komisije za alpinizam PSH i član Izvršnog odbora PSH 1958-1964, pročelnik Komisije za GSS PSH, član Izvršnog odbora PSH od 1969. do danas i član Koordinacijske komisije za GSS PS Jugoslavije.

Za svoj dugogodišnji požrtvovan amaterski rad primio je mnoga priznanja i odlikovanja: zlatni znak PSJ 1958, zlatni znak PSH 1962, srebrnu plaketu SOFKH 1968. te orden rada sa srebrnim vijencem 1975. god., kojim ga je na prijedlog IO PSH odlikovao Predsjednik Republike.

Izvršni odbor PSH na svojoj sjednici od 14. veljače 1977. čestitao je Zupancu jubilej uz skroman dar u planinarskoj opremi, a čestitci se pridružio i predsjednik POZ-a Zdravko Ceraj. Vjerujemo da će jubilarac svojim konstruktivnim djelovanjem na polju planinarstva i GSS-u i ubuduće doprinijeti jačanju naše planinarske organizacije i podizanju mladih stručnih kadrova.

Dragutin Rodman

predsjednik Komisije
za dodjelu priznanja PSH

Iz predratnih kronika

Pripremio: **JAKŠA KOPIC**

Zagreb

Hrvatsko planinsko društvo — Neki članovi svraćaju pozornost društvu na prieku potrebu, da se jednom drveni belveder na Sljemenu popravi, budući je isti u veoma rasklimanom stanju. Odbor planinskoga društva uzeo je tu gradnju u pretres, no pogledom na svoja čedna sredstva nemože se pouzdati na gradnju pyramide, dok se ne zna u kojoj mjeri društvo ima doprinijeti za gradnju kolibe pod Sljemenom, koja se podporom grada Zagreba graditi ima. (Obzor 17. VIII 1876)

Svečano otvorenje piramide na Zrinjskoj gori — H.P. D. prodružnica Zrin u Petrinji priređuje u zajednici sa podružnicom »Gvozd« iz Siska i H.P.D. središnjicom iz Za-

greba zajednički izlet u nedjelju 21. o.m.j. na brdo Cepeliš nad Hrastovicom kraj Petrinje, gdje je nedavno nadgradila Piramidu na 15 m. (Novosti 17. V. 1933)

Planinarski list — Kako saznajemo iz planinarskih krugova, izaći će 17. o.m.j. prvi broj »Planinarskog lista«, tjednika za planinarstvo, turistiku i zimski sport. List će izlaziti svaki petak u večer, na 16 ili više strana, a donat će osim domaćih radova, vijesti te slike i važnije događaje iz ostalog evropskog planinskog života. Oko lista sakupili se stariji, a i velik broj mladih planinskih pisaca, te se nadamo, da će list sa svojim sadržajem kao i opremom zadovoljiti planinarski krug. (Novosti 21. V 1928)

Postavljanje temeljnog kamena — Kako smo obavješteni, Hrvatsko planinarsko društvo podružnica »Visočica« u Gospiću, položila je u četvrtak temeljni kamen za dom koji gradi na Visočici. (Novosti 24. V 1928)

Runolist podružnica Oroslavlje — Novoosnovana podružnica Runolista u Oroslavlju je od sada sakupila lijepi broj planinara. U nedjelju 21. o. mj. daje prvi svoj zajednički izlet na Kaptolsku lugarnicu na Sljemenu. Ovom našem izletu pridružit će se i središnjica Runolista iz Zagreba. Odbor podružnice konstituirao se kako slijedi: predsjednik Milan Kaiser, potpredsjednik Sergej Balin, tajnik Slavko Lipovšćak, blagajnik Saloman Kampos; odbor: Andrija Vućak, Miroslav Šinkovec, Sigismund Offenbach, Mihovil Krieger, Josip Struk; nadzorni odbor: Dragutin Srića, Josip Mejaš i Alojz Lukić (Novosti 19. V 1933)

Predavanje svjetskog alpinista dr-a Julija Kugy — Poslije turneje po Njemačkoj i Austriji dolazi znameniti svjetski planinar dr Julije Kugy u Jugoslaviju, gdje će održati u Ljubljani, Zagrebu i Mariboru u svemu pet predavanja. Njegovo veliko djelo »Iz života jednog planinara« pronijelo mu je slavu u turističkom svijetu. U predavanjima o svojim turama, koje popraća lijepim diapozitivnim slikama, zanimiv je jednako kao planinar, čovjek, pjesnik i umjetnik. (Novosti 21. IV 1927)

Šumski dan u Dalmaciji — Hrvatsko planinarsko društvo podružnica »Mosor« u Splitu već od nekoliko godina upriličuje Šumski dan čija je praktična svrha da javnost upozori na pitanje pošumljivanja dalmatinskog krša. Tako će se i ove godine održati Šumski dan 17. o. mj. kad će planinari zasaditi crne boriće. Taj se šumski dan provada na Ljuvaču na Mosoru, u predjelu gdje će se podići planinarski dom odnosno prva planinarska kuća u Dalmaciji. Taj se predio potporom vlasti i nastojanjem planinara pretvara u krasni milje tako da kad turisti budu posjećivali Mosor planinu moći će da se naužavaju pejzaža i hladovine u tom kraju. (Novosti 17. XI 1929)

Temelj kući na Sljemenu već je gotov, a i ostalo gradivo od drva već je prigotovljeno, pa bude li vrieme ovako liepo potrajalo još kakvih osam dana, bit će kuća pod krovom. Zaviriv u nacrt, možemo kazati, da će biti vrlo pristala i ukusna na jedan sprat sa dvie altane. (Obzor 26. X 1877)

Novi markirani planinarski put — Hrvatsko planinarsko društvo podružnica »Velebit« na Sušaku — markiralo je put od planinske kuće H.P.D. na Obruču do planinarske kuće na Platku, gdje se nastavlja prijašnja markacija na Sniježnik i Risnjak, sa silazom u Delnice i Lokve. Kako novo markirani put

od Platka do Obruča vodi kroz prekrasan romantičan kraj, preporučamo ga našim članovima. Noćiti mogu u opskrbljenoj državnoj kući u Mrzloj Vodici, u planinarskom skloništu H.P.D. ispod vrha Risnjaka, u opskrbljenoj šumarskoj kući na Platku, te u opskrbljenoj kući H.P.D. na Obruču, tako da mogu u dva do tri dana proći od Delnica ili Lokava, preko Obruča i Grobničkog polja na Sušak. (Novosti 22. VI 1927)

Otvorenje kuće na Bijelim Stijenama — obaviti će se na svečani način 27. o. mj. po središnjici Hrvatskog planinskog društva u Zagrebu. Otvorenju prisustvovat će članovi središnjice i brojnih podružnica kao i mnogi prijatelji društva, koje evo u razmaku tričtvrt godine otvara ponovo novu planinarsku kuću. Prvi uvjet što jačem razvitku planinarstva kod nas je gradnja planinskih kuća i skloništa te označivanje puteva. (Novosti 24. V 1928)

Gradnja planinarske kuće na Zavižanskoj kosi na Velebitu vrlo uspješno napreduje, te već sada možemo javiti, da najkasnije za dva mjeseca bude potpuno gotova i predana javnoj upotrebi planinara. Svečano otvorenje ove kuće objavit ćemo na vrijeme. (Večer 12. V 1927)

Hrvatsko planinarsko društvo »VRH« — priređuje u nedjelju 9. o. mj. izlet u Samoborsko gorje. Sastanak u 6 sati u jutro na Samoborskom kolodvoru. Vođa puta Stjepan Petreković. Umoljava se članstvo da u što većem broju prisustvuje. Društveni sastanci održavaju se svakog četvrtka i subute u društvenim prostorijama Staroveški. (Večer 9. IX 1933)

Iz H.P.D. — podružnica Japetić u Samoboru. Saopćujemo svima članovima i ljubiteljima prirode da smo temeljno popravili i uradili put i most na Okić-grad, čime je otklonjena svaka opasnost, tako da sada može i najmanje dijete bez bojazni doći na Okić-grad. (Novosti 20. VIII 1930)

Hrvatski planinarski klub 13 — Upozoravamo članove da sastanka nema do 30. III o. mj. radi preuređenja prostorija. Za uskršni izlet neka se jave članovi Rolandu Perku. Ide se na dva dana u Samoborsko gorje. (Jutarnji list 26. III 1937)

Iz foto-sekcije Hrvatskog planinarskog društva — Prema zaključku odbora F.S. H.P.D. sudjelovat će foto-sekcija sa svojim članovima na ovogodišnjoj izložbi fotografija, koju priređuje Primorski savez za unapređenje turizma u Splitu od 15. jula do 15. augusta t. g. sa natjecanjem za fotografije, pa s toga umoljavamo članstvo, da se za sudjelovanje čim prije javi u poslovnici H.P.D.-a... (Novosti 4. V 1926)

Novi filmovi »Fotokemike«

RD-21 i NM-20

Već duže vrijeme FOTOKEMIKA izlazi na tržište sa dva osnovna tipa kolor filmova: film za dijapozitiv u boji i negativ kolor film za slike u boji. Ovi filmovi nalazili su se na tržištu pod oznakama: RD-17 (dijapozitiv) i NM-20 (negativ).

Na temelju novih saznanja, kako u tehnologiji proizvodnje, tako i u obradi, FOTOKEMIKA je izašla na tržište, prije izvjesnog vremena, s dva nova vrhunska kvalitetna filma, kao zamjena postojećih. Umjesto RD-17 na tržištu je sada film RD-21, a umjesto NM-19, film NM-20.

U daljem izlaganju upoznat ćemo vas s osnovnim svojstvima ovih novih filmova.

RD-21, kolor film za dijapozitive

Ovaj film spada u grupu visokoosjetljivih kolor dijapozitiva-filmova, a osjetljivost mu je 100 ASA/21 DIN, što omogućava snimanje pod nepovoljnim svjetlosnim uvjetima, a uz relativno kratke ekspozicije. Film je predviđen za snimanje uz dnevnu rasvjetu, temperature boje oko 5500°K, te uz izvore svjetlosti sličnima ovom po svojim svojstvima (elektronska bljeskalica i bljeskalica s plavom žaruljom). Uz ove uvjete dobiva se izvrsna reprodukcija boja, koja je uvjetovana savršenom ravnotežom i zasićenjem primjenjenih stvaralaca boja.

Za određivanje ekspozicije najbolje je ravnati se prema podacima provjerenog svjetlomjera ili kod prvog snimljenog filma bilježiti uvjete rasvjete i ekspozicije, kako bi poslije, koristeći te podatke, kod novih snimanja dobili optimalne rezultate.

Pri snimanju u planinama, iz aviona ili na moru može se pojaviti slabije plavo obojenje, kao rezultat pretjeranog ultraljubičastog zračenja. Ovo se sprečava upotrebom antiultraljubičastog filtra koji ne iziskuje produljenje ekspozicije.

Film se nalazi na tržištu pod oznakom 135-36 (35 mm) s 36 snimaka, formata 24×36 mm.

NM-20, kolor negativ film

Novi kolor negativ film, osjetljivosti 80 ASA/20 DIN, proizveden je s ugrađenom maskom i namijenjen je izradi slika u boji na kolor foto-papi-

rma ili kolor pozitiv filmu. Osobito vjerne reprodukcije boja, uz izuzetno zasićenje, postižu se zahvaljujući ugrađenoj maski, kao i novim stvaralacima boja u filmu.

Film je podesen za snimanje pri dnevnom svjetlu, temperature boje 5500°K, ili njemu sličnim umjetnim svjetlom (elektronska bljeskalica ili bljeskalica sa plavom žaruljom).

Film je prvenstveno namijenjen upotrebi u amaterskoj fotografiji, ali zadovoljava i najstrože profesionalne zahtjeve, gdje se traži mogućnost velikog povećanja i zasićenja boja.

Osim ovih približnih podataka, za određivanje ekspozicije najbolje je ravnati se prema provjerenom svjetlomjeru ili kod prvog snimljenog filma registrirati sve uslove rasvjete i ekspozicije. Na taj način, koristeći ove podatke kod novog snimanja dobit će se optimalni rezultati. Film se nalazi na tržištu kao 35 mm (oznake 135/20) s 20 snimaka, formata 24×36 mm, i kao smotani film (oznake 120) s 8 snimaka formata 6×9 cm, 12 snimaka 6×6 cm ili 16 snimaka formata 4,5×6 cm.

Oba nova filma i RD-21 i NM-20 obrađuju se po novim postupcima. RD-21 po postupku E-4, NM-20 po postupku C-41. U cijenu filma uračunata je i obrada koja se obavlja u najmodernijim strojevima, uz obvezu i strogu kemijsku kontrolu svih otpina za obradu.

Čuvanje filmova

Za postizanje optimalnih rezultata, čuvanje filmova, bilo eksponiranih bilo neeksponiranih, potrebno je posvetiti određenu pažnju. Kao prvo filmovi se moraju čuvati na hladnijem i suhom mjestu. Držanje filmova na suncu (npr. s foto-aparatom u autu), izlaganje pari, dimu, ispušnim plinovima, raznim sprejevima, čak i držanje u novom namještaju (isparavanje ljepila), može vrlo negativno utjecati na kvalitet. Nakon eksponiranja filmove treba što prije razviti.

Boje novih FOTOKEMIKA kolor filmova ubrajaju se među najstabilnije. Ipak, kao i sve organske boje, tokom vremena mogu se neznatno izmijeniti. Vlaga, toplina i svjetlost najutjecajniji su faktori o kojima treba voditi računa kod usklađivanja razvijenih filmova.

Tabela za snimanje sa NM-20 filmom pri dnevnoj rasvjeti:

Vrijeme ekspozicije 1/125 sek. ili 1/100 sek.

Jasno ili lako prikriveno sunce, na pijesku ili snijegu	Jasno ili lako prikriveno sunce, sa izrazitim sjenama	Oblačno jasno, bez sjene	Oblačno tmurno	Otvorena sjena
f/16*	f/11	f/5,6	f/4	f/2,8-4

* Za objekte osvijetljene sa strane ili u protusvjetlu otvoriti zaslon za jednu vrijednost (umjesto f/16, uzeti f/11).

Izdavačko knjižarsko poduzeće »Mladost« iz Zagreba iznenaduje nas povremeno vrijednim izdanjima iz oblasti planinarstva. Sjetimo se njenog izdanja »Planine Jugoslavije«. O ovoj knjizi napisali su recenziju Vladimir Blašković u NP 1967 god. str. 183-184. i dr Mihajlo Pražić iste godine na str. 225-227.

Prošle je godine ova izdavačka kuća dala u prodaju još jedan uspješni prilog. Naime, radi se o knjizi »Tajanstveni svijet planina«. Pisci ovoga djela su Lorus J. Milne i Margery Milne, sveučilišni profesori. Originalni naslov knjige je »Planine«. Knjiga sadrži blizu 200 stranica velikog formata, a cijena joj je 220,00 din.

Uvod ovome prekrasnom djelu napisao je također jedan sveučilišni profesor, koji u završnoj riječi kaže: Neka ova knjiga posluži kao uvod onima koji tek treba da se s njima upoznaju i očute žarko sunce i hladni vjeter gorskog kraja — a onima kojima je planina već poput doma bit će ona izvor novih saznanja i dodatnog zadovoljstva. Mislim, da su ove riječi, preskromni izraz za ono zadovoljstvo, koju čitaocu pruža.

Spomenut ću samo nekoliko naslova iz pojedinih poglavlja ove jedinstvene knjige: Radanje i smrt planine, Životinjski i biljni svijet planine, O ledenjacima, Čovjek u visinama, Zov planine, Alpske gala predstave. Bijela smrt, Ognjene planine, Na granici šume, Planinski prevoji koji su mijenjali tok ljudske povijesti, Prvi alpinisti, Čovjek protiv planine itd.

Iako su knjigu pisali znanstvenici, ona je napisana tako jednostavnim stilom, da je pristupačna svakome bez obzira na obrazovanje.

Knjiga je bogato ilustrirana crnobijelom i kolor fotografijom, umjetničkim slikama i grafikom, ve-

likim izborom novih motiva koji do sada nisu bili poznati. Izbor fotografija toliko je bogat i fantastičan da se ne možemo otrgnuti od prebogatih dojmova kao na pr.: pogled na francusko-talijansku granicu i vrh Aiguille du Midi (3842 m) i žičaru s kabinama, iza kojih ostaje bijeli trag. Jedna fotografija prikazuje izgrađen autoput u strmim i visokim stijenama s nekoliko zavoja oblika slova M. Vjerojatno je njezin arhitekt bio zaljubljen u nekoliko Marija, kao i graditelj puta iz Boke Kotorske na Cetinje. Kada pogledamo ove strme stijene uz koje se mogu popeti samo alpinisti, onda se moramo diviti autoru i graditeljima kako su uspjeli izvesti cestu iz doline. Noćni kolor snimak erupcije Ognjene planine pruža nam nevjerovatan spektar boja kao s neke bogate svečanosti vatrometa. Nesvakidašnji je snimak orla u lijetu s plijenom u kandžama. Zanimljiviji su nepoznati penjači na Mont Aiguille još 1492 god. pa do Whympera i njegovog privedenja kao i pokušaja slikara da na platnu ovekoveči pad Whympera i njegovih drugova, kolor fotografije Tensinga i Hillaryja na krovu svijeta i još mnogo drugih.

Knjiga završava dodatkom u kojem su navedeni najviši vrhovi po kontinentima, s kraćim podacima.

Bogati prilog bibliografskih podataka upozorava koliko je bogata svjetska literatura i koliko smo mi siromašni takvim knjigama na našem jeziku.

Zato ovaj uspješni prevod služi na čast izdavačkom poduzeću »Mladost«, tiskari Mladinske knjige Ljubljana i Zavodu za udžbenike i nastavna sredstva SR Srbije Beograd. Za poželjeti još ovako uglednih izdanja.

Josip Bačić

● »Jugoslovenski pregled«, informativni i dokumentacijski časopis koji već dugo godina izlazi u Beogradu, u svom januarskom broju ove godine donosi oveći članak Božidara Veljkovića iz Beograda pod naslovom »Planinarstvo«. U tom opsežnom članku obradeno je jugoslovensko planinarstvo na način koji je namijenjen neplaninarima, ali će materija biti zanimljiva i planinarima jer je autor iznio i neke malo poznate podatke, a osim toga zanimljive su i neke njegove definicije i osvrti (npr.: Takmičenja su nesopjiva s općim normama planinarske etike...). U članku su posebno obradene stručne djelatnosti: alpinizam, GSS, orijentacija, transverzale, objekti, izdavačka djelatnost itd. Redakciji treba prigovoriti da je u tabelu o brojnom stanju planinara u Jugoslaviji unijela zastarjele i osim toga krive podatke iz Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku »Kultura i umetnost« 1974, broj 972, premda PSJ raspolaže s najnovijim podacima iz 1976. godine na osnovu prodanih članskih markica. Tako je npr. prema tim podacima na Kosovu 1961 planinar, a stvarno ih je jedva dvjesto. (Z. P.)

● »OSA« broj 21. U poplavi raznih šapirografiranih biltena, koje s više ili manje uspjeha objavljuju mnoga planinarska društva i koji prije ili kasnije uvenu, »OSA« pokazuje najveću žilavost. Inače malobrojna Omladinska

sekcija PD »Željezničar« u Zagrebu uspijeva, eto, da njezin bilten izlazi redovno već petu godinu. Iako urednički kriterij nije baš strog, pa propušta i mnoge početničke članke, treba reći da je to veoma pohvalno jer se na taj način daje mogućnost mladima da razviju svoje publicističke sposobnosti. Neki od njih su već postigli takav domet da će im i »Naše planine« dati mjesta na svojim stranicama. Druga je karakteristika šarolikost priloga koji daju osobitu živost i zanimljivost. Ako još spomenemo da je po obujmu »OSA« naš najveći bilten (ovaj broj ima 94 stranice, tipkano bez proreda), još ćemo bolje shvatiti kolik je trud mladih u »Željezničaru«. I jedan prigovor: zašto je sada, nakon četiri godine, trebalo početi numeraciju brojeva opet od početka? Zato smo u naslovu naše vijesti stavili stvarni broj: 21. (Z. P.)

● »Karlovački planinar«. Nizu planinarskih društava koja objavljuju svoje biltenne pridružilo se prošle godine i PD »Dubovac« iz Karlovca. Dosad su izašla dva broja. U dvobroju za siječanj-veljaču 1977. koji je izašao na 36 šapirografiranih stranica, ima nekoliko vrijednih priloga koji mogu zanimati i nečlanove. Vrlo je zanimljiv izbor tekstova iz knjige dojmova u planinarskoj kući na Vodicama u Zumberku. Rudolf Starić je napisao čitku reportažu o čuvaru žiga na Gri-

ču. Najbolji je prilog pokojnog speleologa dra Borislava Mikulića Put u podzemlje. Stručan je prilog ing. M. Butkovića Planinarska fotografija. Senior »Dubovca« ing. Zlatko Satler daje savjete za izlete. Sljedeći prilozii o domu Vodice, društvena statistika, vijesti i, na kraju, malo humora. Bilten izlazi 6 puta godišnje, urednik mu je Darko Marinić, a godišnja pretplata je 12 dinara. Adresa »Dubovca« je Karlovac, p. p. 77.

● »Polhograjsko hribovje z okoliča« najnovija je planinarska karta u seriji što je izdaje Planinska zveza Slovenije. Karte se odlikuju izvanrednom preciznošću, mjerila su 1:50.000, a plastika je dvostruko prikazana: slojnicama na 20 metara i sjenčenjem. Markirani putevi označeni su crvenom bojom, a Slovenska planinska transverzala također je posebno obilježena. Karta je izrađena na osnovi najnovijih podataka po državnoj karti 1:5000 i 1:10 000 nadopunjenoj aereosnimkama iz 1974. godine. Šteta da na karti nisu označeni autori kako bismo im odali priznanje za njihov rad na visokoj profesionalnoj razini. Karta obuhvaća tzv. Polhograjske dolomite i planinsko područje zapadno od Ljubljane što se steire između Idrije, Logateca i Skofje Loke. Obuhvaćena je i Smarna gora kod Ljubljane. Karta se naručuje na adresi: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9. Cijena joj je 60 dimara.

Srećko Božičević: Čovjek u podzemlju, izdanje Skolske knjige, Biblioteka »Modra lasta«, Zagreb 1977, stranica 68, format 24,5 x 21 cm, 34 fotografija u koloru, 20 crnobijelih slika i crteža u tekstu, omot u koloru, urednik Ivan Kušan, grafički urednik Maja Kožić, cijena 70 dinara.

Naš poznati speleolog i magistar geologije, ing. Srećko Božičević, afirmiran u javnosti kao vrstan fotograf podzemlja, inače dugogodišnji suradnik »Naših planina« u ovoj je odličnoj knjizi ujedinio svoje fotografsko umijeće i publicističku sklonost. Zahvaljujući Skolskoj knjizi, koja je prihvatila Božičevićev rukopis na natječaju za znanstveno-popularne edicije namijenjene djeci i omladini, i osim toga nije štedjela da knjigu dolično opremi, dobili smo vrlo čitko i popularno napisan uvod u speleologiju kao struku i granu planinarske djelatnosti. Knjiga nije ni udžbenik ni iznošenje istraživačkih rezultata, nego pripovijedački prikaz svega onoga što ljude privlači podzemnim tajnama,

što oni tamo doživljavaju i kako prodiru do nepoznanica našeg krasa. Iz svog dugogodišnjeg speleološkog istraživačkog staža iznio je na živahan, zurnalistički način mnoge zanimljive zgode i nezgode i tako plastički dočarao život speleologa istraživača. Naslovi nekoliko poglavlja najbolje će nam pokazati način kako je materija raspoređena: Što čovjek nalazi u podzemlju, Carstvo davla i vještica, Do dna jame dizalom, Sesnaest sati istraživanja, Vodena bujica dolazi, Podzemna jezera i slapovi, U carstvu leda, Život u tami, Žrtve podzemlja, Neiskorišteno bogatstvo, Zašto silazimo u podzemlje. Na ovo posljednje pitanje odgovara slično kao i osvajači Himalaja: zato jer postoji. Ova nova knjiga može poslužiti kao ukras svakoj biblioteci, rado će je prelistati svaki planinar, još radije speleolog, a svaki mladi čovjek naći će u njoj sve što početnik treba da zna o speleologiji. U našoj osudnoj speleološkoj literaturi ova je knjiga jedinstvena po svojem sadržaju i namjeni, ona je zapravo speleološka čitanka. (Z. P.)

● Jopićeva špilja (Brebornica, Kordun) poznata je zadnjih godina kao najduži speleološki objekt u Hrvatskoj. Prema podacima iz topografskog snimka, koji je načinio M. Cepelak iz Speleološkog odsjeka PDS »Velebit«, dosadašnja dužina svih kanala iznosila je 6160 metara. Prilikom završnog izleta Zagrebačke speleološke škole u Jopićevu špilju 23. i 24. travnja 1977. snimljena su tri manja kanala od kojih su dva istražena ranije, a jedan je pronađen i istražen tom prilikom. Ukupna dužina tih malih odvojaka iznosi 63 metra, tako da je sadašnja ukupna dužina svih poznatih kanala Jopićeve špilje 6223 metra (Marijan Cepelak)

● Nesreća u Mijatovoj jami. Prilikom posjeta VII zagrebačke speleološke škole Mijatovoj jami dogodila se nesreća koja je na svu sreću prošla bez težih posljedica. Mijatova jama je već dugi niz godina vježbalište. Škola je po planu u tom objektu trebala vježbati penjanje i spuštanje po ljestvicama, klasični apsajl preko karabinera i crtanje špilje. Ovaj program je izmijenila neprestana kiša i sunježica tako da su se samo vježbale ljestvice i crtanje špilje. Na kraju vježbi, kada su se posljednji tečajci penjali uz ljestvice prema površini, Branko Zgonjanin se, kad je htio baciti užu natrag u jamu, okliznuo i skotrljao niz dvadesetak metara dugu strminu natrag u jamu. Brzom akcijom članova Gorskog službe spasavanja i instruktora škole unesrećeni je bio zbrinut, izvučen iz jame i poslan liječniku. Analizirajući uzroke nesreće mogli bismo zaključiti sljedeće:

1. Objektivni uzroci nesreće: vrlo loši vremenski uvjeti za rad (neprestana kiša i snijeg), sklizak teren razmekšan kišom i sunježicom (poskliznuće), pothlađenost (unesrećeni je bio potpuno mokar pri niskoj temperaturi) i konfiguracija terena (onemogućavala je detaljnu kontrolu instruktora).

2. Subjektivni uzroci nesreće: umor i neispavanost (na vježbu se dolazilo noćnim vlakom), nepoznavanje vlastitih sposobnosti i mogućnosti, striktno ne pridržavanje naređenja instruktora o osiguranju i greška instruktora zbog propusta striktno kontrole prilikom izlaza iz jame. Osiguranje oko objekta je bilo sljedeće: Na svim prilazima oko jame postavljene su zaštitni gelender. Tečajci su se spuštali i penjali po ljestvicama osigurani klasičnim osiguranjem. Osiguravalište je bilo unutar tri drveta s osiguranjem onog koji osigurava. Tečajci koji bi se popeo do osiguravališta zamijenio bi svog kolegu i osiguravao bi penjanje sljedećeg čovjeka. (Boris Vrбек)

● Nesreća u jami Golubnici. Prilikom istraživanja nekih jama u okolici Rijeke SOPDS »Velebit« u suradnji sa SOPD »Platak«, dogodila se lakša nezgoda. Dana 5. 2. 1977. krenula je ekipa od pet speleologa »Velebita« iz Zagreba i četiri speleologa »Platka« iz Rijeke na istraživanje jame Golubnice u blizini Rijeke. Oko podne počelo je spuštanje u jamu i kad su se dva speleologa spustila na dno jame (dubina 25 m) i ustanovili da je puna različitog ratnog materijala, počeli su odmah izlaziti. Prvi je iz jame izlazio A. Kraljević, dok je B. Mudri čekao ispod užeta (jama je istraživana suvremenom tehnikom). S obzirom da je stijena bila prilično kršljiva, prilikom penjanja prvi je penjač odronio kamen. U tom trenutku drugi je

pravo bio u pogotom položaju jer je navezivao penjalice, tako da ga je kamen, odbivši se od stijene, pogodio u potiljak. Kamen je pao s visine od otprilike 15 m i budući da nije bio velikih dimenzija nije uzrokovao težu nesreću. Unesrećeni je ispenjao bez asistencije. Na površini je ustanovljeno da se radi o lakšoj posjekotini tako da je rana previjena bez naknadnog odlaska liječniku (Boris Vrбек)

● Zagrebačka speleološka škola 1977. sedma po redu, završena je svečanom podjelom nagrada i diploma 27. 4. 1977. godine. Organizator je i ove godine bio PDS »Velebit«, a pokrovitelj Planinarski savez grada Zagreba. Školovanjem novog kadra ovim načinom pruža se mogućnost svima zainteresiranim da nešto nauče o tehnicima istraživanja špilja kao i osnovna znanja o speleologiji. Da bi se polaznicima škole na neki način olakšalo praćenje programa škole, organizator ovogodišnje škole odlučio se za tiskanje »Priručnika Zagrebačke speleološke škole '77«. Priručnik je služio da se potkrijepe znanja koja su polaznici stekli na teorijskim predavanjima, uz brojne dijapozitive, filmove, skice i tabele, kao i praktične vježbe na terenu. Škola je trajala od 18. 3. do 27. 4. 1977. Vježbe su se održavale u blizini Zagreba, na Medvednici, i to na Kamenim Svatovima i Velikoj Peći, te na Kordunu u špilji Tounjčić, Mijatovoj jami, u Lici u Cerovačkim špiljama i u našoj najdubljoj špilji u Hrvatskoj, Jopića pećini. U školu se upisalo 36 polaznika od kojih je uspješno završilo školovanje 27; 9 polaznika nije završilo školu. Školu je ove godine vodio Boris Vrбек uz suradnju 14 instruktora s položenim ispitom i nosiocima planinarskog naziva speleolog. (Boris Vrбек)

Prvenstveni usponi

»NEDIN SMJER« U GREBENU STRMNIŠTA NA BUKOVIKU

Prvi penjali: Branimir Maltarić i Branislav Pajkanović (AS »Bukovik« i AS »Treskavica«) 16. 2. 1977. godine.

Pristup: Iz Sarajeva kombijem do Nahoreva, 400 m nazad, pa l. stranom klanca koji tvore Borovac i Orlovača, pod najmarkantniju SZ stijenu u grebenu Strmništa 1,30 sati. Ulaz u smjer je malo razvedeniji dio stijene d. od prevjesa. Prvo osiguravanje je dva metra visoko, među uglavljenim kamenjem.

Opis. Neizrazitom kosom policom d. 6 m, pod vertikalne skokove 10 m (k.IV+). D. kratkom prečnikom u otvoreni dio stijene i pravo gore do strme travnate plice 24 m (k.IV). Osiguravanje na polici. Stijena je u čitavoj prvoj dužini mjestimično zaleđena, a u gornjem dijelu je zbog manjeg nagiba zasnježena. Dalje d. po stijeni obrasloj travom, veoma klizavo, 5 m, pa preko dva vertikalna skoka malom zajedom 10 m (k.IV+). Prečnikom d. i d. stranom grebena prvo gore do osiguravanja 15 m (k.III). Pravo gore grebenom preko razlomljenih zubova 10 m, pa dugačkom prečnikom d., krušljivo, 20 m (k.IV), i pravo gore 10 m (k.III) do dobrog osiguravanja. Odatavde pravo gore 10 m, krušljivo (III,IV), pa l. pored pećine na greben 10 m (III-). Grebenom na vrh 40 m (II).

Ocjena: Težina III, V+. Dužina 170 m, visina stijene 110 m. Vrijeme penjanja 7 sati. Upotrebjeno 9 klinova i 6 omećica, ostavljen 1 klin.

Silazak s vrha desno, gledajuće prema Nahorevu, do položene žljebine te njom do pod stijenu i nazad istim putem kao u pristupu.

Branimir Maltarić

»ILHANIN SMJER« U Z. STIJENI OSOBCA

Penjali: Zoran Bošnjak (1956), Kosa Radović (1954) i Erol Čolaković (1956), članovi Alpinističke sekcije PD »Željezničar« Sarajevo, 4. marta 1977. godine.

Pristup: Markiranim putem od doma na Jezercu prema Skoku 15 minuta u dol podno zapadne stijene Malog Osobca. U lijevom dijelu prevjesne stijene M. Osobca do markantnog žlijeba.

Opis: Markantnim zasnježenim žlijebom. Kombinacija led-stijena do platoa koji se pruža ispod Zapadne stijene M. Osobca. Prijeći ulijevo 30 m do strmih ploha, kojima nastaviti s usponom do druge zaravni u visini Vilinog vrha 5D. Nastaviti uspon blago u desno do samog izlaznog žlijeba na M. Osobcu. Žlijebom na vrh Osobca 5D.

Ocjena: II, nagib 45°, dužina 600 m, vrijeme penjanja 4 sata. Slika desno dolje.

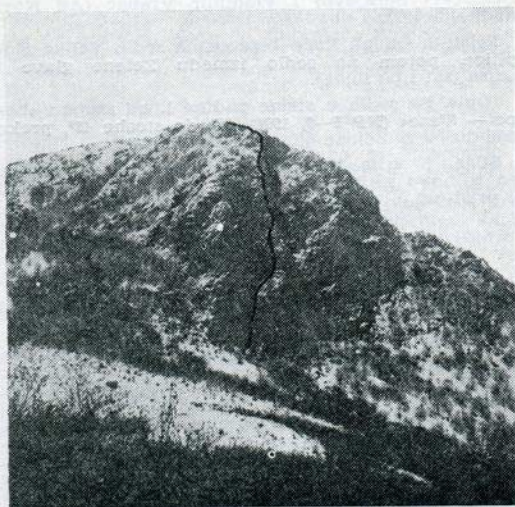
Silaz: Kroz žljebinu između Malog i Velikog Osobca u Vlasni dō i njime na zapad do planinarske kuće na Jezercu (1 sat hoda).

E. Čolaković

»SMJER ZA RANJENIKE« U S. STIJENI VELIKE MOTIKE

Penjali: Kosa Radović (1954), Mujo Mulaosmanović (1951) i Erol Čolaković (1956), članovi Alpinističke sekcije PD »Željezničar« Sarajevo, 9. marta 1977. godine.

Pristup: Markiranim putem prema Tisovici i Kantaru. Na mjestu gdje se dva puta za Konjic (stara markacija Prijatelja prirode) skrenuti d. strnim padinama V. Motike. Prijeći padine ispod markantnog istočnog kuloara i prebaciti se na šumoviti sjeverni greben. Po njemu se spustiti 50 m i prijeći u s. stijenu V. Motike. U upadnici

Nedin smjer na Bukoviku

Foto: B. Pejkanović

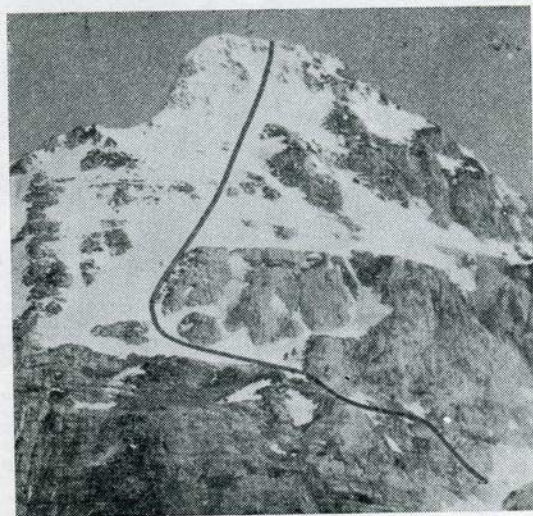
strmog žlijeba, koji završava u dolinama R. Laza, jest početak smjera. Za pristup u potrebna 2 sata.

Opis: Prve 4D idu po centralnom kuloaru. Poslije njih dolazi se na mjesto gdje se kuloar račva na tri dijela (strane), odnosno tri manja žlijeba. Krenuti srednjim žlijebom 3D do strehe III, 45°-50° i prebaciti se preko nje (3 m, 80°-90°) na vrh V. Motike.

Ocjena: ulazne dužine II, izlaz III, nagib 40°-50°, izlaz 80°-90° streha, vrijeme penjanja 2,5 sata.

Silaz: Južnim padinama V. Motike do markiranog puta koji vodi do kuće na Jezercu (1 sat hoda). Ime smjeru je dato po poznatoj bitci za ranjenike vođenoj u IV neprijateljskoj ofanzivi 7. i 8. 3. 1943.

E. Čolaković

Ihanin smjer u z. stijeni Otiša na Prenju

Foto: E. Čolaković

SMJER »VH« U S. STIJENI ZELENE GLAVE

Prvi penjali Mujo Mulaosmanović (AS PD »Zeljezničar« Sarajevo) i Vladimir Vrebac (AS Novi Sad) 11.3. 1977.

Pristup. Od pl. kuće Jezerce na sedlo Velike Kopllice, potom na sedlo između Zelene glave i Otiša (sat i po hoda).

Opis. Sa sedla u strme padine l. od smjera »Lepe — Veze« (NP 5—6, 1976). 3D do strehe 45°, preko nje na vrh Zelene glave. Slika desno.

Silaz. S vrha Zelene glave otpenjati s. padine na njihovu najblažem dijelu, do sedla. Dalje kao u pristupu.

VARIJANTA VATRENJAK-ZALICA (KROZ KULOAR) U Z. STIJENI OSOBCA

Prvi penjali Alija Vatrenjak i Slobodan Zalica 1. III 1975. Ocjena: 50-75°; oko 80 m; 1 i pol sat prvi penjači. Prvo pon. Dragan Tomić i Faruk Zahirović u februaru 1977. prilikom prvenstvenog uspona Z stijenom. Varijanta je direktniji i možda zanimljiviji pristup na SZ bridu i vodi kroz kuloar, koji originalni smjer po SZ bridu napušta ulijevo ispod drugog zaleđenog skoka i male rupe (lijevo gore). U lošim snježnim uslovima penjanje kroz kuloar je ljepše i sigurnije nego traverza koja vodi stijenom lijevo gore od rupe na sam brid. Uglavnom je kuloar tokom cijele zime zaleđen i drugi skok predstavlja ekstremno, vrlo napeto i lijepo slobodno penjanje, kao i žlijeb koji dovodi na strmu snježnu plohu (klekovina) desno od brida.

Opis: Ulaz u smjer po SZ bridu preko zaleđenog skoka (K, teškoće vrlo variraju zavisno od snježnih prilika, od laganog slobodnog penjanja po snijegu do upotrebe ljestvica!) u kuloar kojim pod vrlo strmi (drugi) skok (lijevo gore je rupa-pećinica). Varijanta se odvaja udesno gore preko skoka oko 15—20 m (75°) i kuloarom pod žlijeb kojim oko 20 m (65—70°) na strmu, snježnu plohu, Njom lijevo na SZ brid ili desno smjerom Tomić-Zahirović.

Sl. Zalica

Izlazna varijanta smjera Mihaljević—Safar u s. stijeni Otiša

Foto: E. Čolaković

»VH« smjer u s. stijeni Zelene glave na Prenju

IZLAZNA VARIJANTA SMJERA MIHALJEVIĆ-SAFAR U S. STIJENI OTIŠA

Penjali: Erol Čolaković (1956) i Slobodan Pandžić (1956), članovi AS PD »Zeljezničar« Sarajevo, 11. marta 1977 g.

Pristup: Markiranim putem prema Tisovici. Kod zimske markacije skrenuti ulijevo pod s. stijenu Otiša.

Opis: 3D po strmoj plohi do velike kose rupe vidljive iz podnožja s. stijene. Izići na policu (osiguravalište). Prijeći 3 m l. a zatim ravno gore 5 m do prvih klinova. Stijena je veoma kršljiva i to otežava penjanje! Penjati 3 m kroz stijenu do prvog klina, od kojeg prijeći 2 m l. a potom strmim ledenim jezičkom do prevjesne stijene (moguća upotreba lednih klinova). Preko prevjesa (2 m, A1) do drugog snježnog jezička iznad kojeg se diže vertikalna stijena koja završava strmom pećinom. 5 m stijenom do ulaza u pećinu, gdje je veoma loše osiguravalište. Od pećine prijeći 1. 2 m te preko ledenog prevjesa 90° A1 do rampe (7 m V, A1) koja je zasnježena. Rampom 30 m do ulaska u centralni kuloar (60° —IV); pod stijenom osiguravalište. Odatle prijeći 15 m l. do ulaska u centralni kuloar koji je zatvoren velikim stijenama. Penjati 3D do rampe 45°, s tendencijom ulijevo, do istočnih padina Otiša. Istočnim bridom do vrha 2D. Slika lijevo.

Ocjena: V, A1, nagibi 60°, izlaz 50°—45°, vrijeme penjanja 11 sati, dužina 350 m cijeli smjer, varijanta 200 m.

Silaz: Na sedlo Z. Glave i Otiša, a potom markiranim putem do kuće na Jezercu (1,5 sati hoda).

E. Čolaković

● **Proširen Istarski planinarski put Slavnik** — Učka iz sela Dane na vrh Zbevnice (1014 m), te iz sela Račja vas na Orljak (1006 m). Jedan od ta dva vrha postaje obavezan za dobivanje znaka priznanja što će se primjenjivati s novim Dnevnicima, koji se razlikuju od dosadašnjega u boji i time što na poleđini imaju upisan kraći vodič. Sada transverzala ima planinarski karakter. Put traje 24 sata hoda. Ima slijedeće vrhove iznad tisuću metara: Slavnik 1028, Zbevnica 1014, Orljak 1106, Brajkov vrh 1092. Planik 1273 i Učka (Vojak) 1396 m. Postoje prilazi transverzali sa željezničke stanice Podgorje na pruzi Divača—Pula, te sa stanice Lupoglav za Brgradac; taj put traje 2 sata hoda i uredno je markiran preko sela Semič. Noćenje je moguće u Račjoj Vasi i na Poklonu. Treba se najaviti Stjepanu Zivkoviću, Račja Vas, pošta Lanišće, a za Poklon PD »Opatija« ili motelu »Učka« na Poklonu, koji je stalno otvoren. Put i proširenje obilježili su pod vodstvom J. Sakomana Đuka Duić, Ivan Sepl, Antun Kralj i Franjo Znika uz stručnu pomoć planinarskih stručnjaka dra Ive Veroneka, mra Ive Štoka i Mire Ivaniševića, članova PD »Strahinjšćica« Krapina te »Željezničar« i »Vihor« iz Zagreba. Prilikom prvosvibanjskih blagdana transverzala je obišlo preko 120 planinara iz naše republike. (Josip Sakoman)

● **»Prolećni dan planinara«**, tradicionalno orijentacijsko natjecanje, održano je ove godine u Ovčar Banji, a organiziralo ga je PD »Kabljar« iz Čačka. Sudjelovalo su 23 ekipe iz uže Srbije, Vojvodine i BiH. Staza je bila dugačka 15 kilometara, imala je 5 KT i zahvaćala je predjele Kablara i Debele gore. Prvo mjesto osvojila je ekipa PD »Gvozdač« iz Kraljeva (Adam Brajković), drugo »Zelezničar« iz Vršca, a treće »FRA« I iz Čačka. Prve tri ekipe dobile su pojedinačne nagrade i pehare, a sve ekipe diplome. Pored natjecatelja, Kablar i Ovčar su obišli tom prilikom i mnogi drugi izletnici. (Dragan Mitrović, Čačak)

● **»Triglav i ljudi«**. Pod tim naslovom raspisala je Kulturno-propagandna komisija Planinske zveze Slovenije natjecaj za najbolje literarne i dokumentarne članke u povodu 200-godišnjice prvoga uspona na vrh Triglava. Članci se šalju Zvezi na adresu: Ljubljana, Dvorčakova 9 s oznakom »Za natjecaj povodom 200-godišnjice uspona na Triglav«. Rok je 1. 1. 1978. godine. Najbolje radove objavit će »Planinski vestnik«, a predviđene su i tri novčane nagrade: 1500, 1200 i 1000 dinara. (Z. Poljak)

● **Zaštitarska skupština na Plitvicama**. Od 23. do 27. IX 1976. održana je na Plitvičkim jezerima skupština Saveza prirodnih i na-

cionalnih parkova Evrope. Sabralo se 89 delegata iz 18 zemalja. Taj je Savez osnovan 12. V 1973. u Saarbrückenu. Generalni sekretar Saveza H. Offner putovao je deset dana po Jugoslaviji da odabere mjesto održavanja i na kraju se odlučio za Plitvice. U svom izvještaju tiskanom u »Natur-schutz und Naturparke« 1976, broj 4, kaže da boljeg mjesta nije mogao odabrati i izjavio je da su Plitvice »jedinstvene, neza-boravne i očaravajuće«. Tom prilikom su NP Plitvice proslavile i 25. godišnjicu osnivanja.

● **XV susret željezničara u Istri** (Brgradac, 747 m). U organizaciji PD »Željezničar« iz Zagreba 16. travnja održan je u Brgradu XV susret planinarskih društava »Željezničar« Celje, Ljubljana, Maribor, Gospić i Zagreb s preko 300 planinara i uzvanika. Planinari su krenuli iz Ljubljane posebnim motornim vlakom do stanice Lupoglav, odakle su novo markiranim putem išli pješice do Brgradca. Prije susreta su obišli Brajkov vrh (1002 m) odakle se pružaju divni pogledi po Istri. U ime Skupštine općine Buzet i društveno-političkih organizacija pozdravio ih je Željko Marinac, predsjednik Skupštine. U organizaciji ugostiteljskog poduzeća »Fontana« iz Buzeta planinarima i ostalim gostima priređena su pića i topla jela. Za tu prigodu organizator je izradio jubilarni žig. Bilo je i nenajavljenih planinara iz Maribora, dok najavljeni iz Rijeke »Kamenjak« i Ilirska Bistrica nisu stigli. Vjerojatno su se bojali vremena. No vrijeme je bilo prekrasno: sunčan i prohladan dan. (Josip Sakoman)

● **Velebitski skijaški spust**, popularno skijaško natjecanje koje organizira Planinarsko društvo Sveučilišta »Velebit«, pa je i po tome dobilo ime, održavalo se na terenima Medvednice. Nedostatak snijega na Medvednici posljednjih nekoliko godina uvjetovao je prekid u organiziranju spusta. Ove godine 6. ožujka natjecanje je ponovo održano, ali na terenima Platka gdje je snijega bilo dovoljno. Nakon pregleda snježnih uvjeta na Snježniku i Planku izabrano je za natjecanje skijašilište Rađešvo na Planku. Usprkos lijepom vremenu odaziv nije bio kao prijašnjih godina, vjerojatno zbog udaljenosti od Zagreba i slabih prometnih veza s Plankom. Startalo je 11 planinara iz Zagreba i Rijeke. Postignuti su slijedeći rezultati. Muški: 1. B. Separović, 2. B. Aleraj, 3. Đ. Sekelj. Ženske: 1. L. Separović, 2. J. Aleraj, 3. J. Korbelić. Prvoplasirani natjecatelji dobili su za nagradu predmete za planinarsko skijaenje. Ovaj spust otvorio je mogućnosti daljnjeg kontinuiranog organiziranja natjecanja bez obzira na snježnu situaciju na Medvednici. (Milan Matovina)

● **Mladi planinari iz Subotice na Psunju**. Pionirsko planinarsko

društvo Osnovne škole »Đuro Salaj« iz Subotice, koje radi kao ogranak PSD »Zorka«, spada u najmlađa planinarska društva u Vojvodini. Od osnivanja u septembru 1976. godine do danas s članstvom od sto učenika izvela je niz akcija. U zimskom raspustu organizirano je zimovanje u planinarskom domu Omanovac na Psunju. Dana 21. januara 51 učenik i 6 odraslih planinara krenulo je vozom do Pakraca, da bi proveli pet dana u planinarenju i skijanju, ali vrijeme nam nije bilo naklonjeno, snijega ni za vidjeti. Prvo prijedopne koristili smo za odmaranje, da bi poslije podne proveli u upoznavanju najbliže okoline. U nedjelju divan sunčani dan namio nas je na izlet. Sat i po prijatne šetnje doveo nas je do Begovače. Poslije podne smo organizirali vesele igre, skakanje u džakovima, lupanje lonca itd. Nakon večere smo na opću radost priredili maskenbal. Trećeg dana boravka vrijeme nas je prisililo da ostanemo u domu. Oblaci su obavili okolne planine gustim bijelim plaštom. Kviz znanja brzo razvedrava lica. Sutradan divno sunčano vrijeme kao da nam je htjelo potpomoći predviđeno orijentaciono takmičenje. Sedam takmičarskih grupa je oprobalo snagu u obilaznju 4 KT. Oduševljenje i želja za pobjedom hitrim su nogama nosili takmičare do cilja. Prije večere podijeljene su nagrade svim pobjednicima, da bi veselje nastavili plesom. Posljednji dan zimovanja u svakoga je unio malo razočaranja, ali veselo raspoloženje tridesetoro izviđača, koji su upravo stigli u dom, donio je nove vesele trenutke. Domar nas je ispratio toplim riječima i pohvalio da su rijetke tako disciplinirane grupe koje planinarstvo i boravak u prirodi shvaćaju na pravi planinarski način. U Pakracu nas je predsjednik PD »Psunje« srdačno ispratio. Sada u školi pedeset dačkih srca čuva lijepe uspomene, a na zidu školskog hodnika fotografije i zbirka faune sa Psunja svjedoče o uspjehu ove akcije.

● **Gladno vrelo**. Ispod Matorca (1939 m) odnosno Dubočice (1861), putem Fojnica — Tješilo sa raskršća ispod Vrhova (1577) preko Bukavskog potoka nalazi se 300 metara povrh Tješićkih staja u grmlju jedno vrelo. Odavno je poznata dielotvornost njegove vode i gladni izbjegavaju piti sa ovog izvora, radi čega je ovo vrelo nazvano po narodu od valimenom: »Gladno vrelo«. Dr Lekić iz Brčkog rodom iz sela Tješila sagradio sebi ljetnikovac u selu Tješilu, te je svake godine tu koristio godišnji odmor. Svakog dana išao je s torbakom i bocama kao prijatelj prirode i planinar, te bi uzimao vodu sa Gladnog vrela i drugu vodu nije koristio, te je doživio duboku starost i umro u Brčkom. Udaljenost vrela od Tješila pješačkim hodom je blizu 2 sata. (Vinko Tomić, Fojnica)

● **Seniorska skupina PD »Ravna gora«** u Varaždinu imala je u prošloj godini 46 članova (16 više nego 1975. god.). Vrlo su aktivni u planinarskom djelovanju. Skupina je za svoje članstvo priredila 19 izleta sa 172 sudionika i to: u svibnju na Medvednicu i Gupčevom spomeniku i muzeju s 47 članova, u srpnju, masovni izlet autobusom kroz Hrvatsko Zagorje (50), u rujnu autobusom na Pohorje s posjetom Rogaškoj Slatini (41). Ostalih izleta u manjim grupama bilo je 16 od kojih su po 4 člana posjetili Klek, Bijele stijene, Matić poljanu i Vojni Tuk; 4 člana bila su na Grossglockneru u Austriji. Sudjelovali su na otvorenoj planinarskoj puta Grebengrad-Cevo s 10 članova, na proslavi 25-godišnjice rada PD »Cesar-grad« i savjetovanju ZPP-a na Cesargradu. Tom prilikom razgledali su umjetničku galeriju kipara Antuna Augustinčića u Klanjcu. Sudjelovali su s 12 članova na XX Sletu mladih planinara Hrvatskog zagorja na Vel. Dolu u Samoborskom gorju. Skupina već više godina kroz zimske mjesce priređuje u društvenim prostorijama planinarska predavanja za svoje članove uz prikazivanje kolor-dijapozitiva. U prošloj godini održano je 5 predavanja na kojima su bila 132 člana. Svi ovi izleti i sastanci provedeni su u veselom i srdačnom drugarskom raspoloženju. Uz dobru volju i drugarski rad mogu i starije osobe s uspjehom organizirati rekreaciju i društveni život. (Matija Jaklin)

● **VI Sarajevska škola alpinizma.** Od 26. I do 1. II 1977. održan je na Stanarima (Bjelašnica) zimski početnički alpinistički tečaj SSA '77 u organizaciji Komisije za alpinizam PS BiH. Ljubaznošću PD »Bjelašnica« ustupljen je besplatno na korištenje dom »Anton Južnić« na Stanarima, koji je dosta komforan i pruža, s okolnim terenima, dobre uvjete za izvođenje visokogorskih tečajeva. Šestodnevni boravak (puni panisoni), uz dobru organizaciju, iznosio je za tečajce samo po 350 dinara. Obraden je kompletan program početničkog zimskog alpinističkog tečaja, kao i kratak kurs terenskog skijanja. Jednu noć su tečajci proveli u snježnim bivacima koje su sami napravili. Tečaj je završilo 26 polaznika, uglavnom onih koji su završili ljetni tečaj SSA '76: 3 iz PD »Tajan«, Zenica, 4 iz PD »Magličić, Gorazde, 4 iz PD »Bukovik«, Sarajevo, 6 iz PD »Treskavica«, Sarajevo, 4 iz PD »Željezničar«, Sarajevo, 2 iz PD »Bjelašnica«, Sarajevo, i po 1 iz PD »Perun«, Vareš, PD »Prejnc«, Mostar i PD »Kozarac«, Banja Luka. Voda Škole je bio ing. Rašid Mulahusić sa stalnim instruktorskim timom Sarajevske škole alpinizma. (Vesna Škramić)

● **XX jubilarni »Memorijal Janko Mišić«,** brošura od 18 stranica, izašla je iz tiska prilikom ovog jubilarnog orijentacijskog natjecanja koje je održano 24. IV u Samoborskom gorju s bazom u selu Slani Dol. Za istu priliku je izrađena i jubilarna značka, koja je veoma obradovala rekordan

broj ovog i inače najposjećenijeg orijentacijskog natjecanja u Jugoslaviji. Brošuru je izdalo PD »Japetić« u Samoboru. U njoj su dokumentarno prikazana sva dosadašnja natjecatelja počevši od 1958. godine, a ilustrirana je i s desetak slika i geografskih skica. (Z. Poljak)

● **Zimski tečaj GSS na Zavižanu.** U organizaciji Komisije za GSS PS Hrvatske, na Zavižanu je od 27. XI do 4. XII 1976. održan zimski početnički tečaj Gorskog službe spašavanja. Instruktori na tečaju su bili Miroslav Pleško, Branko Separović i Borislav Aleraj. Vođa tečaja je bio Borislav Aleraj. Tečaju je prisustvovalo 18 tečajaca iz stanica Split, Zagreb, Rijeka i Samobor. Teorija se predavala u blagovaonici planinarskog doma, a praktički se rad odvijao na terenima Vučjaka, Modriča dolca, Velikog Zavižana, u Rožanskim kukovima i drugdje. Gradio je obuhvatilo prvu pomoć, tehniku spasavanja zimi pomoću standardnih i improviziranih sredstava, spašavanje iz lavina, povijest i organizaciju GSS-a, orijentaciju, meteorologiju, predavanja o liku spasavaoca i dr. Tečaj je uspješno završen, a na tečajcima je da stečeno znanje daljnjim radom učvrste i uvježbaju. (Borislav Aleraj)

● **Osnovana AS PD »Treskavica« Sarajevo.** Nakon dugogodišnjeg zastoja u organizovanom alpinističkom radu u ovom društvu. 22. decembra 1976. godine osnovana je alpinistička sekcija. Sekcija broji 9 članova, pretežno omladinaca, a za načelnika je izabran Drago Entraut. Dobjiena početna društvena sredstva u ukupnom iznosu od 10 000 d. utrošena su u nabavku nužne opreme, za osiguranje i školovanje tečajaca. Članovi su već bili na tradicionalnoj Sarajevskoj školi alpinizma održanoj na stijenama Romanije kao i na zimskom alpinističkom tečaju na Bjelašnici. U prva tri mjeseca djelovanja AS napravljen je niz visokogorskih tura i ispejnana su 22 smjera. (Branislav Pajkanović)

● **9. prvenstvo Zagreba u orijentaciji** za 1976. godinu održano je 24. listopada na sjevernoj padini Medvednice, na terenima Fakultetskog dobra, sa startom i ciljem kod planinarskog skloništa Hunjka. Tako je, nakon višegodišnjeg prekida, nastavljena tra-

dicija održavanja ovog natjecanja u organizaciji PDS »Velebite« i pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora Zagreba. Natjecanje je bilo pojedinačno, otvorenog tipa. Ove godine uvedena je novost: ekipno vrednovanje, zbrajanjem pojedinačnih rezultata članova ekipe. Sudionici su se natjecali u dvije kategorije. Dužina staze »A« iznosila je 4300 m s ukupnom visinskom razlikom od 700 m i 11 kontrolnih točaka, a dužina staze »B« bila je 3200 m s visinskom razlikom od 520 m i 6 kontrolnih točaka. Topografska karta bila je vrlo kvalitetna u mjerilu 1:5000 s izohipsama na 10 metara, što je natjecanju dalo posebnu draž. Stazu je vrlo kvalitetno postavio Radovan Cepelak. Za natjecanje se prijavilo 58 natjecatelja, a startalo je ukupno 46 (36 na »A« stazi i 12 na »B«) iz 10 planinarskih društava: iz Beograda, Gospića, Smedereva, Splita, Srijemskih Karlovača, Varaždina i Zagreba, te jedan gost iz Švedske. Rezultati u »A« kategoriji: 1. Milan Bačanac, PSD »21. maj« — Beograd; 2. Josip Dučak, PSD »Stražilovo« — Sremski Karlovci; 3. Ivica Mesić, PD »Vihor« — Zagreb; 4. Tore Engbretson, Švedska; 5. Milan Cvetković, PSD »Celik« — Smederevo itd. »B« kategorija: 1. Žika Kuzmanović, PSD »21. maj« — Beograd — 2. Zdenko Kereša, PD »Ravna gora« — Varaždin; 3. Marijan Meštrić, PD »Ravna gora« — Varaždin itd. Ekipno: 1. PD »Sljeme«, Zagreb (Gros, Puljko, Zunić); 2. PSD »Stražilovo«, Sremski Karlovci (Dučak, Petković, Zatezalo) 3. PSD »Celik«, Smederevo (Cvetković, Đurić, Savić) itd. Prvoplasirani pojedinci nagrađeni su plaketama, a ekipe diplomama. Kvalitetna organizacija i lijepo vrijeme uvjetovali su zadovoljstvo sudionika natjecanja. Posebno su zadovoljni bili gosti iz SR Srbije, koji do sada nisu imali priliku koristiti karte ovako velikog mjera. (Milan Matovina)

● **Bratimljenje PD »Tajan«** iz Zenice i PDS »Željezničar« iz Novog Sada održano je 11. septembra 1976. godine na izletištu Popovici na Fruškoj gori. Povelju su potpisali predsjednici Nikola Opačak i Božidar Grujić. Nakon svečanosti potpisivanja priredni su izleti po Fruškoj gori i planinarsko veselje uz pjesmu i svirku. Nakon dva dana, na rastanku, stisak ruke i sve najbolje do slijedećeg sastanka. (Petar Tomičić).

Obavijesti

● **Planinarska kuća »Bizek«** na Medvednici, kontrolna točka na Planinarskom putu po Medvednici i Republičkoj planinarskoj transverzali, zatvorena je zbog kamenolomskih radova što ih pokraj kuće izvodi Tvornica cementa »Sloboda« iz Poduseda. Kuća je vlasništvo tvornice, a planinarima iz PD »Susjedgrad« u Podusedu bila je dana samo na korištenje.

● **Dom na Vodicama** u Zumberku otvoren je od 1. VII do 1. IX svaki dan, a iza toga do 1. XI subotom i nedjeljom.

● **Ravenska Kočna** u Kamničkim Alpama dobit će svoj penjački vodič. Imat će 72 opisa smjerova, 17 fotografija, 20 skica i zemljovid. U pretplati stoji 100 dinara (u knjizarama 120 dinara). Naručuje se na adresi: Planinarsko društvo Kranj, 64001 Kranj, Koroška 21.

● **Novo transverzale.** Nedavno su otvorene dvije nove transverzale, jedna na Petrovoj gori u organizaciji PD »OKI« iz Zagreba, a druga na Bilogori u organizaciji PD »Bilogora« iz Bjelovara. U idućem broju donosimo opširan prikaz.

BAJNA NEDJELJA

PJESMA I POLKA

Polka
VERSE

Riječi i muzika: EUGEN KUMIČIĆ

1. Ka-da do-de ne-dje-lja, tad iz gra-da moram ja. Sve me vu-če
2. Kad sam jednom va-ni ja, pri-ro-aa je mo-ja sva. Sva-ki zvončić

tad iz ku-će u taj kra-san dan. Tko bi mo-g'o spava-ti
sva-ki kuk-čić je su do-ži - vljaj. Sva-ki li-stić, granči-ca

il' u gradu o-sta-ti. Pri-ro-da nas e-to da-nas zo-ve ksebi van.
leptir i tra-tin-či-ca. Sve je krasno i prekra-sno mi-li rodni kraj. 1.2. Tam u

REFRAIN

sje-ni gorskog lu-ga po-to-čić žu-bo-ri gle, uz njeg sve mi-ri-sno

cvijeće, u-kras di-vne pri-ro - de. A pod o-nim starim hra-stom na-u-

znakću le-žat ja i pro - matrat vječnu i-gru ma-lih bijelih obla-ka. O-ko

glave zu-ji pče-la, a kroz tra-vu žu-ri mrav. U vi - si-ni pti-ca

le-ti, a zrak je čist i zdrav. Sre-tan sam i nemam že-lja, ta-ko

pjevam sada ja, sa-mo kad bi češće bi-lo takvih bajnih nedje- lja.

fotokemika

Planinari!

ZA SNIMANJE LJEPOTA NAŠE DOMOVINE PREPORUČAMO VAM NAŠE CRNO BIJELE I KOLOR FILMOVE

CRNO BIJELE KB 35 mm i R 6x9

Osjetljivosti:

KB 14, R 14-21 DIN

KB 17, R 17-23 DIN

KB 21, R 21-25 DIN

KOLOR FILMOVE

negativ NM 20 (20 snimaka) 35 mm i 6x9 — razvijanje uključeno u cijenu filma!

diapozitiv RD 21 (36 snimaka) — razvijanje i uramljivanje uključeno u cijenu filma!

SVE FILMOVE MOŽETE NABAVITI U SPECIJALIZIRANIM TRGOVINAMA TE NA PRODAJNIM MJESTIMA »VJESNIKA« ZAGREB, »BORBE« BEOGRAD I DUHANA

ZAHVALJUJEMO NA POVJERENJU!

FOTOKEMIKA

TVORNICA FILMOVA I

FOTOPAPIRA

ZAGREB,

HONDLOVA 2